

**ŽIVOT A DÍLO ŠIMONA BÁRTY (1864–1940) ,
OSMÉHO BISKUPA ČESKOBUDĚJOVICKÉHO**

Marek Šmíd

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracoval pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

dne 15. března 2023

Marek Šmíd

OBSAH

I. Úvod. Tematické vymezení kvalifikační práce, její struktura, cíle a metodologie. Kritické hodnocení dostupných pramenů a literatury	s. 7
II. Šimon Bárta v období let 1864-1920	s. 17
II.1. Rodina, dětství a studentská léta	s. 17
II.2. Ve Věčném městě	s. 25
II.3. Kaplanem v Sedlici	s. 32
II.4. Katechetou a prefektem chlapeckého semináře v Českých Budějovicích	s. 34
II.5. Profesorem náboženství v Pelhřimově	s. 36
II.6. Judova aféra a Masarykův spor s katechety	s. 44
II.7. Bártovy filozofické spisy	s. 52
II.8. Zpět v Českých Budějovicích	s. 60
III. Šimon Bárta v období let 1920-1940	s. 63
III.1. Náboženské poměry po vzniku republiky	s. 68
III.2. Jmenování nástupcem biskupa Josefa Antonína Hůlky	s. 73
III.3. Boj s reformním kněžstvem	s. 79
III.4. Národnostní poměry diecéze	s. 87
III.5. Duchovní správa diecéze	s. 93
III.6. Katolická akce a akcentování pomoci potřebným	s. 99
III.7. Finanční záležitosti a hospodaření diecéze	s. 104
III.8. Kněžský seminář a jeho významní absolventi	s. 108
III.9. Cesty po diecézi, republice i do zahraničí	s. 115
III.10. Nebezpečí radikálních ideologií	s. 120
III.11. Proměny diecéze po září 1938	s. 122
IV. Období let 1940-1947	s. 130
IV.1. Závěr života a smrt Šimona Bárty	s. 130
IV.2. Boj o nástupnictví a poměry v diecézi	s. 137

IV.3. Nástup nového biskupa Josefa Hloucha	s. 145
V. Zhodnocení osobnosti Šimona Barty a jeho místo v české společnosti	s. 147
V.1. Osobnost Šimona Barty	s. 147
V.2. Místo biskupa Šimona Barty v české společnosti	s. 150
VI. Závěr	s. 157
Přílohy	s. 162
I. Šimon Bárta: <i>O filosofii přítomnosti</i> (1904)	s. 163
II. Šimon Bárta: <i>O filosofii Voltairově</i> (1907)	s. 170
III. Bártův pastýřský list o rodině (1922)	s. 183
IV. Clemente Micara o Šimonu Bártovi (1923)	s. 190
V. Pastýřský list o nebezpečí komunismu (1936)	s. 191
VI. František Bernard Vaněk o Šimonu Bártovi (1946)	s. 201
VII. Přehled českobudějovických biskupů	s. 204
Soupis pramenů a literatury	s. 205
English résumé	s. 220

Děkuji vedoucímu disertační práce panu doc. ThDr. Rudolfu Svobodovi, Th.D., za cenné rady, připomínky i všestrannou pomoc při vedení práce.

Motto

Bárta Šimon, n. 1864 v Žimuticích, vysv. na kněze 1889 jako alumnus České kolleje v Římě. Kaplanoval v Sedlici u Blatné až do r. 1891, byl potom praefektem student. semináře v Budějovicích do r. 1893, od r. 1893 do r. 1908 byl katechetou na gymnasiu v Pelhřimově, od r. 1903 působí na českém gymnasiu v Budějovicích; sp. „O filosofii přítomnosti“ (kritika spisu prof. Krejčího) ve „Vychovateli“ 1904; „Problém poznání u Kanta a ve filosofii scholastické“ t. 1906; „O filosofii Voltairově“ t. 1907, „Několik slov o náboženské a mravní výchově na našich středních školách“ t. 1905, „Professor Jaroslav Vlček a jesuitská morálka“ (příspěvek k charakteristice osvěty XIX. století) ve feuilletonu „Katol. Listů“ III. (1899) č. 60; mimo to pojednání o P. Agostinovi da Montefeltro v „Kazatelně“, kdež podal též překlad postní řeči z „Quaresimale“ P. Segneriho.

TUMPACH, Josef, PODLAHA, Antonín, *Český slovník bohovědný*, I. díl (A – Bascap), Praha 1912, s. 940.

I. Úvod. Tematické vymezení kvalifikační práce, její struktura, cíle a metodologie. Kritické hodnocení dostupných pramenů a literatury

Předložená disertační práce *Život a dílo Šimona Barty (1864-1940), osmého biskupa českobudějovického* se věnuje osobnosti nejvyššího představitele českobudějovické diecéze v letech 1920-1940. V převážně chronologické linii se dotýká Bártova dětství, mládí, kněžské formace v Římě, jeho duchovního zrání v jižních Čechách a na Vysočině i jeho biskupského působení v českobudějovické diecézi. Jeho dílo zasazuje do nábožensko-církevního vývoje českých zemí ve druhé polovině 19. a první polovině 20. století, přičemž reflektuje rovněž evropský kontext proměn katolické církve i papežství.

V případě biografie Šimona Barty se nejedná o téma nové, neboť autor k jeho osobě, životu a dílu během svého studia teologie na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích sepsal již svoji bakalářskou (*Osobnost českobudějovického biskupa Šimona Barty /1920-1940/*) a diplomovou (*Život a dílo českobudějovického biskupa Šimona Barty*) práci. První zmíněný odborný text úspěšně obhájil v roce 2017 a druhý o dva roky později.

Ačkoliv zůstává základní jádro Bártova života v předkládaných pracích víceméně stejné, konzistentní, mění se v předloženém textu této kvalifikační práce nejen akcent na jednotlivé aspekty jeho aktivit, ale zejména důraz na prameny, který jde nyní do šířky i do hloubky a snaží se osobnost českobudějovického biskupa představit v hlubší duchovně-intelektuální analýze doby i v kontextu existence českobudějovické diecéze.

Zatímco již obhájená bakalářská práce vycházela především z fondů Státního oblastního archivu v Třeboni a zaměřovala

se spíše na vnitřní život českobudějovické diecéze, obhájená magisterská práce vycházela více z celorepublikových archivů a soustřeďuje se více na dění mimo samotnou diecézi, tedy více do československého prostoru. Současná podoba disertační práce je proto ukotvena v zahraničních (vatikánských, německých a rakouských) archivech, které umožňují téma českých církevních dějin zasadit do širšího středoevropského, resp. celoevropského rámce a vnímat je jako součást proměňujících se církevně-duchovních dějin Evropy 19. a 20. století.

Třebaže je práce časově vymezena druhou polovinou 19. století, kdy se Šimon Bárta v roce 1864 narodil, a první polovinou 20. století, kdy v roce 1940 skonal, a geograficky českobudějovickou diecézí, jež se přibližně kryje s regionem jižních Čech, její ambice jsou bezpochyby větší.

Jako vyzrálější text, který překonává ve všech aspektech dřívější kvalifikační práce, balancuje mezi úzkým protežováním katolické církve na jihu Čech a širším příběhem katolicismu v Československu. Snaží se spatřovat v Šimonu Bártovi osobnost, která právě tento přesah měla a po celou dobu svého episkopátu jej udržela. Nezapomíná současně, že zmíněný církevní hodnostář byl jako pastýř jedné diecéze v Čechách rovněž členem domácího biskupského sboru, jenž byl současně vázán na římské centrum i pražské ústředí, které utvářely jeho limity i předjímaly jeho možnosti.

Disertační práce je rozdělena do šesti kapitol, označovaných římskou číslovkou. Po Úvodu (I. kapitola) následuje II. kapitola s názvem *Šimon Bárta v období let 1864–1920*, jež se věnuje období jeho působení v době před episkopátem, kdy působil jako kaplan v Sedlici (kapitola II.3), katecheta a prefekt chlapeckého semináře v Českých Budějovicích (II.4) a profesor náboženství v Pelhřimově (II. 5). Závěr II. kapitoly sleduje jeho působení v Českých Budějovicích, kde se Šimon Bárta na prahu 20. století stal c. k. profesorem Jirsíkova gymnázia.

Zde tedy následně strávil své předválečné, válečné a poválečné období.

II. kapitola ovšem nesleduje pouze zmíněné působení, ale věnuje se též šířeji rezonujícím událostem, které *vířily vody* v habsburském mocnářství před rokem 1918, tedy Judově aféře a roli Šimona Bárty v ní. Autor v této části práce analyzuje i Bártovy filozofické spisy, které před první světovou válkou vznikly, aby polemizovaly s tehdejšími protikatolickými náladami části intelektuálních vrstev české společnosti.

Ačkoliv se intelektuální názorové tříbení s důrazem na filozofii a vyrovnávání se s duchovními rivaly fakticky uzavřelo, po první světové válce totiž nepokračovalo, zůstává zajímavou sondou do Bártova myšlení i jeho filozoficko-teologických úvah a představ.

Jádrem práce je rozsáhlá III. kapitola s názvem *Šimon Bárta v období let 1920–1940*, která se plně věnuje Bártově episkopátu, tedy době, kdy stál v čele českobudějovické diecéze jako její osmý biskup. Analyzuje poměry bezprostředně po říjnu 1918 (kapitola III.1), kdy se v českých zemích rozpoutal silný kulturní boj, těžkosti Bártova nástupnictví po smrti biskupa Josefa Antonína Hůlky v roce 1920 (III.2), specifika správy dvojjazyčné diecéze a národnostní tlak (III.4) i významnou činnost Katolické akce (III.6).

Značnou pozornost věnuje III. kapitola rovněž existenci kněžského semináře a jeho významu (III.8) i biskupovým cestám po diecézi i mimo ni (III.9). Závěr kapitoly je vymezen závěrem 30. let, kdy Československo v rámci Mnichovské konference ztratilo rozsáhlé území i množství obyvatel (III.11). V českobudějovické diecézi se to konkrétně projevilo ztrátou mnoha farností, věrných kněží i věřících, kteří se *přes noc* ocitli v nacistické Třetí říši.

Následující IV. kapitola s názvem *Období let 1940–1947* sleduje poslední měsíce Bártova pozemského putování a jeho skon v Českých Budějovicích v květnu 1940 (kapitola IV.1). Analyzuje

rovněž boj o nástupnictví (IV.2) a poměry v diecézi v protektorátu Čechy a Morava v období po jeho smrti až do roku 1947 (IV.3), kdy byl novým českobudějovickým biskupem jmenován profesor teologie Josef Hlouch.

Pátá kapitola s názvem *Zhodnocení osobnosti Šimona Barty a jeho místo v české společnosti* reflektuje Bártovu osobnost v českém církevním, společenském a kulturním prostředí první poloviny 20. století (V.1) a hledá jeho místo v české společnosti (V.2). Uzavření celé disertační práce představuje *Závěr* (VI.).

Cílem práce, jak bylo naznačeno výše, je představení osobnosti českobudějovického biskupa, analýza jeho duchovních aktivit a kvalit, syntéza jeho biskupského působení a interpretace jeho episkopátu v letech 1920–1940. Tato zjištění se následně snaží zasadit do politicko-náboženských souvislostí v období meziválečného Československa. Prostřednictvím jeho osobnosti – s důrazem na jeho duchovní, kněžskou, intelektuální a biskupskou formaci – podniká text sondu do *fungování* jedné diecéze v meziválečném a krátce i válečném období.

Zde musíme zdůraznit, že je českobudějovický biskup Šimon Bárta mimořádnou osobností. Jeho životní cesta představuje svědectví o velikosti muže jihočeského venkova, který se prosadil ve *velkém světě*. Je důkazem systematičnosti jeho píle a obětavosti, jeho nadšení a horlivosti, jeho hluboké zbožnosti i skutečných znalostí, které v něm nechaly zrát a zúročit plody římské formace, třebaže on sám o vyšší úřady nestál. Nebyl kariéristou, velikána z něj učinila překotná doba revolučních změn po roce 1918, snad částečně proti jeho vůli.

Hlavní použitou metodu představuje deskriptivní analýza aktivit českobudějovického biskupa Šimona Barty v komparativním přístupu zohledňujícím duchovní život v různých diecézích v zemi i v rámci dění v různých časových úsecích českobudějovické diecéze. Dalším použitým přístupem je analyticko-syntetická metoda, jejíž výsledky jsou dále interpretovány, a se zjištěními

fakty se následně pracuje použitím historické a filozofické metody.

Další použitou metodou, jež doplňuje výše uvedené, je hermeneutika, jež představuje analýzu jevů ve společnosti v historickém kontextu s důrazem na důležitost analyzovaných textů a vlastních prací zkoumané osobnosti a podtrhují jejich výjimečnost pro studium církevních dějin českých zemí v období první poloviny minulého století.

Nyní se zastavme u pramenů a literatury, jež máme k dispozici, abychom je kriticky zhodnotili. Poněvadž k osobnosti českobudějovického biskupa Šimona Barty dnes neexistuje žádná samostatná biografie, nemáme k dispozici ani jeho pozůstalost a neexistují jeho paměti či deníky, jsme odkázáni na poměrně mravenčí práci skládání mozaiky jednotlivých pramenů a literatury, abychom z nich rekonstruovali Bártův intelektuální, kněžský a biskupský profil v kontextu proměn 19. a 20. století.

Disertační práce vychází z materiálů rozsáhlých fondů českých, rakouských, německých a vatikánských archivů. Primární jsou pochopitelně domácí fondy, avšak ty zahraniční zasazují úzký diecézní pohled na dění do širšího rámce dějin střední Evropy i proměn katolické církve v námi sledované době.

Nejvýznamnější z archivů je pro účely studia osobnosti, života a díla Šimona Barty Státní oblastní archiv v Třeboni, který se nejvíce se všech dostupných archivů zabývá osobností českobudějovického biskupa, jeho diecézí i širším kontextem doby. Pro námi sledované vymezení kvalifikačního textu jsou v něm k dispozici více než dvě desítky kartonů, z nichž nejzajímavější se věnují biskupskému ordinariátu, studentskému a kněžskému semináři, fenoménu přestupů k jiným církvím,

stížnostem na duchovní, eucharistickým kongresům i jednotlivým aspektům činnosti biskupství v letech 1920-1940.

Ačkoliv jsou materiály třeboňského archivu poměrně bohaté, při podrobném pohledu zjišťujeme, že je bohužel značné množství cenných materiálů k analýze Bártova působení již nedostupných (Bártova korespondence, podrobnější fungování biskupského úřadu, konkrétní dokumenty k budově biskupství, materiály ekonomické povahy, přesná evidence kněží a řeholníků atd.); zřejmě byly jako nerelevantní nenávratně ztraceny během skartace části fondu.

Přesto považujeme, s ohledem na neexistující pozůstalost českobudějovického biskupa, fondy zmíněného archivu za nejvýznamnější souhrnný materiál, na jehož základě můžeme rekonstruovat Bártovu správu českobudějovické diecéze i jeho působení ve funkci biskupa v poměrně plastickém pohledu.

Některé dílčí věci k Bártově mládí a studiu, které umožňují rekonstruovat počátky jeho školských a gymnaziálních snah, se nacházejí ve Státním oblastním archivu v Českých Budějovicích. Jejich cenným doplňkem jsou digitalizované materiály, např. skeny farních kronik, pamětních knih, knih biřmovanců či školních kronik.

Mezi další významné archivní instituce patří Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky v Praze, zejména fondy *Politické zprávy - Vatikán* a *Zastupitelský úřad - Vatikán*, které nejenom reflektují československo-vatikánské vztahy v úzkém slova smyslu, ale sledují církevní dějiny v Československu v širším zorném úhlu československého vyslance u Svatého stolce, který díky styku s významnými církevními hodnostáři Svatého stolce i působením ve Věčném městě na zmíněné záležitosti hleděl poněkud odlišnější optikou z místa geograficky značně vzdálenému československé každodennosti. Pro záměr disertační práce je i tento druh pramenů cenným svědectvím.

Na některé zajímavé souvislosti Bártova životního směřování poukazují fondy Národního archivu v Praze, zejména fond

Předsednictvo ministerské rady, kde jsou dochovány archivní materiály vztahující se k činnosti československých vlád, které byly mimo jiné pravidelně informovány i o obsazování jednotlivých biskupských stolců v Československu.

Bohužel se v témže archivu, ve fondech spojených s nacistickou perzekucí v období protektorátu Čechy a Moravy (např. Okupační vězeňské spisy), nenacházejí k osobnosti Šimona Barty žádné archiválie. Skutečnost je o to překvapivější, že se českobudějovický biskup jistě dostal do hledáčku gestapa a po jeho smrti se rozpoutal diplomatický spor o obsazení českobudějovického biskupa, resp. o rok později dokonce tří českých (arci)biskupských stolců. Rovněž šetření v kartotéce bývalého *Studijního ústavu Ministerstva vnitra*, jímž mohl biskup Šimon Bárta procházet, proběhlo s negativním výsledkem.

V dalších českých archivech se následně nacházejí jen dílčí dokumenty, které mohou určité aspekty Bártova biskupského působení nahlížet v novém světle, nicméně nepředstavují prameny zásadnější povahy, které by – podle našeho uvážení – zcela měnily jeho vnímání, činnost a význam. Jednotlivosti, které jsme v této práci ovšem nevyužili, jsou k dispozici v Masarykově archivu a Archivu Akademie věd České republiky v Praze, Archivu redemptoristů na Svaté Hoře či Archivu Národního muzea. Překvapivě s negativním výsledkem proběhla konzultace sbírek Archivu Vyšebrodského kláštera, třebaže se rovněž do jeho fondů musely dostat hodnotné dokumenty, zejména pro období po roce 1938.

Zajímavé, byť nikoliv rozsáhlé prameny, přinášejí zahraniční archivy, např. Historický archiv státního sekretariátu Svatého stolce (Archivio Storico. Sezione per i rapporti con gli stati /Segreteria di Stato/) či Apoštolský vatikánský archiv (Archivio Apostolico Vaticano), zejména fondy Apoštolská nunciatura ve Vídni či Apoštolská nunciatura v Československu. Zajímavé informace k událostem ve 30. letech přináší Rakouský státní archiv ve Vídni (Österreichisches

Staatsarchiv) ve Vídni, přičemž bychom samozřejmě mohli dále pátrat v regionálních, resp. diecézních archivech zemí střední Evropy, které jsou ostatně svým rozsahem téměř neuchopitelné.

Mezi významné vydané prameny patří především dokumenty úřední povahy, např. věstník českobudějovické diecéze *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis* či dobový tisk (*Čech, Hlas lidu, Venkov, Dorost, Jihočeská jednota, Jihočeské listy, Lidové listy* atd.). Cenné jsou též dokumenty zahraniční politiky Svatého stolce v době druhé světové války,¹ paměti druhého československého prezidenta Edvarda Beneše,² paměti kněze a diplomata v době druhé světové války Jaromíra Machuly,³ deník prvního československého vyslance u Svatého stolce Kamila Krofty⁴ a další. Jejich podrobný soupis je uveden v kapitole Soupis pramenů a literatury v závěru disertační práce.

Zmíněné prameny autor konfrontuje s rozsáhlou literaturou, především domácí provenience, v níž jsme neopomenuli ani klasická starší díla, ani moderní odborné texty. Jedná se např. o monografie Doležalova *Českého kněze*⁵ či Halasův *Fenomén Vatikán*.⁶ Dále jsme čerpali z množství časopiseckých studií, např. Dejmkova textu *Počátky diplomatických vztahů mezi Československem a Vatikánem (1920–1921)*,⁷ Markovy *Církevní krize*

1 Actes et Documents du Saint Siege relatifs a la seconde guerre Mondiale, IV (Juin 1940 – Juin 1941), Vaticano 1967; Actes et Documents du Saint Siege relatifs a la seconde guerre Mondiale, VII (Novembre 1942 – Décembre 1943), Vaticano 1973.

2 BENEŠ, Edvard, *Paměti. Dokumenty*, III., Praha 2007.

3 MACHULA, Jaromír, *Vatikán a Československo (1938–1948). Paměti*, Praha 1998.

4 DEJMEK, Jindřich (ed.), *Kamil Krofta. Diplomatický deník 1919–1922*, Praha 2009.

5 DOLEŽAL, Josef, *Český kněz*, Praha 1931.

6 HALAS, František X., *Fenomén Vatikán. Idea, dějiny a současnost papežství. Diplomacie Svatého stolce. České země a Vatikán*, Brno 2004.

7 DEJMEK, Jindřich, *Počátky diplomatických vztahů mezi Československem a Vatikánem (1920–1921). Kroftova vyslanecká mise v Římě*, Český časopis historický 91, 1993, č. 2, s. 224–246.

na počátku první Československé republiky,⁸ České schisma⁹ či Traplovy studie Český politický katolicismus v letech 1918–1938.¹⁰

Zajímavý pohled na život českobudějovické diecéze v 19. století nabízejí některé Svobodovy texty, které prozatím zůstávají nevydány, např. *Biskupské české gymnázium a chlapecký seminář v letech 1868–1872*, *Biskupský chlapecký seminář v Českých Budějovicích v letech 1853–1868*, *Okolnosti vedoucí k založení biskupského českého gymnázia v Českých Budějovicích*, *Proces založení chlapeckého semináře v českobudějovické diecézi v letech 1852–1853* či *Zakládání chlapeckých seminářů po roce 1850 jako důsledek proměny vztahu církve a státu v rakouském císařství*.¹¹

Autor sám k osobě biskupa Šimona Bárty publikoval odborné studie *Obsazení biskupského stolce po skonu českobudějovického biskupa Josefa Antonína Hůlky v roce 1920*,¹² *Osobnost Šimona Bárty (1864–1940), osmého českobudějovického biskupa, v období*

8 MAREK, Pavel, *Církevní krize na počátku první Československé republiky. 1918–1924*, Brno 2005.

9 MAREK, Pavel, *České schisma. Příspěvek k dějinám reformního hnutí katolického duchovenstva v letech 1917–1924*, Rosice u Brna 2000.

10 TRAPL, Miloš, *Český politický katolicismus v letech 1918–1938*, in: *Český politický katolicismus v letech 1848–2005*, eds. Pavel Marek, Karel Konečný, Miloš Trapl a kol., Brno 2008, s. 171–321.

¹¹ SVOBODA, Rudolf, *Biskupské české gymnázium a chlapecký seminář v letech 1868–1872*, nevydaný rukopis; SVOBODA, Rudolf, *Biskupský chlapecký seminář v Českých Budějovicích v letech 1853–1868*, nevydaný rukopis; SVOBODA, Rudolf, *Okolnosti vedoucí k založení biskupského českého gymnázia v Českých Budějovicích. Sonda do národnostní a náboženské problematiky v jihočeské metropoli v letech 1862–1868*, nevydaný rukopis; SVOBODA, Rudolf, *Proces založení chlapeckého semináře v českobudějovické diecézi v letech 1852–1853*, nevydaný rukopis; SVOBODA, Rudolf, *Zakládání chlapeckých seminářů po roce 1850 jako důsledek proměny vztahu církve a státu v rakouském císařství*, nevydaný rukopis.

¹² ŠMÍD, Marek, *Obsazení biskupského stolce po skonu českobudějovického biskupa Josefa Antonína Hůlky v roce 1920*, Jihočeský sborník historický 83, 2014, s. 321–335.

před jeho episkopátem¹³ a Českobudějovická diecéze v období episkopátu Šimona Barty ve světle třeboňského archivu.¹⁴

13 ŠMÍD, Marek, *Osobnost Šimona Barty (1864-1940), osmého českobudějovického biskupa, v období před jeho episkopátem*, Theologická revue. Čtvrtletník Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy 92, 2021, č. 1, s. 38-53.

14 ŠMÍD, Marek, *Českobudějovická diecéze v období episkopátu Šimona Barty ve světle třeboňského archivu*, Studia Historica Nitriensia 24, 2020, č. 2, s. 505-515.

II. Šimon Bárta v období let 1864–1920

II.1. Rodina, dětství a studentská léta

Šimon Bárta se narodil dne 27. října 1864 v jihočeské obci Žimutice nedaleko Týna nad Vltavou v domě číslo sedm rodičům koláři Tomáši Bártovi a jeho přítelkyni Kateřině Faktorové. Otcovi rodiče se jmenovali Josef Bárta a Anna Bártová, rozená Zahradková, matčiny rodiče Vojtěch Faktor a Anna Faktorová, rozená Valešová. Den po svém narození, dne 28. října, byl malý Šimon pokřtěn v místním žimutickém kostele svatého Martina. Svátost křtu mu udělil katolický kněz Filip Váňa a kmotry se stali František Valeš a Anna Faktorová.¹⁵

Z hlediska architektury se jednalo o jednododní raně gotický kostel svatého Martina ze 14. století s barokním interiérem, obklopeným hradební zdí s barokní branou a výklenkovou kaplí se sochou svatého Jana Nepomuckého z 18. století. Hlavní oltář ze 17. století zůstal až dodnes barokní, boční oltáře je o století mladší. K Šimonově křtu byla zřejmě použita pozdně gotická křtitelnice s reliéfní výzdobou, nestarší část zařízení kostela,¹⁶ jež ještě podtrhovala starobylost tohoto aktu. Dnes je kostel Bártova křtu kulturní památkou České republiky.

První zmínky o Bártově rodišti, Žimuticích, pochází z období vlády českého krále Přemysla Otakara II. z roku 1261. Ves byla součástí obce Bečice (dnešní okres Týn nad Vltavou), přičemž se od Bečic oddělily až v době Bártova episkopátu (1924). Jako panství je prodal dosavadní majitel Václav Albrecht von

15 <http://digi.ceskearchivy.cz/DA?lang=cs> Matrika farní úřad Žimutice 1850–1864, s. 176, resp. 1865–1885, s. 170; POCHE, Emanuel a kol., *Umělecké památky Čech*, IV., Praha 1982, s. 423; <https://cs.wikipedia.org/wiki/Žimutice>

16 POCHE, *Umělecké památky Čech*, s. 423.

Eckersdorf v roce 1676 Schwarzenbergům, kteří Žimutice spojili s panstvím Třeboň. V době Bártova narození tvořilo obec dvacet dva domů s 223 obyvateli.¹⁷

Když byly Šimonovi téměř dva roky, narodil se mu dne 3. října 1866 bratr František. Oba chlapce pojilo hluboké přátelství, které se časem změnilo v porozumění; potvrzovaly jej ostatně osobní kontakty v následujících desetiletích. Bratr František se ve svých třiceti dvou letech, v roce 1898, oženil s Marií Zemanovou z Bečic u Tábora. Zde, 25 km severně od své rodné vsi, se následně se svojí ženou usadil. Z manželství se postupně narodily dvě děti, syn František a dcera Marie, které pokřtil jejich strýc Šimon.¹⁸

Poněvadž se svatba Bártových rodičů konala teprve v únoru 1870, byl do matriky narozených uveden Šimon nejprve s příjmením matky (Faktor) jako nemanželský syn bez uvedení jména otce. Poté byl zápis doplněn informací, že Tomáš Bárta „žádá za otce tohoto svého dítěte zapsán býti a přijímá je za vlastní.“¹⁹ Jednalo se postup, který zcela korespondoval s dobovými zvyklostmi, jak potvrzoval kánon 777 Kodexu kanonického práva z roku 1917.²⁰

Tento detail se ovšem ukázal podstatný v momentu, kdy se jako aktuální ukázala otázka Bártova jmenování biskupem – vhodný kandidát svěcení musel být „*narozen z právoplatného manželství, nikoliv však jen legitimizován potomním manželstvím*“ (kánon 331, Kodex kanonického práva 1917).²¹ Šimon Bárta byl od této skutečnosti dispensován Svatým stolcem v roce 1920, kdy

17 <http://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-martina-686062>; <https://digi.ceskearchivy.cz/129595> Státní okresní archiv (dále jen SOkA) České Budějovice, Kronika obce Žimutice, 1927–1961, s. 3.

18 <http://digi.ceskearchivy.cz/DA?lang=cs> Matrika Farní úřad Žimutice 1839–1900, s. 161.

19 Tamtéž.

20 Kodex kanonického práva zpracovaný z rozkazu nejvyššího velekněze Pia X. a vyhlášený z moci papeže Benedikta XV., přeložil František Kop a kol., Praha 1969, s. 198.

21 Kodex kanonického práva, s. 104.

se jevil jako nejvhodnější kandidát na českobudějovický biskupský stolec.²²

Obečnou školu navštěvoval Šimon Bárta v rodných Žimuticích, kde se jeho učitelem stal nejprve Vojtěch Ernest a po roce 1874, po odchodu starého pedagoga na zasloužený odpočinek, jeho syn František. Oba vnímali mladého Šimona jako nadaného žáka s vrozeným talentem, jež je nutné rozvíjet, a proto společně s žimutickým farářem Josefem Malenou doporučili jeho matce další studium na českobudějovickém gymnáziu.²³

Šimonovo dětství nebylo ideální, protože poměrně brzy osiřel. V sedmi letech ztratil nejprve otce Tomáše, který zemřel na tuberkulózu, a ve čtrnácti poté i matku Kateřinu, která podlehl téže nemoci, jež patřila v 19. století, do objevu bacilu *Mycobacterium tuberculosis* v roce 1882 způsobující tuto nemoc, mezi nejčastější příčiny úmrtí. Sirotek se se svým bratrem Františkem přestěhoval ke strýci Václavu Bártovi, cihláři v Žimuticích v domě číslo patnáct, který následně převzal roli poručníka za jeho zemřelé rodiče.²⁴

Díky podpoře zmíněného strýce Václava Barty a jeho manželky Anny tak chytrý a zvědavý chlapec na činnost směřující k získávání poznatků nezanevřel, ale pustil se do studia na nedávno založeném²⁵ Jirsíkově českém klasickém gymnáziu v Českých

22 Archivio Storico. Sezione per i rapporti con gli stati (Segreteria di Stato) (dále jen AA. EE. SS.), fond Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 576, ff. 19-20, Micara Gasparimu 4. 6. 1920; FUCHS, Alfréd, *Z boje o modus vivendi. Výbor článků církevně-politických*, Hradec Králové 1934, s. 33.

23 SOKA České Budějovice, fond Farní úřad Žimutice, Školní kronika 1869-1938, Kniha č. 6.

24 Tamtéž, Pamětní kniha 1837-1945, Kniha č. 1.

25 Gymnázium bylo otevřeno dne 3. října 1868 jako Biskupské české vyšší gymnázium. Ve zmíněném roce na něm studovalo 268 studentů. SVOBODA, Rudolf,

Budějovicích. O jeho studiu na střední škole máme dnes k dispozici poměrně značné množství pramenů, protože se zachovaly třídní katalogy za celou dobu Bártova gymnaziálního studia včetně maturitního tabula celé jeho třídy. Díky tomu víme, že svá studia započal ve školním roce 1876/1877, kdy se stal jedním ze čtyřiceti sedmi žáků jeho primy.

Se vstupem do gymnázia přijal Šimon Bárta svátost biřmování a s ní jméno Juda (Juda Tadeáš) podle jednoho z dvanácti Ježíšových apoštolů. Důvod je pravděpodobně ten, že na jeho svátek dne 28. října přijal Šimon před třinácti roky křest. Biřmovacím kmotrem se stal jeho strýc Matěj Faktor. Poněvadž je udělovatelem svátostí spojené s vkládáním ruky a pomazáním čela křížem zpravidla biskup, tuto svátost přijal od tehdejšího českobudějovického ordináře Jana Valeriána Jirsíka, který do vesnice při této příležitosti přicestoval.²⁶

Doplňme, že Jan Valerián Jirsík, někdejší pražský kazatel a redaktor *Časopisu katolického duchovenstva*, stál v čele zmíněné diecéze v letech 1851–1883 jako její čtvrtý biskup, přičemž na proměňující se poměry společenského života i měnící se vztah státu a církve reagoval přiměřeně a účinně. Na území jeho diecéze žil přibližně jeden milion katolíků a nacházelo se zde 417 míst řádné a 21 míst nepravidelné duchovní správy.²⁷

Prostřednictvím podpory školství se biskup významně zasloužil o rozkvět intelektuálního a národního života na jihu Čech, kde se v boji proti bezvěrectví a náboženské vlažnosti neúnavně věnoval kázání, výuce náboženství, kněžským exerciciím, pastorálním konferencím, vizitacím a misiím.

Biskupské české gymnázium a chlapecký seminář v letech 1868–1872, nevydaný rukopis.

²⁶ SOkA České Budějovice, fond Farní úřad Žimutice, Kniha biřmovanců 1774–1944, Kniha č. 40.

²⁷ JAKŠIČOVÁ, Dana, NOVOTNÝ, Miroslav, *Služebníci pod zákonem. Zlatý věk řeholních kongregací v českobudějovické diecézi*, České Budějovice 2001, s. 57.

Katolické církvi rovněž prospěla Jirsíkova reorganizace církevní správy, konání mariánských pobožností či eucharistických slavností a šíření katolických knih, novin a časopisů. Ačkoliv byl Jan Valerián Jirsík členem českého zemského sněmu v Praze i poslanecké sněmovny říšské rady ve Vídni, nezapomínal především na duchovní a náboženský rozkvět svěřené diecéze, jež za jeho episkopátu dosáhla svého největšího rozkvětu.²⁸

Třebaže i na jihu Čech rezonovaly modernizační tendence, diecéze poměrně úspěšně odolávala antiklerikálním a sekularizačním výzvám nastupující moderní doby. Pokud představovalo období let 1785–1850 z pohledu diecéze dobu zakladatelskou, kdy byly položeny její institucionální, administrativní a ekonomické základy, následujících téměř šest desetiletí za episkopátu Jana Valeriána Jirsíka, Františka Schönborna a Martina Josefa Říhy období poklidného rozvoje a rozmachu, kdy se na prahu 20. století proměnila ve významnou oporu katolicismu v českých zemích. Ale nepředbíhejme.

Již v prvním pololetí prvního roku gymnázia, tedy ve školním roce 1876/1877, prokázal Šimon své hluboké znalosti i svoji píli, kdy skončil s vyznamenáním jako jeden z nejlepších studentů primy. Kvůli sociálním poměrům byl od začátku studia osvobozen od školného, jež se platilo v každém pololetí; v době Bártova studia činilo půlročně osm zlatých. Jednalo se o částku, za níž bylo možné v této době pořídit přibližně 8 kg másla, 40 kg mouky či 200 kg obilí. Pro ovdovělou

28 KADLEC, Jaroslav, *Přehled českých církevních dějin*, II., Řím 1987, s. 222; KADLEC, Jaroslav, *Jan Valerián Jirsík*, České Budějovice 1993; SVOBODA, Rudolf, *Jan Valerián Jirsík. In the service of God, Church and Country*, Berlin 2019; SVOBODA, Rudolf, *Jan Valerián Jirsík (1798–1883). Kněz a teolog*, in: *Kněžské identity v českých zemích (1820–1938)*, eds. Lukáš Fasora, Jiří Hanuš a Tomáš W. Pavlíček, Praha 2017, s. 15–30.

a nemocnou matku se jistě jednalo o vysokou částku, protože např. úředník ji tehdy vydělal až za deset dní.²⁹

O náročnosti gymnaziálního studia svědčí fakt, že ve druhém ročníku, v sekundě, již studovalo ve třídě o deset chlapců méně než před rokem. Třídním učitelem, jenž chlapce vyučoval češtinu, němčinu a latinu, byl profesor Ignác Mikenda z Jičína, který je provázal až k maturitě v oktávě.³⁰

Počátky Jirsíkova gymnázia jsou spjaty se vznikem biskupského studentského semináře pro chudé chlapce v Českých Budějovicích, který založil Jan Valerián Jirsík v roce 1853. V souladu s nařízeními Tridentského koncilu v 16. století usiloval, aby zde mohli bydlet a být formováni zejména chudí chlapci ve věku od gymnaziální sekundy až do maturity. Ti neměli být nuceni vybrat si cestu ke kněžství, ale jejich formace je k tomu reálně dovedla, takže drtivá většina absolventů chlapeckého, resp. malého či studentského semináře následně cestu do kněžského, resp. velkého semináře nastoupila.³¹

Protože ve městě bylo v čase založení chlapeckého semináře pouze jediné – a to německé – gymnázium, přál si biskup založit také pro chlapce českého původu, kteří museli studovat na českobudějovickém německém gymnáziu, rovněž vzdělávací ústav v jejich jazyce. Když se však českým politikům ve městě založení státního českého gymnázia prosadit nepodařilo, rozhodl se Jan Valerián Jirsík založit soukromé české biskupské gymnázium, k čemuž došlo v říjnu 1868. Sídliło ve stejné budově jako chlapecký seminář; budova byla díky štědrým příspěvkům věřících

29 SEJBAL, Jiří, *Základy peněžního vývoje*, Brno 1997, s. 314.

30 SOKA České Budějovice, fond Jirsíkovo státní gymnasium České Budějovice, knihy 18-19 (1876/1877-1877/1878); KLIMEŠOVÁ, Petra, *Gymnasium J. V. Jirsíka v letech 1868-1918*, České Budějovice 2011, diplomová práce FF JU.

31 SVOBODA, Rudolf, *Zakládání chlapeckých seminářů po roce 1850 jako důsledek proměny vztahu církve a státu v rakouském císařství*, nevydaný rukopis, resp. *Proces založení chlapeckého semináře v českobudějovické diecézi v letech 1852-1853*, nevydaný rukopis.

českobudějovické diecéze rozšířena a byl dostavěn seminární kostel.³²

Jan Valerián Jirsík provozoval gymnázium soukromě tři roky. Poté, po splnění všech podmínek, předal gymnázium státu, čímž se tak stalo českým státním gymnáziem, které po dohodě nadále sídlilo až do počátku 20. století ve stejné budově jako zmíněný chlapecký seminář, jenž v praxi spojoval vzdělávací a formační stránku, který Šimona Bártu v důrazu na řád, disciplínu, zdvořilost, poslušnost a povinnost formoval více, než tak mohlo učinit běžné gymnázium.³³

O náročnosti jeho studia svědčí fakt, že ve druhém ročníku, v sekundě, již studovalo ve třídě o deset chlapců méně než před rokem. Třídním učitelem, jenž chlapce vyučoval češtinu, němčinu a latinu, byl profesor Ignác Mikenda z Jičína, který je provázel až k maturitě v oktávě.³⁴

Jak naznačuje třídní katalog ze sekundy, od druhého ročníku bydlel Šimon v chlapeckém semináři v Gymnasiální ulici (dnes Skuherského) č. 5 v Českých Budějovicích, jehož ředitelem byl výpomocný katecheta gymnázia Václav Voneš. Rovněž výsledky mladého studenta ze sekundy byly skvělé, školní rok uzavřel s vyznamenáním. Podobně též v tercii, kvartě, kvintě, sextě, septimě a oktávě, kdy skončil s vyznamenáním opět mezi nejúspěšnějšími studenty. Vysvědčení ukazují jeho mimořádně znalosti, jež bývaly hodnoceny jako výborné či chvalitebné,

32 SVOBODA, Rudolf, *Okolnosti vedoucí k založení biskupského českého gymnázia v Českých Budějovicích. Sonda do národnostní a náboženské problematiky v jihočeské metropoli v letech 1862-1868*, nevydaný rukopis, resp. *Biskupské české gymnázium a chlapecký seminář v letech 1868-1872*, nevydaný rukopis.

33 HOFFMANN, Josef, *Studentský Seminář v Českých Budějovicích*, České Budějovice 1878; ŠEDA, Oldřich, *SOA Třeboň - oddělení Třeboň, Biskupský diecézní chlapecký seminář České Budějovice*, (1853) 1867-1847, inventář, evidenční číslo 312, s. 1-20 (kapitola *Dějiny původce fondu*).

34 SOKA České Budějovice, fond Jirsíkovo státní gymnasium České Budějovice, knihy 18-19 (1876/1877-1877/1878); KLIMEŠOVÁ, Petra, *Gymnasium J. V. Jirsíka v letech 1868-1918*, České Budějovice 2011, diplomová práce FF JU.

dobrých měl málo a obdržel je pouze z předmětů, které později neprofilovaly jeho kněžskou osobnost – z matematiky, zpěvu a kreslení.

Šimonův denní režim v chlapeckém semináři byl značně rigidní a pečlivě organizovaný. Den začínal brzy ráno společnou modlitbou pod vedením představeného semináře, mší svatou a společnou snídaní. Pokračoval po vyučování společným studiem, obědem, přípravou na školu, odpolední výukou večerí a společnou modlitbou v seminární kapli. Volný čas byl minimální, alumen se navíc nemohl ze semináře sám vzdálit.³⁵

V závěru Šimonova studia na gymnáziu zemřel v únoru 1883 jeho zakladatel českobudějovický biskup Jan Valerián Jirsík. Jeho nástupce hrabě František Schönborn učební ústav navštívil dne 7. března 1884.³⁶ O rok později byl však zmíněný církevní hodnostář jmenován pražským arcibiskupem a přeložen na nové místo působení, takže se opět měnil nejvyšší správce diecéze.

Pedagogický sbor gymnázia zůstával v době Bártových studií poměrně stabilní, což odráží i katalogy, např. náboženství učil kněz a autor náboženských učebnic Matěj Procházka, jmenovec slavnějšího moravského vlasteneckého kněze Matěje Procházky, češtinu Vojtěch Hrnčíř, matematiku Václav Pošusta, dějepis Jan Kryštůfek, řečtinu Alois Saturník a další. Třídy byly poměrně velké, zpravidla je tvořilo čtyřicet až padesát chlapců. Když dne 16. června 1884 složil Šimon Bárta maturitní zkoušku, byl prohlášen za *dospělého s vyznamenáním*.³⁷

35 SVOBODA, Rudolf, *Biskupský chlapecký seminář v Českých Budějovicích v letech 1853–1868*, nevydaný rukopis.

36 SOKA České Budějovice, fond Jirsíkovo státní gymnasium České Budějovice, Kroniky, Historie c. k. českého státního gymnasia v Českých Budějovicích, 1869–1938.

37 SOKA České Budějovice, fond Jirsíkovo státní gymnasium České Budějovice, knihy 18–25 (1876/1877–1883/1884); CUKR, Jiří, *Galerie vybraných absolventů Jirsíkova gymnázia v Českých Budějovicích. 350 portrétů od A do Ž*, České Budějovice 2018, s. 14.

II.2. Ve Věčném městě

Jako nadaný a vynikající student byl Šimon Bárta po zkoušce dospělosti českobudějovickým biskupem hrabětem Františkem Schönbornem, který sám prošel v 70. letech 19. století římskou formací, vybrán ke studiu bohosloví ve Věčném městě. Stal se tak jedním z prvních studentů teologie a filozofie nové české koleje Bohemicum, jež byla zřízena v Římě v listopadu 1884 z iniciativy papeže Lva XIII. Ve zmíněném akademickém roce 1884/1885 studovalo na české koleji dvanáct bohoslovců, z nichž deset představovali Češi a dva Němci.³⁸

Iniciativa papeže Lva XIII. navazovala na dřívější zakladatelský čin římského císaře a českého krále Karla IV., který zbudoval v Římě prostorný český dům, označovaný jako česká kolej, v roce 1368. Umístěn v centru města nedaleko náměstí Campo de' Fiori se brzy stal domovem četných poutníků z českých zemí.³⁹ Se zřízením novodobé římské koleje vyjádřil na jaře 1884 souhlas rovněž rakouský císař František Josef I., který přislíbil finanční příspěvek rovněž na pražské seminaristy na Urbanianě.⁴⁰

Ke zřízení Bohemica výrazně přispěly rovněž události na počátku 80. let 19. století, kdy po vydání encykliky *Grande munus* v září 1880 došlo o rok později ke slavné slovanské pouti do Věčného města a k dohodě mezi pražským arcibiskupem a kardinálem Bedřichem ze Schwarzenbergu, českobudějovickým biskupem Františkem Schönbornem a papežem Lvem XIII. Tehdy bylo

38 KOLÍSEK, Alois, *Některé vzpomínky na českou vlast v Italii*, Hodonín 1900, s. 29; SRB, Adolf, *Lev XIII. Jeho život a působení náboženské, sociální a politické*, Praha 1901, s. 106.

39 KOLÍSEK, *Některé vzpomínky na českou vlast*, s. 25-26; BOROVÝ, Klement, *Národní dům český v Římě*, Praha 1874.

40 PARMA, Tomáš, *Zakladatelská postava Františka Zapletala (1861-1935), prvního vicerektora koleje*, in: *Česká kolej v Římě. Od Bohemica k Nepomucenu. 130 let existence české kulturní a vzdělávací instituce*, ed. Tomáš Parma, Kostelní Vydří 2014, s. 92.

ujednáno vyslání prvních tří bohoslovců do Říma, kteří sem přibyli o rok později, přičemž jedním z nich byl i František Zapletal, pozdější vicerektor ústavu, o němž budeme hovořit ještě níže.⁴¹

První roky sídlila kolej Bohemicum v nejvyšším patře budovy německého semináře Santa Maria dell'Anima. Byl to právě biskup František Schönborn, kdo se výrazně zasloužil o zřízení této instituce, když na stavbu daroval zbytek svého podílu na rodovém dědictví. Na konci 80. let bydleli bohoslovci krátce v budově bývalé lombardské koleje San Carlo al Corso, ale již v roce 1888 byl za částku 300 000 italských lir zakoupen bývalý klášter trinitářů v Sixtinské ulici, kam se studenti přestěhovali v listopadu téhož roku. Dne 1. ledna 1890 udělil papež Lev XIII. apoštolským listem *Victoriam potestatem* českému institutu práva a výsady papežských kolejí.⁴²

Smyslem existence koleje bylo z pohledu Svatého stolce vychovávat kosmopolitně, univerzalisticky a v nejširším slova smyslu katolicky orientované kněze, kteří by vyvažovali jednostrannou formaci osvícensky vzdělávaných duchovních v habsburské monarchii, poznamenanou jednostranně racionalistickým josefinismem. Ke studiu byli přijímáni bohoslovci ze čtyř českých diecézí, pražské, královéhradecké, českobudějovické a litoměřické. Zájemci z Moravy studovali na starší německo-uherské koleji (Germanicum-Hungaricum).⁴³

Právě na Germanicu studovali mnozí čeští bohoslovci před zřízením české koleje v polovině 80. let 19. století. Např. v 70. letech zde studoval i František Kordač, pozdější univerzitní profesor, pražský arcibiskup a český primas, který svůj téměř sedmiletý pobyt ukončil vysvěcením v Lateránské bazilice dne

41 Tamtéž, s. 90-91.

42 Papež Lev XIII. přispěl na zbudování koleje částkou 80 000 italských lir. KOLÍSEK, *Některé vzpomínky na českou vlast*, s. 29; SRB, *Lev XIII.*, s. 108.

43 KOLÍSEK, *Některé vzpomínky na českou vlast*, s. 29.

15. července 1878 a dvěma doktoráty, z teologie a filozofie, obhájených na Papežské univerzitě Gregoriana o rok později.⁴⁴

Sám papež Lev XIII. při příležitosti otevření české koleje, na zvláštní audienci představených a studentů koleje dne 15. listopadu 1884, vytyčil cíle římské formace následujícími slovy: „Nyní jest na Vás, drazí jinoši, abyste zbožni jsouce, ve ctnostech vycvičení a potřebnými vědomostmi opatření, působili blahodárně a příkladně vrátíce se do milé vlasti své, všude šíříce víru svatou, učení sv. Stolice římské. Církev sv. potřebuje kněží, sv. bojovníků a vůdců statečných, nadšených pro čest a slávu Boží. A jest na Vás, abyste jednou jimi byli. Vynasnažte se tedy dle sil svých, abyste co nejvíce svatosti a vědomosti zde, ve městě svatých mučedníkův, u Stolicy pravdy, u Náměstka Ježíše Krista, nashromáždili a pak vlasti svoji byli ku pravému prospěchu. Je Vás sice málo, ale často na jednom pouze knězi závisí blaho mnohých, ano i celé diecése.“⁴⁵

Prvním rektorem české koleje se stal mladý italský církevní hodnostář, profesor filozofie a dogmatické teologie, právník a diplomat Benedetto Lorenzelli, který tuto funkci zastával v letech 1884–1893. Na přelomu 19. a 20. století strávil několik let v diplomatických službách Svatého stolce. Poté byl jmenován arcibiskupem v Luce (1904), kreován kardinálem (1907) a působil jak prefekt Posvátné kongregace pro studium (1914–1915).⁴⁶

Vicerektorem koleje se stal český katolický duchovní a pozdější pomocný pražský biskup František Zapletal, vysvěcený na kněze v bazilice svatého Jana v Lateránu v dubnu 1884, který měl čerstvě za sebou římskou formaci na Papežské univerzitě Urbaniana. Jako bohoslovec v nejvyšším ročníku byl zřejmě vybrán jako budoucí představený české koleje. Od začátku fungování

44 MAREK, Pavel, ŠMÍD, Marek, *Arcibiskup František Kordač. Nástin života a díla apologety, pedagoga a politika*, Olomouc 2013, s. 8.

45 SRB, *Lev XIII.*, s. 107–108; KAŠPAR, Karel, *Papež Lev XIII. a česká kolleje v Římě*, Praha 1905, s. 8.

46 KOLÍSEK, *Některé vzpomínky na českou vlast*, s. 29.

koleje tak plnil důležitou a časově náročnou funkci agenta u římské kurie pro biskupy zmíněných čtyř českých diecézí i kuriální záležitosti různých řeholních společenství z českých zemí. Díky tomuto kontaktu se seznámil s celou řadou významných osobností římské kurie, s nimiž udržoval styk i později, po návratu do Čech.⁴⁷

Pro absenci spirituála na české koleji zastával František Zapletal rovněž tuto roli. Jejím prostřednictvím si udržoval vliv na formaci bohoslovců, a tedy i Šimona Bártu. V letech 1884-1905, kdy v Římě působil, prošlo kolejí celkem sto padesát jedna bohoslovců, z nichž sto devět bylo vysvěceno na kněze ve Věčném městě a šest v seminářích v Čechách; zbylí studium z různých důvodů nedokončili. Zejména v prvních letech existence ústavu působil mladý spirituál spíše jako přítel a druh než představený zkušený kněz, což rozhodně nebylo ke škodě; sám využíval přátelství v pomoci mladým bohoslovcům, aby vytrvali ve své formaci, ve věrnosti katolické církvi a Ježíši Kristu.⁴⁸

Čeští bohoslovci navštěvovali přednášky z filozofie a teologie na Papežské univerzitě Urbaniana, založené papežem Urbanem VIII. v roce 1627, která tehdy sídlila v paláci Propagandy fide poblíž Španělského náměstí v centru Říma. Pěšky to bylo ze Sixtinské ulice velmi blízko. Mezi hlavní předměty patřily věrouka, morálka s pastorálkou, základy bohosloví, církevní dějiny, Písmo svaté, hebrejšтина, arabština a syrština, starožitnosti křesťanské, posvátná liturgie a církevní právo. Koncem čtvrtého roku byli bohoslovci svěceni na podjáhny, v průběhu pátého na jáhny a na konci studia na kněze.⁴⁹

Ačkoliv nebyl samotný dům české koleje rozsáhlý, dobře splňoval účel svého zřízení, kdy nabízel výborné zázemí, útulné prostředí a klid ke studiu a duchovním cvičením. Každý bohoslovec měl k dispozici malý pokojík se stolem, dvěma židlemi, lůžkem,

47 PARMA, *Zakladatelská postava Františka Zapletala*, s. 92-93.

48 Tamtéž, s. 95.

49 KAŠPAR, *Papež Lev XIII.*, s. 15-16, 21.

umyvadle a skříní. Kolej měla prostornou zahradu se vzrostlými ovocnými stromy, zejména citronovníky a pomerančovníky, která rovněž ve slunečných dnech plnila svoji formativní funkci.⁵⁰

Denní režim bohoslovců byl organizován poměrně přísně. Vstávalo se v pět hodin. Již v půl šesté se chlapci odebrali k ranní modlitbě a rozjímání do blízkého kostela svatého Jana Nepomuckého, kde byla o půl hodiny později sloužena mše svatá. Následovala společná snídaneň a odchod bohoslovců ke studiu od osmi do deseti, resp. jedenácti hodin. Před obědem, na který se vraceli zpět, se konala společná pobožnost. Odpoledne následovaly další přednášky, procházka, návštěva kostela či jiná pobožnost. Po návratu proběhlo společné duchovní čtení a opět individuální studium. Po večeři byl prostor na modlitbu Svatého Růžence, oddych či zpytování svědomí. Kolem deváté hodiny večerní bývala večerka.⁵¹

Svojí koncepcí usilovala římská formace o výchovu kněží, kteří budou přenášet do svých mateřských zemí zásady nové papežské politiky, stanou se jejími obhájci a bojovníky za prosazení v denní praxi života. Absolventi římské školy jako vybraní, nadaní a schopní jednotlivci byli církví cílevědomě připravováni pro své poslání apologetů. Pro tento úkol měli její důvěru a podporu, přičemž se od nich očekávalo, že tento vklad zúročí aktivním působením v národní církvi, a to jak mezi svými spolubratry v kněžské službě, tak mezi věřícími.⁵²

Mezi nejvýznamnější bohoslovce české koleje patřili na konci 19. století kromě zmíněného Šimona Barty např. pozdější pražský arcibiskup a kardinál Karel Kašpar (vysvěcen v Římě roku 1893) či královéhradecký biskup Mořic Pícha (vysvěcen téhož roku). Prvně zmíněný Karel Kašpar zanechal vzpomínky na svá římská studia v knize *Papež Lev XIII. a česká kolleje v Římě*.⁵³

50 Tamtéž, s. 22.

51 Tamtéž, s. 22-23.

52 MAREK, ŠMÍD, *Arcibiskup František Kordač*, s. 9.

53 KAŠPAR, *Papež Lev XIII.*

Dvacetiletý Šimon přicházel do Itálie v době, kdy země procházela značně dynamickým obdobím. Byl to právě papež Lev XIII., který se intenzivně zajímal o sociální otázku, již si do té doby monopolizovala téměř výlučně komunistická levice. V květnu 1891 vydal první sociální encykliku v dějinách katolické církve pod názvem *Rerum novarum*, aby se pokusil obnovit přítomnost katolické církve ve společenském diskursu, odkud byla v sekularizované modernizující se Evropě stále více vytlačována. Byla to právě tato encyklika, jež připravila podmínky pro rozvoj křesťansko-sociálního hnutí a výrazně přispěla k politické angažovanosti církve, ale rovněž vedla k rozvoji modernistického hnutí a novému promýšlení víry na prahu 20. století.⁵⁴

Celkový charakter zmíněné sociální encykliky naznačovala již její první věta, která odrážela správné čtení znamení času za strany hlavy katolické církve: „*Dychtění po novotách již dlouho zneklidňuje státy; bylo proto přirozené a nezbytné, že se snaha o změny přesunula z oblasti politiky na příbuzné pole hospodářské.*“⁵⁵

Papežovo rozhodnutí iniciovat katolické sociální hnutí lze chápat jako pokus obnovit přítomnost církve v dobovém dění, a to tak, že se církev přiblíží oprávněným moderním potřebám a zájmům. Význam *Rerum novarum* tkvěl především ve významu, jež encyklika projevila porozumění pro nové sociální problémy, přičemž kritizovala kapitalistický systém a nedůstojné postavení dělnictva, třebaže ve jménu křesťanské solidarity odmítala násilí a třídní boj. Do určité míry představovala protiváhu řešení sociální otázky tak, jak si ji uzurpovala radikální levice

54 REARDON, Bernard M. G., *Roman Catholic Modernism*, Stanford California 1970.

55 MARTINKOVÁ, Ludmila (ed.), *Sociální encykliky. 1891-1991*, Praha 1996, s. 25.

- ostatně její druhá kapitola je příznačně označená *Socialismus problémy dělníků neřeší*.⁵⁶

Na třiceti dvou stranách představila encyklika sociální nauku církve, jež vycházela z křesťanského solidarismu a podněcovala zájem o další řešení sociální otázky. V pěti kapitolách papež vysvětlil vztah církve k problematickým otázkám, načrtl jejich řešení a zaujal nové stanovisko k sociálním problémům tehdejší průmyslové společnosti. Vyjádřil též názor, že dělnickou krizi a třídní nevraživost nevyřeší ani socialismus, ani liberalismus, ale především solidarita (charita) a vhodný zásah státu s pomocí církve.

S marxizmem se papež sice shodoval v přesvědčení, že se právě liberalismus svou nevázanou konkurencí, bezohledným, nelidským vykořisťováním pracovních sil, nerespektováním náboženských zásad atd., dopustil na dělnictvu do nebe volajících hříchů,⁵⁷ nicméně odmítal jeho cestu za *spravedlivější společností* skrze vynucovanou rovnost lidí, nepřirozený třídní boj, zespolečnění výrobních prostředků, přílišný materialismus, degradaci rodiny, přičemž mu vyčítal zejména jeho nekřesťanský základ, zášť proti Bohu a bezohledné přivlastňování si soukromého vlastnictví.⁵⁸

Předchůdci Lva XIII. měli ostatně osobní zkušenosti převážně s agrární ekonomikou střední Itálie, která dlouho fungovala na feudálním modelu. Proto pro ně představovaly socialismus a komunismus daleko více abstraktní ideologie než hnutí, která byla přitažlivá pro dělnické vrstvy, s nimiž měl Papežský stát malé zkušenosti. Lev XIII. však se svojí zkušeností ze západní Evropy pochopil, že jak liberální filozofie

56 NOVAK, Michael, *Katolické sociální myšlení a liberální instituce*, Praha 1999, s. 157.

57 Myšleno útisk chudých lidí, lidí bezmocných a ocitajících se v sociální nouzi, zejména vdov a sirotků a zadržování mzdy.

58 VAŠEK, Bedřich, *Cesty k sociální spravedlnosti. Základní křesťanské zásady hospodářsko-společenské*, Praha 1936, s. 14-15.

a ekonomika volného trhu, tak kolektivistický a nespravedlivý socialismus nejen málo soucítí s těžkým životním údělem dělníků, ale především připravují cestu sekularizaci a dělnické vrstvy odcizují církvi. Rozhodl se proto jednat a vystoupit proti oběma ateistickým ideologiím.⁵⁹ Právě tento boj s politickými ideologiemi a rozvinuté sociální cítění se Šimonu Bártovi staly něčím podstatným, co si z římské formace odnesl do domácího prostředí.

Svůj pobyt a studium ve Věčném městě završil Šimon Bárta dne 16. března 1889, kdy byl v bazilice svatého Jana v Lateránu vysvěcen na kněze.⁶⁰

II.3. Kaplanem v Sedlici

Když v roce 1889 ukončil pětadvacetiletý Šimon Bárta svá studia ve Věčném městě, vrátil se do vlasti. Důležité je v této souvislosti zdůraznit, že v jeho osobě přišel na jih Čech nadaný, vzdělaný a názorově vyhraněný člověk, celoživotně ovlivněný svým pobytem v Římě a jeho zde získaným vzděláním v oblasti teologie a filozofie. V Itálii tak byly položeny a zformovány základní rysy Bártova osobnostního profilu, apologetický postoj k církvi a otevřenost vůči katolické církvi jako celku.

Když se novokněz Šimon Bárta na konci 80. let 19. století zapojil do duchovní činnosti v českobudějovické diecézi, stál již v jejím čele skromný a konzervativní biskup Martin Josef Říha, který tento post zastával až do své smrti v roce 1907. Na rozdíl od aristokrata Františka Schönborna byl Martin Josef Říha mužem z prosté jihočeské rolnické rodiny, který si své teologické vzdělání prohloubil v 60. letech 19. století studiem

59 O'MALLEY, John W., *A History of the Popes. From Peter to the Present*, New York – Toronto 2010, s. 257; BARBERINI, Giovanni, *Ostpolitik della Santa Sede. Un dialogo lungo e faticoso*, Bologna 2007, s. 7.

60 Čech, 23. 3. 1889.

na ústavu Augustineum ve Vídni, kde v červenci 1869 získal doktorát z teologie. Po návratu do diecéze působil v kostele svaté Anny v Českých Budějovicích a následně převzal vedení katedry morální teologie na místním teologickém ústavu. Českobudějovickým biskupem byl vysvěcen v září 1885.⁶¹

Se zkušeností z Věčného města tak Šimon Bárta na přelomu 80. a 90. let 19. století zahájil svoji čínorodou pastorační a pedagogickou čínnost. Dne 12. září 1889 jej zmíněný biskup Martin Josef Říha jmenoval kaplanem v Sedlici u Blatné, osmnáct kilometrů severně od Strakonice, kde se stal duchovním ve farním barokním kostele svatého Jakuba Většího z poloviny 18. století. Na postu faráře zde během působení Šimona Bárty působil kněz Václav Kašpárek, který zde pobýval od roku 1882 až do své smrti v roce 1894; na přelomu 80. a 90. let zde tedy působili společně.⁶²

Svoji pastorační čínnost zahájil Šimon Bárta na jihočeském venkově, který mu byl mentálně blízký a který pro mladého kněze římské formace představoval místo relativní stability, zakořeněných tradic i žité zbožnosti, tedy místo jistoty a řádu, které mělo upevnit jistotu zvoleného povolání na počátku jeho duchovní dráhy.

Koncem 19. století bydlelo v obci Sedlice v přibližně dvou stech domech dva tisíce obyvatel. Dominovaly jí zmíněný farní kostel a zámek, jež vznikl přestavbou původně gotické a později renesanční tvrze; v 19. století jej vlastnil šlechtický rod Lobkoviců. V době Bártova působení byla Sedlice, významné historické, společenské a ekonomické centrum Prácheňska, největší katastrální obcí na Blatensku. Jejím význam

61 KADLEC, Jaroslav, *Českobudějovická diecéze*, České Budějovice 1995, s. 36-37.

62 *Ordinariátní list Budějovické diecéze*, 1889, č. 34, s. 143.

stoupł na konci 19. století tím, že jí nově procházela železniční trať Strakonice – Březnice.⁶³

Bártova duchovní činnost v místě jeho působení byla obdivuhodná, často volně přecházela v aktivitu kulturní. V roce 1891 prosadil společně se zmíněným farářem Václavem Kašpárkem zřízení spolku *Jednoty katolických jinochů*, který se věnoval náboženské, společenské a sociální oblasti. Kromě toho se aktivně zapojoval do osvětové a duchovní činnosti, kdy prostřednictvím přednášek a akcí šířil mezi věřícími Boží slovo.

Čerstvý absolvent kněžské formace v Římě se nicméně v Sedlici zdržel pouhé dva roky. Následně, v roce 1891, zaujal místo prefekta chlapeckého biskupského semináře v Českých Budějovicích. Souběžně tu, ve městě na soutoku řek Vltavy a Malše, vedl hodiny náboženství na místním gymnáziu jako výpomocný katecheta.⁶⁴

Krátce po Bártově přeložení do Českých Budějovic byl novým kaplanem ve farním kostele svatého Jakuba Většího v Sedlici jmenován kněz Václav Karták, jenž na této pozici setrval do roku 1904. V roce 1898 byla sedlická farnost povýšena na děkanství.⁶⁵

II.4. Katechetou a prefektem chlapeckého semináře v Českých Budějovicích

Na počátku 90. let 19. století se tak Šimon Bárta ocitl v Českých Budějovicích, moderně se rozvíjející jihočeské metropoli, které měl dosud spjaté především se svojí osmiletou gymnaziální

63 Pamětní kniha obce Sedlice, uložena v Městském úřadu Sedlice. Za tuto informaci děkuji místní kronikářce paní Janě Smolové.

64 Čech, 16. 1. 1892; SOKA České Budějovice, fond Jirsíkovo státní gymnasium České Budějovice, Školní kronika 1869–1938.

65 Otavan, 29. 1. 1892; Pamětní kniha obce Sedlice, uložena v Městském úřadu Sedlice.

formací. Královské město ze 13. století zažilo právě během tohoto století dramatický společenský, sociální a hospodářský rozvoj, kdy po založení četných průmyslových podniků stoupl počet jeho obyvatel. K integraci města do infrastruktury habsburské monarchie přispělo navíc vybudování koněspřežky na trase Linec – České Budějovice v první polovině století a později její úprava na parní trakci s nově budovou tratí do Veselí nad Lužnicí.⁶⁶ V roce 1895 byl ve městě zřízen Český akciový pivovar, dnešní podnik Budějovický Budvar, národní podnik.

Mimořádně bohatý spolkový život ve dvojjazyčném městě vytvářel v 70. a 80. letech 19. století základ pozdějšího katolického politického hnutí, kdy např. v roce 1871 vznikl v Českých Budějovicích Katolicko-politický spolek v čele s advokátem Antonínem Jungmannem, jehož členy se během krátké doby staly téměř tři stovky katolíků, a o rok později spolek Matice školská, jež usiloval o pozvednutí úrovně českého školství na jihu Čech.⁶⁷ O několik let byly v domě U Tří korun vedle radnice vystaveny cenné exponáty, čímž byl položen základ sbírek budovaného Jihočeského muzea. Závěr 19. století doprovázel mimořádně čilý stavební ruch ve městě.⁶⁸

Na bohatou spolkovou a národní činnost reagovali místní Němci, kteří se odmítali smířit s přerodem Českých Budějovic v převážně české město. Zakládali proto různé obranné spolky, jejichž sídlem se stal Německý dům, dnes Dům kultury Slavie

66 HAJN, Ivo, *Koněspřežní železnice: České Budějovice – Linec – Gmunden*, České Budějovice 2004.

67 FASORA, Lukáš, KUNŠTÁT, Miroslav, PAVLÍČEK, Tomáš W. a kol., *Papežství a fenomén ultramontanismu v českých zemích*, Praha 2019, s. 186.

68 K proměnám Českých Budějovic na přelomu 19. a 20. století: SAK, Robert, *Češi a Němci*, Encyklopedie Českých Budějovic, eds. Miroslav Novotný a kol., 2. vydání, České Budějovice 2006, s. 83; HONNER Jan, GRULICH, Josef, *Obyvatelstvo*, Encyklopedie Českých Budějovic, eds. Miroslav Novotný a kol., 2. vydání, České Budějovice 2006, s. 365.

Václav Bůžek – Jiří DVOŘÁK – Miroslav NOVOTNÝ – Robert SAK, *Dějiny města*, EČB, s. 93.

v Jirsíkově ulici č. 2. Nejhlasitěji se projevoval Deutscher Böhmerwaldbund, který sdružoval německy hovořící obyvatele šumavského regionu.⁶⁹ Starosty Českých Budějovic byli nicméně až do roku 1918 Němci, v letech 1891–1903 Josef Kneisl a 1903–1918 Josef Taschek.

Dva roky po vysvěcení se tak sedmadvacetiletý Šimon Bárta v prosinci 1891 stal prefektem chlapeckého semináře v Českých Budějovicích, kde zároveň ode dne 9. prosince 1891 vyučoval na gymnáziu⁷⁰ místo někdejšího profesora náboženství Matěje Procházky. V květnu následujícího roku složil katechetské zkoušky, jež jej opravňovaly k řádnému vyučování náboženství.⁷¹ V době Bártova působení v semináři zastával post jeho ředitele Tomáš Rejšek a inspektora, který dohlížel na formaci chlapců, Vilém Králík.

Bártův krátký pobyt v Českých Budějovicích se uzavřel v září 1893, kdy byl na vlastní žádost jmenován českobudějovickým biskupem Martinem Josefem Říhou katechetou císařsko-královského gymnázia v Pelhřimově.⁷²

II.5. Profesorem náboženství v Pelhřimově

Jak jsme již naznačili, ani v Českých Budějovicích nepobyl Šimon Bárta dlouho. V létě 1893 byl přeložen do Pelhřimova, kde v době ředitele Václava Petrů působil jako profesor náboženství, němčiny a krasopisu na místním reálném gymnáziu. Na Vysočině následně setrval do roku 1908. Ve výuce náboženství nahradil do Českých Budějovic odešlého Jana Kuklu. Již na počátku září, tedy pár dní po nástupu do nové funkce, sloužil za účasti

69 <https://c-budejovice.cz> heslo Deutscher Böhmerwaldbund.

70 Jednalo se totiž o stejnou budovu.

71 *Ordinariátní list Budějovické diecéze*, 1891, č. 52, s. 208, 215.

72 *Ordinariátní list Budějovické diecéze*, 1893, č. 30–31, s. 127; *Blahověst. Hlasy katolické*, ročník XLIII, 1893, s. 464.

učitelského sboru, studentek a studentů a veřejnosti slavnostní bohoslužbu v gymnaziálním chrámu Páně, již začal školní rok 1893/1894.⁷³

Šimon Bárta přicházel do okresního města a správního střediska rozsáhlé oblasti, do tzv. brány Vysočiny. V porovnání s Českými Budějovicemi se jednalo o malé město s barokním městským jádrem v západní části Vysočiny, jež se nacházelo v údolí říčky Bělé v Křemešnické vrchovině; 74 km severovýchodně od Českých Budějovic. Ještě v 90. letech nepřekročil počet jeho obyvatel hranici osmi tisíc osob; proti Českým Budějovicím tak muselo působit poněkud provinčně.

V 19. století prošlo toto město značným průmyslovým rozvojem, kdy zde působilo množství kartáčnických, pletařských a škrobárenských továren. K hospodářskému rozvoji regionu přispělo rovněž zprovoznění českomoravské transversální dráhy na trase Tábor – Horní Cerekev v 80. letech 19. století, jež zvýšila prestiž města i regionu.⁷⁴

V roce 1893 se ve městě konaly obecní volby, v nichž proti sobě stály dva politické tábory. Staročeši, soustředění kolem autoritativního starosty Antonína Rosola, v nich utrpěli porážku. Navzdory skutečnosti, že mladočeši zpochybnili regulérnost volby, zůstal starý obecní výbor u moci i nadále a vládl městu několik dalších let. Tyto politické spory ještě více jitrily život ve městě.⁷⁵

Ačkoliv na prahu 20. století posílili své mocenské pozice ve městě sociální demokraté, pevnou pozici si udržovali rovněž křesťanští socialisté, které si svým konzervativním programem zajišťovali podporu nižších a středních vrstev, a dokonce i dělnictva. Kladli důraz na duchovní hodnoty, solidaritu, spravedlivou mzdu, sociální zákonodárství, prosazení dělnického

73 Výroční zpráva vyššího gymnasia v Pelhřimově za školní rok 1893/1894, Pelhřimov 1894, s. 29, 30, 53.

74 Tamtéž, s. 5-15.

75 MARTÍNEK, Zdeněk, *Pelhřimov*, Praha 2014, s. 366-367.

pojištění a ochranu rodiny. Ve vztahu ke katolické církvi projevovali loajalitu. Politický katolicismus zesílil zejména po roce 1907, kdy se místní děkan František Bernard Vaněk stal předsedou Spolku katolických tovaryšů.⁷⁶

Učitelský ústav, kde Šimon Bárta působil, byl původně zřízen v roce 1871 jako nižší reálné gymnázium. Již od počátku však cítili místní nezbytnost jeho rozšíření i na vyšší gymnázium, aby mohli studenti dokončit středoškolské vzdělání přímo ve městě. Úspěchu nakonec bylo dosaženo ve školním roce 1885/1886, kdy studenti navázali vyšším stupněm, resp. v roce 1889, kde na vyšším gymnáziu maturovali první oktáváni.⁷⁷

Jen pro doplnění, v 70. letech 19. století se novým typem gymnázia stalo nižší čtyřtřídní reálné gymnázium. Oproti klasickému gymnáziu zde studenti nestudovali řečtinu, ale naopak francouzštinu a výtvarnou výchovu. Ústavy byly zřizovány ve formě samostatných nižších gymnázií, jako původně v Pelhřimově, či ve spojení s vyšším gymnáziem či vyšší reálkou.⁷⁸

Pelhřimovské gymnázium sídlilo v době Bártova působení v historizující novostavbě dvoupatrové budovy, jež byla postavena v letech 1872-1874 na místě starého pivovaru v tehdejší Růžové ulici. Plány vypracované architektem Vojtěchem Ignácem Ullmannem upravil projektant Štěpán Walser z Čížkova; základní kámen posvětil v červnu 1872 českobudějovický biskup

⁷⁶ Tamtéž, s. 372-373.

⁷⁷ Tamtéž, s. 353.

⁷⁸ NOVOTNÝ, Miroslav a kol., *Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na jihu Čech od středověkých počátků do současnosti*, České Budějovice 2006, s. 122.

Jan Valerián Jirsík. Dnes v budově sídlí střední průmyslová škola strojnická.⁷⁹

V roce, kdy na gymnázium nastoupil Šimon Bárta, převzal vzdělávací ústav do své péče rakouský stát; oficiálně bylo zestátněno dne 1. ledna 1893. Od té doby neslo název C.k. vyšší gymnázium a jeho vyučujícím náležel titul c.k. profesor. Ačkoliv stát hradil platy profesorů a dalších zaměstnanců školy, cenu za postátnění gymnázia ve výši 45 000 zlatých zaplatilo město samo. Mezi významné absolventy gymnázia patřili v této době např. pozdější pelhřimovský starosta František Fára, místní lékař a sokol Vojtěch Fára, univerzitní profesor církevních dějin Ferdinand Hrejša, básník Antonín Sova a mnozí další.⁸⁰

Pedagogický úspěch gymnázia podnítil rovněž vznik dalších vzdělávacích institucí jako byly např. chlapecká měšťanská škola, pokračovací škola kupecká (obchodní) a živnostenská pokračovací škola. Ústavy v čele s reálným gymnáziem přispívaly k oživení kulturního a společenského života ve městě a stávaly se výchovně-vzdělávací platformou budoucí městské i státní elity. Kromě zmíněného Šimona Bárty zde vyučovali matematiku a přírodovědu profesor Karel Mollenda, latinu, češtinu a němčinu Bohumil Paulík a Ferdinand Stocký, zeměpis František Jezdinský a František Šafránek a mnozí další. Někteří z nich se stali výraznými osobnostmi s celostátním přesahem.⁸¹

Šimon Bárta zastával post exhortátora vyššího gymnázia, jehož úkolem bylo pronášet buď tradiční promluvy před ranní bohoslužbou nebo promluvy, resp. vzdělávací řeči, jak se dříve říkalo, ke středoškolským studentům. Současně vykonával funkci správce kostelní sbírky a zapojoval se do práce ve prospěch chudých studentů, které finančně podporoval organizováním různých aktivit prostřednictvím *Spolku pro chudé studenty*. Mladý

79 ČERNÝ, Jiří, *Pelhřimov. Obraz města v architektuře 19. a 20. století*, Pelhřimov 1996, s. 17.

80 MARTÍNEK, *Pelhřimov*, s. 353-354, 362.

81 Tamtéž, s. 399.

kaplan byl též aktivní v obecním zastupitelstvu, kam jej jako společensky angažovaného muže vyslal profesorský sbor gymnázia.⁸²

Výraznou oporou pokrokového proudu ve městě byli především profesori a studenti reálného gymnázia, kteří byli inspirováni profesorem české univerzity a na počátku 90. let krátce poslancem vídeňského parlamentu Tomášem Garriguem Masarykem. Ostatně období před první světovou válkou je rovněž spojováno s fenoménem tzv. moderního antiklerikalismu, jehož nástup byl důsledkem diferenciací uvnitř národnostních celků v 19. století, zejména mezi vyššími sociálními skupinami (inteligence, měšťanstvo atd.). Byl současně průvodním jevem, k němuž docházelo v liberálním prostředí při postupující náboženské vlažnosti v moderní době tam, kde katolicismus nepřevzal významnější společenskou a politickou roli.

Středoškolské studenty ve městě výrazně ovlivňoval též novinář a politik František Václav Krejčí, s nímž se Šimon Bárta myšlenkově střetl v roce 1904; v roce 1908 dokonce František Václav Krejčí v Pelhřimově přednášel.⁸³

Musíme zmínit ještě jednu významnou souvislost. Ačkoliv byly školy dlouhou dobu spjaty s katolickou církví, na konci 19. století se začaly profilovat jako výrazný nástroj sekularizace. Bártovo působení v Pelhřimově tak odráží tento spor, kdy učitel na jedné straně ztělesňoval jistou autoritu, která však v době pochybování a skepse začala být zpochybňována. Ve snaze získat autoritu zpět se duchovenstvo často spoléhalo na zásah státních orgánů i tvrdé ruky, kdy vůči studentům

82 Výroční zprávy vyššího gymnasia v Pelhřimově za školní rok 1900-1901, Pelhřimov 1901, s. 39; VANĚK, František Bernard, *Vlaštovky se vracejí. Kniha pamětí*, Praha 1946, s. 34.

83 MARTÍNEK, *Pelhřimov*, s. 374-375.

uplatňovalo svoji moc autoritativně a direktivně, bez citlivějšího porozumění specifčnosti vyučované materie.⁸⁴

Již v 90. letech bylo každopádně patrné, že dochází již otevřeně k postupnému odcizování společnosti katolické církvi. Situace byla o to složitější, že odpor vůči církvi nebyl důsledný, ale často spíše demonstrativní, nacionálně motivovaný a instrumentalizovaný.⁸⁵ Národnostně a nábožensky kompaktní Pelhřimov toto pnutí nijak výrazně nepociťoval. Možná i proto zůstal Šimon Bárta v pamětech současníků vlídným a laskavým pedagogem, který si empatickým způsobem dokázal získat srdce svých svěřenců. Svým zájmem o péči církve v sociální oblasti a touhou omezit národnostní útlak nepatřil mezi mnohé katolické kněze, kteří považovali prostředí Rakousko-Uherska za stabilizační faktor, jenž dával životu pevný řád a jasný směr.

Jak na Šimona Bártu později vzpomínali někteří z jeho žáků, např. Josef Novák, který se později stal knězem: „Jeho přednášky v hodinách náboženství byly skutečně dobou vážného školení, vědomostního i charakterového. Jeho přednášky se neutápěly v jednotlivostech, jasně vyložil podstatu každé vyučované látky a vždy ji zároveň aplikoval na život. Byl výraznou a vůdčí osobností pelhřimovského gymnázia, kvalitní učitel, který povznesl prestiž gymnázia na vysokou úroveň.“⁸⁶

Díky svému společenskému zájmu i živému zájmu o kulturní dění ve svém okolí dokázal Šimon Bárta navazovat přátelství, z nichž některá vydržela po celý život. Právě zde, v Pelhřimově, se totiž zrodilo silné citové pouto k muži podobných zájmů a blízké ustrojení. Bártovým blízkým přítelem se stal o osm let

84 POKORNÝ, Jiří, *Sekularizace a školství*, in: *Sekularizace venkovského prostoru v 19. století*, eds. Lukáš Fasora, Jiří Hanuš a Jiří Malíř, Brno 2009, s. 83-88.

85 HANUŠ, Jiří, *Krise a diferenciacie kněžské identity na přelomu 19. a 20. století*, in: *Sekularizace venkovského prostoru v 19. století*, eds. Lukáš Fasora, Jiří Hanuš a Jiří Malíř, Brno 2009, s. 164.

86 *Život, časopis pro veřejné otázky současnosti, náboženství, kultury a politiku* 16, 1934, s. 255.

mladší pelhřimovský děkan František Bernard Vaněk, jeho někdejší žák na Jirsíkově gymnáziu v Českých Budějovicích.

Ten po maturitě studoval teologii ve zdejším semináři, kde byl v roce 1896 vysvěcen na kněze. V 90. letech 19. století se dokonce sblížil s českou Katolickou modernou. Poté se stal kaplanem na Křemešniku, významném poutním místě s kostelem Nejsvětější Trojice Boží, přičemž od roku 1906 působil jako děkan v kostele svatého Bartoloměje v Pelhřimově, kde se zasloužil o renovaci místního kostela a děkanství. Šimonu Bártovi možná rovněž imponoval tím, že byl aktivním členem křesťansko-sociálního hnutí a vystupoval při různých aktivitách katolické strany.⁸⁷

Třebaže se oba muži, František Bernard Vaněk a Šimon Bárta, znali již z Českých Budějovic, jejich přátelství se zrodilo právě v Pelhřimově. Utužovalo se nejen pravidelnými setkáními při četných Bártových poutích na milovaný Křemešník do chrámu Nejsvětější Trojice, ale též spoluprací na stránkách Vaňkových literárních podniků, kam přispíval i Šimon Bárta, např. v homiletickém časopise *Kazatelna*, kterou v letech 1902-1942 zmíněný František Bernard Vaněk redigoval.

František Bernard Vaněk vydal na počátku 20. století značné množství homiletických textů, např. *Cestou kříže* (1900), *Spása znovu křižovaná* (1903), *Milosrdenství Tvé nad námi* (1915) či *Útěcha zarmoucených* (1915), které svědčily o jeho literárních aktivitách. Jeho nejslavnějším dílem byl bezpochyby pozdější román *Na krásné samotě* (1938), čtenářsky přitažlivý až do dnešních dní,⁸⁸ který vzbudil ve své době značný čtenářský ohlas. V duchu Jiráskových či Raisových textů v něm křemešnický kaplan popisoval idylu zapadlých vlastenců v odlehlém koutu Vysočiny.⁸⁹

87 VANĚK, *Vlaštovky se vracejí*, s. 34.

88 Poslední vydání pochází z roku 2003 (Karmelitánské nakladatelství).

89 PUTNA, Martin C., *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848-1918*, Praha 1998, s. 558-559.

Vzájemné přátelství se Šimonem Bártou přiblížil renomovaný autor František Bernard Vaněk na několika stránkách nedokončeného rukopisu pamětí *Vlaštovky se vracejí*,⁹⁰ kde se vedle osobních vzpomínek na rodinu, dětství, mládí, bohoslovecká studia, činnost Katolické moderny, působení na Křemešníku i v Pelhřimově, objevily vzpomínky na dvě výrazné osobnosti českobudějovické diecéze, jež se staly biskupy – Josefa Antonína Hůlku a zmíněného Šimona Bártu.

Pro své vlastenecké a slavjanofilské postoje byl František Bernard Vaněk v době první světové války perzekvován, když např. odmítl zvonit na počest rakouského dobytí Bělehradu v prosinci 1914. Jako upřímný patriot byl za svá kázání pronásledován i během dalšího světového konfliktu; zatčen gestapem byl v červnu 1942 a deportován do koncentračního tábora Dachau, kde pod číslem 32 657 dne 1. dubna 1943 zemřel.⁹¹

Díky zmíněné Vaňkově knize *Vlaštovky se vracejí* máme dnes k dispozici podrobnější informace o Bártově společnosti v Pelhřimově na přelomu století. Jsme zpravováni, že pelhřimovský profesor náboženství byl v osobním kontaktu se sochařem, grafikem a architektem Františkem Bílkem, s malířem a mozaikářem Viktorem Foersterem, ostatně blízkým Bílkovým přítelem, činným na počátku 20. století v Pelhřimově a jeho okolí, s řídícím učitelem na Křemešníku Josefem Zahálkou, hlavní postavou románu *Na krásné samotě*, a mnoha dalšími.

Jak sám František Bernard Vaněk v knize *Vlaštovky se vracejí* o Šimonu Bártovi uvedl: *„Vysoká, hubená, ale přece mohutná, jako ze žuly tesaná postava přísné tváře s živýma očima, s hlavou už v čtyřicátém roku jako mléko šedivou, na jejímž týle hoří červená biskupská čepička... Studoval teologii v Římě, a když tam byl vysvěcen a vrátil se do vlasti,*

90 Knihu vydal po Vaňkově smrti jeho synovec Jan Menšík v roce 1946.

91 VODIČKOVÁ, Stanislava (ed.), *I zvíře mělo více útrpnosti než člověk. Paměti patera Františka Štveráka, vězně nacistického a komunistického režimu*, Praha 2020, s. 152.

říkali o něm kněží: non doctor, sed doctus. A profesori: nejučenější hlava v našem sboru."⁹²

II.6. Judova aféra a Masarykův spor s katechety

Domníváme se, že na počátku 20. století Šimona Bártu formovaly dvě události, které měly dopad na život v celých českých zemích, tedy přesahovaly rozměr českobudějovické diecéze. První byl spor s univerzitním profesorem v Praze Tomášem Garriguem Masarykem ohledně postavení katechetů na středních školách, který Šimon Bárta vnímal rovněž jako útok na sebe sama, a druhý vstup do odborné publikační činnosti, jež souvisely s jeho hlubokou filozofickou formací, a vyústily ve vydání tří významných spisů, jak o nich budeme hovořit v následující kapitole.

Kulturní boj známý z Německa 70. let či Rakouska 90. let 19. století měl na prahu nového století paralelu rovněž v českých zemích, kde se záhy rozhořel. Charakterizovaly jej tzv. Judova aféra z roku 1905, jež poukázala na zápas liberálních a konzervativních sil o podobu společnosti a zároveň, i v souvislosti s blížícími se zemskými volbami, rovněž o podíl na politické moci.⁹³

Konfrontace státní moci s katolicismem byla tvrdá především v Německu, kde přijala v první polovině 70. let sněmovna celou řadu zákonných opatření, jež radikálním způsobem zasahovala do života a činnosti katolické církve, ať se již jednalo o zákaz politického zneužívání kazatelen (1871), zrušení některých církevních řádů (1872), zavedení státního dozoru nad školami (1873), prosazení povinného civilního sňatku (1875) atd.

Tyto kroky učinily během krátké doby z katolické církve nesvéprávnou a státem zcela kontrolovanou instituci. Mnoho kněží

⁹² VANĚK, *Vlaštovky se vracejí*, s. 34.

⁹³ MAREK, Pavel, *Český katolicismus 1890–1914. Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*, Olomouc 2003, s. 511–538.

bylo zbaveno svého úřadu, zatčeno, zatíženo pokutami či donuceno k emigraci. Přibližně třetina farností zůstala bez pastýře a osiřely rovněž biskupské stolce.⁹⁴

Reakce katolíků se projevila v důsledné pasivní resistenci, četných demonstracích a masivní podpoře katolické strany *Centrum* (Zentrum), jež se v roce 1870 zformovalo v říšském sněmu jako politická platforma poslanců nespokojených s omezováním církevních svobod. V parlamentních volbách v roce 1874 získalo Centrum téměř dvacet procent hlasů. Úspěšná strana se tak stala vzorem dalším křesťanským politickým subjektům v jiných částech Evropy.⁹⁵

Zkušenost konfrontace státní moci s katolickou církví byla v habsburské monarchii odlišná. Z pohledu Vídně byl nicméně katolicismus náboženstvím většiny obyvatel soustátí a v zemi hluboce etablován, takže jej Habsburkové mohli využívat jako jednotící prvek monarchie. Dělo se tak spíše navenek a formálně, neboť rakouský císař František Josef I. nebyl nábožensky založeným člověkem, avšak sdílel tradiční habsburské přesvědčení, že je jeho země ochránkyní katolické církve.⁹⁶

Konkordát z roku 1855 sice umožnil katolické církvi dalekosáhlý dozor nad školstvím, ve skutečnosti však jen potvrzoval již dříve existující stav. Manželství katolíků bylo podřízeno církevnímu zákonodárství a příslušné paragrafy státního zákona o manželství zbaveny účinnosti.⁹⁷

94 McLEOD, Hugh, *Sekularizace v západní Evropě 1848-1914*, Brno 2008, s. 84; SUCHÁNEK, Drahomír, *Katolická církev a „kulturní boj“*, Teologie a společnost 1, 2003, č. 2, s. 7.

95 ABRAMS, Lynn, *Bismarck and the German Empire 1871-1918*, London - New York 2006, s. 14; FRANZEN, August, *Malé dějiny církve*, Kostelní Vydří 2006, s. 270.

96 CHADWICK, Henry, CHADWICK, Owen, *A History of the Popes 1830-1914*, Oxford 2002, s. 105-106.

97 Manželský zákon z roku 1868 zaváděl místo kanonického práva manželské státní právo.

Když v roce 1870 došlo na Prvním vatikánském koncilu k vyhlášení dogmatu o papežské neomylnosti, využila rakouská vláda tohoto kroku jako záminky a konkordát vypověděla. Jejím hlavním argumentem bylo tvrzení, že se tímto krokem změnil smluvní partner mezinárodní smlouvy. Ve skutečnosti hledala Vídeň důvod k vypovězení konkordátu již od zveřejnění Syllabu Pia IX. v prosinci 1864.

V 70. letech 19. století tak byl konkordát jako státní zákon zrušen a církevně-politické poměry upraveny tzv. květnovými zákony. Ty měnily vztah státu a církve ve prospěch větší kontroly ze strany státní moci. Protože neměl rakouský stát v úmyslu vést proti katolické církvi kulturní boj, dal úřadům pokyn, aby jednaly v dohodě s církevní vrchností. Tím se náboženské poměry utvářely v relativně klidném prostředí a vzájemný vztah státu a církve nezískal nikdy podoby napjatých poměrů v Německu. Přesto se církev po roce 1874 ocitla pod státním dozorem, kdy byla např. v otázce církevního majetku závislá na státní správě.⁹⁸

Zkušenost v českých zemích, kde katolické náboženství rovněž tvořilo majoritní vyznání obyvatel, byla nicméně odlišná od poměrů v Rakousko-Uhersku. Přesto však ke střetům mezi oběma mocemi docházelo i zde a liberální část společnosti jich opakovaně využívala k útokům na církev. Byla to však zejména doba 90. let, kdy si velkou oblibu mezi německy hovořícími obyvateli získalo hnutí *Los von Rom*, založené v roce 1897 ve Vídni. V boji jej podpořili němečtí nacionalisté, antiklerikálové, antisemité a všichni společně se obrátili proti všemu katolickému. Zesílily útoky v tisku, na schůzích,

98 ATKIN, Nicholas, TALLETT, Frank, *Priests, Prelates and People. A History of European Catholicism since 1750*, London - New York 2003, s. 127-128; GURRIERO, Elio, ZAMBARBIERI, Annibale, *La Chiesa e la societa industriale*, I. (1878-1922), Milano 1990, s. 408.

a dokonce v Německu došlo k masovému vystupování z katolické církve; jednalo se přibližně o sedmdesát pět tisíc věřících.⁹⁹

Rovněž rakousko-vatikánské diplomatické styky prošly v období před první světovou válkou poměrně dynamickými změnami. Na druhé straně můžeme prohlásit, že habsburská monarchie, kde desítky let fungovala silná provázanost trůnu a oltáře, vnímaná stabilita a v neposlední řadě katolický charakter rakouského mocnářství, jež dával církvi větší pocit bezpečí, byla Svatým stolcem – navzdory zmíněným pokleskům – považována za nejkatoličtější ze všech katolických velmocí.

Na prahu 20. století zakládala monarchie svoji politickou legitimitu na symbolickém tradicionalismu a dynastické spřízněnosti s katolickou církví, jež byla veřejně demonstrována císařovou každoroční účastí na katolických ceremoniích, kdy se císař v očích veřejnosti stával obráncem pravé víry. Obě strany – Řím i Vídeň – reprezentovaly vždy loajální, hluboce zbožné a rakouskému císaři blízké osoby, jako např. poslední rakouský velvyslanec u Svatého stolce Johann Schönburg-Hartenstein, aristokrat s majetkovou držbou v jižních Čechách.¹⁰⁰

V roce 1906 podal katolický kněz, spisovatel a vůdčí osobnost české Katolické moderny Karel Dostál-Lutinov prostřednictvím pražského advokáta Julia Nejedlého trestní oznámení na vysokoškolského profesora a předsedu České strany pokrokové Tomáše Garrigua Masaryka. Kauza souvisela se známým případem profesora češtiny a němčiny na reálném gymnáziu v Prostějově

99 MAREK, Pavel, *Apologetové nebo kacíři? Studie a materiály k dějinám české katolické moderny*, Olomouc 1999, s. 31.

100 SQUICCIARINI, *Die apostolischen Nuntien in Wien*, s. 293–294; HUDAL, *Die österreichische Vatikanbotschaft*, s. 280.

a člena České strany lidové Karla Judy, jehož zmíněný místní farář obvinil z urážlivého chování ke všem věřícím lidem.¹⁰¹

Karel Dostál-Lutinov současně požádal Karla Judu, aby se za svůj nevhodný výrok na adresu katolické církve veřejně omluvil. Jeho vystoupení směřovalo k obraně náboženství, k vyvrácení pomýlených slov, která církvi škodila, a k demonstraci mylného názoru mnoha středoškolských učitelů. Kromě toho se snažil přimět Karla Judu, aby urážlivý a nepravdivý výrok odvolal.

Celá *slovní přestřelka* nabyla větších rozměrů a přerostla do aféry poté, co se jí chopil tisk a učinil z ní senzaci. O dvou téměř neznámých mužích psal nyní tisk celé habsburské monarchie, a dokonce i jiné zahraniční deníky, které doslova *hlitaly* všechny nejnovější senzace z Moravy.¹⁰²

Nemalou měrou přispěla k rozšíření aféry i její politizace – vyjadřovala střet mezi křesťanskými stranami na jedné a socialistickými a realistickými stranami na druhé straně. Karel Dostál-Lutinov ji dokonce považoval za pokračování útoků proti církvi z počátku 20. století, jichž se účastnili i veřejně a společensky angažované osobnosti jako byly Tomáš Garrigue Masaryk a Josef Svatopluk Machar.¹⁰³

Jen na okraj, českobudějovická diecéze nepatřila na přelomu 19. a 20. století mezi regiony s antiklerikálním ostřím. Pro svůj konzervatismus a jednoznačně katolický charakter naopak podporovala *klerikální síly*, přičemž zde většinou nabývaly modernizační snahy jen slabý ohlas. Vystoupení z katolické církve či konverze k jiným církvím tak zůstávaly ojedinělé,

101 *Venkov. Orgán České strany agrární*, 19. 4. 1906; DOSTÁL-LUTINOV, Karel, *Karel Dostál-Lutinov contra Karel Juda*, Prostějov 1906, s. 3-4.

102 Aférou se zabývaly snad všechny noviny, například *Lidové noviny*, *Pozor*, *Rozhledy*, *Našinec*, *Hlas lidu*, *Národní listy* apod., nevídaně na aféru reagovala mladá generace, inteligence a mladí učitelé a katecheti, jichž se případ zejména dotýkal.

103 DOSTÁL-LUTINOV, *Karel Dostál-Lutinov contra Karel Juda*, s. 7, 11.

spjaté téměř výlučně s obdobím přelomu 10. a 20. let 20. století.¹⁰⁴

Česká společnost se během zmíněné aféry rozdělila do dvou táborů. Jedni se domnívali – tuto skupinu představoval tábor konzervativně-katolický, – že učitel nemá právo hlásat jiné názory než oficiální, neboť stát jako jeho zaměstnavatel, garantuje školní výchovu v katolickém duchu, a druzí – zejména tábor pokrokově-antikatelický – tvrdili, že zákony státu zaručují všem lidem svobodu smýšlení, a tedy i učitelům, a proto má být důsledně dodržována svoboda vědy a víry.¹⁰⁵

Svůj útok na katolickou církev dokončil Tomáš Garrigue Masaryk, který se postavil na stranu obviněného Karla Judy, na schůzi v Typografické besedě v Praze. Vzhledem ke skutečnosti, že se přednášky účastnil i policejní informátor Robert Gellner, který si zmiňovaný projev zapsal, řečnickova slova se donesla policii, jež následně musela čelit žalobě „*pro rušení náboženství, nemravné chování a urážku na cti*.“¹⁰⁶

Žalobu u přestupkového soudu na profesora Tomáše Garrigua Masaryka podal pražský advokát Julius Nejedly a současně všech tři sta osm dotčených katechetů, do jejichž čela se postavil katecheta gymnázia v Pelhřimově Šimon Bárta.¹⁰⁷ Této urážky na cti se měl Masaryk dopustit na zmíněné schůzi *U Helmů* výrokem, jež žalobci vztahovali na sebe, že „*katecheti jsou vládou placení denuncianti...*“, který byl okamžitě pochopen jako nadávka, „*kteráž se jim takto od prof. Masaryka stala veřejně a před více sty shromážděných lidí, zejména studující mládeže*.“¹⁰⁸

104 JAKŠIČOVÁ, NOVOTNÝ, *Služebníci pod zákonem*, s. 48-49.

105 DOSTÁL-LUTINOV, *Karel Dostál-Lutinov contra Karel Juda*, s. 7.

106 ŠMÍD, Marek, *Masaryk a česká Katolická moderna*, Brno 2007, s. 200.

107 Z těch nejznámějších jmen uvedme kromě Šimona Bárty např. Emila Dlouhého-Pokorného a Tomáše Škrdlu. Srovnej: *Žaloba katechetů na prof. Masaryka*, Čas, ročník XIX, 1906, s. 126.

108 MASARYK, Tomáš Garrigue, *Zrcadlo katechetům*, Praha 1906, s. 20.

Proč se však v celé kauze angažoval v přední linii právě Šimon Bárta? Důvodů se nabízí několik. Byl veřejně angažovaným katolickým knězem, který v té době vedl četné polemiky s liberálně-demokratickým táborem na stránkách katolických novin, jak o tom budeme hovořit v příslušné kapitole, kde se ostře vymezoval vůči sílícímu sekularismu a oslabování katolické církve. Nebyl lhostejný ke společenské situaci, ale naopak přesvědčen, že je potřeba obnovit křesťanskou společnost a založit ji na duchovních hodnotách. V duchu své římské formace usiloval o zastavení vytlačování církve z veřejného prostoru a úpadku papežské autority, neboť náboženství přestávalo plnit roli garanta společenského diskursu.

Možná byl Šimon Bárta Masarykovými výroky zasažen na citlivém místě. Jako profesor náboženství, který byl do určité míry na výuce existenciálně zainteresován, nemohl ignorovat tvrzení, že „náboženství do školy již nepatří.“ Byl ovšem dotčen i útokem na kvalitu jím odváděné práce, kdy univerzitní profesor Tomáš Garrigue Masaryk prohlásil: „Tzv. vyučování náboženství děje se téměř pravidelně způsobem nepedagogickým...”¹⁰⁹ Byl možná Bártovou reflektovanou apologií činnosti, která tak byla veřejnosti představena ve výrazně negativním světle. Úzce současně souvisela s jeho filozofickými spisy let 1906 a 1907.

V obžalobě se navrhovalo, aby byl Tomáš Garrigue Masaryk, který byl veřejnosti představen jako ateista a škůdce národa, potrestán tuhým vězením a ztrátou svého úřadu včetně penze. Masarykův obhájce Václav Bouček však byl v jeho obhajobě natolik úspěšný, že na základě jeho knihy *V boji o náboženství* poukázal jak na duchovní rozměr Masarykovy osobnosti, tak na skutečnost, že Tomáš Garrigue Masaryk mluvil jen proti

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 7.

pokleslému náboženství a proti jeho zneužívání ke světským účelům.¹¹⁰

Proces s katechety univerzitní profesor Tomáš Garrigue Masaryk vyhrál s tím, že není možné urazit celý stav katechetů najednou, jak konstatoval ve verdiktu přestupkový soud. Soud dal nakonec za pravdu prostějovskému profesorovi Karlu Judovi, čímž podpořil liberální tábor, který dále útočil proti katolické církvi. Středoškolský profesor Karel Juda byl přeložen z Prostějova do Příbora, aniž by se poškozenému Karlu Dostálu-Lutinovovi omluvil.¹¹¹

Judova aféra měla rovněž paralelu v Rakousku v podobě tzv. Wahrmudnovy aféry, jež se se rozpoutala v souvislosti s osobností vysokoškolského profesora církevního práva Ludwiga Wahrunda, který se v lednu 1908 v Innsbrucku ve své přednášce *Katholische Weltanschauung und freie Wissenschaft* negativně vyslovil o Syllabu a okružním listu Pascendi Pia X., dogmatu o papežské neomylnosti, katolické církvi a svobodě vědeckého bádání v zemi.¹¹²

Wahrmundova přednáška svou provokativností, napadáním autorit a zesměšňováním církve vyvolala velké pobouření mezi konzervativními katolíky i mimo hranice Rakousko-Uherska. Celá kauza navíc rezonovala, když se do celé záležitosti vložil apoštolský nuncius ve Vídni Gennaro Granito Pignatelli di Belmonte, který se v interview zveřejněném v katolicko-konzervativních novinách *Vaterland* dne 17. března 1908 ostře vyslovil nejen o nevhodnosti Wahrmundova kroku, ale rovněž o náboženských poměrech v Rakousku a vyzval ministra zahraničí hraběte Aloise Lexy von Aehrenthala k Wahrmundově propuštění. Na nunciovo prohlášení následně zareagoval liberální a sociálně

110 Soudní spisy o procesech Šimona Barty a ostatních katechetů se bohužel v Národním archivu nedochovaly.

111 TOTH, Daniel, *Studie o Masarykovi*, Hradec Králové 2003, s. 93.

112 ENGEL-JÁNOSI, Friedrich, *Österreich und der Vatikan, 1846-1918*, I., Graz 1958, s. 86-88.

demokratický tisk, který protestoval proti jeho postupu a jeho vměšování se do vnitřní politiky země.¹¹³

Celá kauza se následně rozšířila i na jiné univerzity a neutichla, ani když do sporné záležitosti zasáhl papež Pius X. V Rakousku se mezitím zformoval pokrokový tábor, který podporoval otázku akademických svobod a bránil přeložení Ludwiga Wahrunda z Vídně. Rovněž vláda Maxe Wladimira von Becka nesla důsledky aféry nepříznivě, protože přispívaly k napjaté situaci v zemi. Aféra nakonec skončila kompromisem, kdy vláda raději ustoupila, aby došlo ke zklidnění celé záležitosti.

Třebaže byl Ludwig Wahrund v roce 1909 přeložen na právnickou fakultu do Prahy a finančně kompenzován, Gennaro Granito Pignatelli di Belmonte byl o dva roky později kreován kardinálem a povolán do Říma. V českých zemích bylo Wahrundovo vystoupení sledováno s mimořádným zájmem; na jeho stranu se mimo jiné postavil rovněž Tomáš Garrigue Masaryk.¹¹⁴

II.7. Bártovy filozofické spisy

Ve shodě s jeho předchozí odbornou formací, prohloubenou studiem v Římě, leželo jádro Bártovy literární činnosti především ve filozoficko-morálním zorném poli, přičemž se fakticky uzavřelo v období před jeho episkopátem.¹¹⁵

Své nejvýznamnější filozofické spisy, jimiž reagoval na bolesti tehdejší doby nacházející se na přelomu epoch,

113 K celé aféře např. WAHRMUND, Ludwig, *Katolický názor světový a svobodná věda. Populárně vědecká přednáška se zřetelem na syllabus Pia X. a encykliku „Pascendi Dominici Gregis“*, Praha 1908; TRAUNER, Karl-Reinhart, *Die Los-von-Rom Bewegung. Gessellschaftspolitische und kirchliche Strömung in der ausgehenden Habsburgermonarchie*, Szentendre 2006.

114 ENGEL-JÁNOSI, *Österreich und der Vatikan*, s. 94-100; MASARYK, Tomáš Garrigue, *Věda a církev. Církevně politický význam Wahrundovy affairy*, Praha 1908.

115 POLC, *České diecéze po třicetileté válce*, s. 294.

odcházejícího 19. a nastupujícího 20. století, publikoval Šimon Barta na počátku 20. století. V době všeobecné skepse, společenské krize, pnutí v mezinárodních vztazích a úpadku autority neváhal upozornit na jevy, které za tímto úpadkem stály, resp. k jeho vyhocení výrazně přispěly.

Během krátké doby vydal následující tituly - *O filosofii přítomnosti* (1904), *Problém noetický u Kanta a ve filosofii scholastické* (1906) a *O filosofii Voltairově* (1907).

První spis, *O filosofii přítomnosti*, vyšel ve dvou částech na stránkách listu věnovanému zájmům křesťanského školství *Vychovatel* v roce 1904. Noviny vydávalo v Praze v letech 1885-1934 družstvo Vlast, jejich odpovědným redaktorem byl od počátku 20. století Rudolf Horský.

S ohledem na Bártův text se jednalo o recenzi stejnojmenné rozsáhlé knihy Františka Krejčího z roku 1904, kterou recenzent považoval za promyšlený boj jednoho ze členů realistické strany proti pozitivnímu křesťanství, především katolické církvi. Vnímá ji jako racionalistický úder církvi se snahou devalvovat její hodnoty mezi českou inteligencí.¹¹⁶

Jejímu autorovi Františku Krejčímu, aktivnímu členu Volné myšlenky a klerikálního hnutí, vytýkal Šimon Barta mimořádnou povrchnost, naivnost a lehkovážnost při přístupu k náboženství a jeho místu v soudobé společnosti, kdy katolickou církev považoval za relikvii minulosti. Inspiraci Krejčího knihy při výkladu o původu náboženství spatřoval v díle britského sociologa a filozofa Herberta Spencera, přičemž nesouhlasil s jeho názorem, že víra vedle vědy nemůže obstát.¹¹⁷

V mnoha nejednotných tématech knihy spatřoval Šimon Barta vlivy Friedricha Nietzscheho či Lva Nikolajeviče Tolstojce, které podporovaly autorův záměr, jímž byl náboženský panteismus, stále

116 BARTA, Šimon, *O filosofii přítomnosti*, *Vychovatel*. Časopis věnovaný zájmům křesťanského školství, ročník XIX, 1904, č. 22, s. 251.

117 Tamtéž, s. 252.

více akcentovaný protestantskou filozofií. Ten měl překonat nejen dosavadní neuspokojivý monoteismus.¹¹⁸

Jádro Bártovy kritiky mířilo na závěrečné shrnující pasáže Krejčího knihy, které zdůrazňovaly přednosti panteismu před zjeveným náboženstvím, který „*neslibuje sice nebe, ale také nestraší lidi peklem a místo osobní nesmrtelnosti dává člověku povznášející vědomí, že tento pozemský život nebyl prožit nadarmo a že pokračování jeho je v životě jiných lidí.*“¹¹⁹

Šimon Bárta považoval Krejčího spis *O filosofii přítomnosti* za dílo, jež tvořilo součást širšího kritického proudu moderní filozofie, jež se v pozitivistickém duchu vymezovalo vůči katolickému náboženství. Vnímal je jako dílo ovlivněné Masarykovými filozofickými myšlenkami, i když jeho jméno explicitně v recenzi nezmínil; čtenářům to bylo evidentně zřejmé.¹²⁰

Nebezpečné podle recenzenta bylo, že si František Krejčí osvojil morálku bez Boha, založenou na rozumu, které není třeba se obávat. Podobně i univerzitní profesor Tomáš Garrigue Masaryk, když hovořil o Ježíši Kristu, si jej přizpůsoboval jako pouhého hlasatele morálky, jako prostředníka, který sděloval lidstvu velké, mravné věci, jež směřovaly k praktickému využití náboženství, ale nechápal jej jako Syna Božího, nebo jej dokonce mylně interpretoval.¹²¹

Druhý významný Bártův spis nesl název *Problém noetický u Kanta a ve filosofii scholastické*. Vyšel rovněž ve zmíněném časopise *Vychovatel*, a to v roce 1906 při příležitosti Kantova stého úmrtí. V diskuzi o povaze noetiky, teorie o poznání, byl kritikou novověké materialistické filozofie po Immanuelu Kantovi. Teorie poznání představuje poměrně složitý fenomén, a to nejen v rovině teoretické. Její terminologické vymezení,

118 Tamtéž, č. 23, s. 267.

119 Tamtéž.

120 Tamtéž.

121 ŠMÍD, *Masaryk a česká Katolická moderna*, s. 21.

např. gnoseologie, epistemologie, noetika atd., je značně rozkolísané a nejednotné, což rovněž odráží i přístup k ní. Pod pojmem teorie poznání tak lze rozumět filozofickou nauku o lidském poznání, již tvoří noetika a gnoseologie.

Šimon Bárta se pustil s Immanuelem Kantem do boje především proto, že povahou noetického principu rozuměl fungování věcí podle jejich účelu, resp. cíle. Jednou z vlastností lidského chování byla i jeho pravdivost, neboť každé smysluplné úsilí o poznání směřuje k pravdě. Pravda není pouze jeho cílem, ale též prostředkem. Noetika tak vlastně v rámci vědních disciplín činila první krok k pravdě, aby její další principiální zkoumání mohly převzít i jiné disciplíny, např. gnoseologie.¹²²

Byl to právě Bártou kritizovaný Immanuel Kant, kdo odmítl představu dřívějších filozofů, např. Aristotela či Platóna, kteří učili, že poznávací mohutnost přijímá svoji formu z vnějšího světa objektivní skutečností. Podle něj podstatu poznání představuje vystižení poznávaného předmětu subjektem, kdy ještě realita sama o sobě není poznatelná, neboť poznání ve vystihování reality o sobě vůbec nespočívá.¹²³

Proti Kantovu tvrzení, že jediným pramenem poznání je zkušenost, nikoliv rozum, stavěl Šimon Bárta přesvědčení, že lidský rozum má schopnost objektivní správně poznat konstituovat všeobecně platné zásady a nezaměnitelné pojmy, protože pochází od Boha.¹²⁴

Za nepřijatelný považoval především Kantův skepticismus, který spočíval na předpokladu, že poznání se nedá vyvodit ze zkušenosti. Zkušenost nám sice říká, co je, nikoliv však co nutně být musí.¹²⁵ Jestliže je však podle Immanuele Kanta

122 NOVÁK, Lukáš, DVOŘÁK, Petr, *Úvod do logiky aristotelské tradice*, Praha 2011, s. 170-171.

123 BARTA, Šimon, *Problém noetický u Kanta*, Vychovatel. Časopis věnovaný zájmům křesťanského školství, ročník XXI, 1906, č. 2, s. 17.

124 Tamtéž, č. 5, s. 54.

125 Tamtéž, s. 54-55.

lidský rozum omezen na poznání smyslově daných předmětů, pak lze hájit Boha pouze jako ideu rozumu a otázku jeho existence nelze zodpovědět, přičemž důkaz Boha jako stvořitele světa se jeví filozoficky jako nemožný.¹²⁶

Kantovy myšlenky během 19. století v českých zemích v liberálních kruzích zcela zdomácněly. Jistému okruhu filozofů konvenovala domyšlená teorie jeho teorie poznání, že lidská mysl není vybavena k poznání Boha, a to ani skrze rozum, ani skrze metafyzické poznání. Immanuel Kant uznával Ježíše Krista pouze jako morálního učitele, když tvrdil, že Boha můžeme poznávat pouze prostřednictvím etických impulsů, nikoli pomocí rozumu, což bylo v rozporu se zásadami katolické vírouky.¹²⁷

Sám Tomáš Garrigue Masaryk se Immanuelem Kantem inspiroval ve svém pohledu na náboženství. Jak přiznal, *„Mravnost je mu náboženstvím – pravá zbožnost záleží v pojímání našich mravních povinností jakožto příkazů božských. Kategorický imperativ stává se imperativem božským.”*¹²⁸

Kantovou vůdčí ideou bylo, aby se každý člověk sám rozvíjel jako mravní osobnost. Naopak dosažení smíření se sebou samým skrze ničím a nikým nevynutitelné Boží milosrdenství a Boží milost se mu zdálo v rozporu s mravní důstojností a svobodným určením člověka. Šimonu Bártovi zde vadilo především, že za této situace v podezření upadly nadpřirozené zdůvodnění křesťanství a heteronomie zjevení a milosti.¹²⁹

Proti Kantovu osvícenstvím podmíněnému skepticismu a jeho redukci víry na morálku (dílo *Náboženství v mezích pouhého rozumu*) a křesťanství zredukovaného na plnění povinností jako

126 MÜLLER, Gerhard Ludwig, *Dogmatika pro studium i pastoraci*, Kostelní Vydří 2010, s. 210.

127 BÁRTA, *Problém noetický u Kanta*, Vychovatel. Časopis věnovaný zájmům křesťanského školství, ročník XXI, 1906, č. 9, s. 101.

128 MASARYK, Tomáš Garrigue, *Moderní člověk a náboženství*, Praha 2000, s. 61.

129 MÜLLER, *Dogmatika*, s. 388.

náboženských příkázání postavil Šimon Bárta autoritu Tomáše Akvinského, který mu byl vzorem pro současnou filozofii. Immanuel Kant podle něj problém poznání nejen nerozřešil, ale naopak upadl do těžkých bludů. Cestou z bludného kruhu byla současníkům aristotelsko-tomistická noetika, jež kladla důraz na spojení smyslového poznání a rozumu, upravení poměru subjektu a objektu a stanovení věcného obsahu smyslového poznání pro dorozumění.¹³⁰

Třetí významný spis, *O filosofii Voltaireově*, publikoval Šimon Bárta na stránkách *Vychovatele* v roce 1907. Jak je z názvu studie patrné, věnoval se v ní osobnosti francouzského osvícenského filozofa a spisovatele Voltaira, jehož již v úvodu označil za představitele náboženské frivolnosti a mravní zkaženosti 18. století.¹³¹

Třebaže se Voltaire, vlastním jménem François Marie Arouet, narodil jako katolík a do smrti zůstal členem katolické církve, jeho kritický postoj ke katolicismu byl všeobecně znám. Otevřeně protikřesťanské spisy nevydával pod svým vlastním jménem; jejich autorství navíc rázně popíral. Společně s dalšími osvícenci považoval Šimon Bárta osvícenského myslitele za toho, kdo podkopával základy veškeré mravnosti. Spatřoval v něm člověka oddaného smyslným požitkům, jenž ztratil nemravným životem víru; životem jej provázela nenávist k náboženství.¹³² Inspirován Johnem Lockem a myšlením anglických deistů se Voltaire stal skeptikem a odmítal Boží zjevení a nadpřirozený svět.¹³³ Bártovi se nelíbila zejména Voltairova kritika Aristotela a Platóna, které – jak se vyslovil – francouzský filozof nepochopil.

130 BÁRTA, *Problém noetický u Kanta*, *Vychovatel*. Časopis věnovaný zájmům křesťanského školství, ročník XXI, 1906, č. 6, s. 163.

131 BÁRTA, *O filosofii Voltaireově*, *Vychovatel*. Časopis věnovaný zájmům křesťanského školství, ročník XXII, 1907, č. 1, s. 2.

132 Tamtéž, s. 2-3.

133 Tamtéž, s. 4, resp. č. 2, s. 15.

V českém prostředí nebyla Bártova kritika Voltaira prvním katolickým odsudkem díla tohoto velkého filozofa. Již o čtvrtstoletí dříve tak učinil katolický kněz, premonstrát a profesor teologické fakulty pražské univerzity Eugen Kadeřávek v díle *O atheismu čili bezbožectví* v roce 1878, kde jej nazval slovy „arcibezbožec, sobec a ukrutník, [jenž – pozn. MŠ] život vedl prostopášný, smyslný a chlípny...”¹³⁴

Tři Bártovy spisy tak před námi odhalily rozměr jeho filozofické osobnosti. Ukázaly v něm zapáleného novoscholastika, jemuž v duchu papežské encykliky *Aeterni Patris* ze srpna 1879 konvenovala osobnost filozofa a teologa 13. století Tomáše Akvinského.¹³⁵ Se značným zápalem vystupoval Šimon Bárta proti pozitivismu Františka Krejčího i osvícenskému postoji Immanuela Kanta a Voltaira, který zpochybňuje samotné postavení teologie.

Bártovy nerozsáhlé výstupy představovaly každopádně apologetické spisy, které v dějinách křesťanského myšlení konvenovaly se standardním přístupem teologie přelomu 19. a 20. století. Nejednalo se ostatně o vysoce učené monografie, ale nepřiliš rozsáhlé časopisecké studie publikované na stránkách *Vychovatele*, které psal jako středoškolský katecheta pro širší čtenářskou obec, nikoliv jako úzce zaměřené odborné dílo. I tak však odrážejí nadprůměrné vzdělání jejich autora a hluboký vhled do problému, který se rozhodl analyzovat.

S ohledem na středoškolské prostředí Pelhřimova, v němž Šimon Bárta působil, byly jeho ambice primárně pedagogické, přičemž usiloval srozumitelnými slovy odsoudit mylné ideologie,

134 KADEŘÁVEK, Eugen, *O atheismu čili bezbožectví*, Olomouc 1878, s. 118.

135 Mezi první generaci novoscholastiků, kteří od 80. let 19. století, po vydání encykliky *Aeterni Patris* Lva XIII. v roce 1879, přispívali k obnově křesťanské filozofie v duchu učení Tomáše Akvinského, patřili Josef Pospíšil, Václav Hlavatý, Eugen Kadeřávek, Josef Kachník a Pavel Vychodil.

které ve společnosti rychle zapouštěly kořeny. Ukázal katolickému čtenáři, že křesťan Kantovy hodnoty a myšlenky přijmout rozhodně nemůže.

Proto se Šimon Barta ve svých dílech vymezoval především vůči racionalistické filozofii spojené s osobnostmi jako byly František Krejčí, Tomáš Garrigue Masaryk, Immanuel Kant či Voltaire, jejichž myšlení směřovalo k deistickému chápání Boha a devalvací dějinného Zjevení.¹³⁶

Ve zmíněných filozofických dílech prokázal Šimon Barta zájem o materii, jež byla úzce spjata s jeho římskou formací. Dosvědčil, že se stále vzdělává, přičemž sleduje plody Voltairovy a Kantovy filozofie, jež je na prahu 20. století plně etablováno a ohrožuje katolickou víru. Třebaže se - z přísně vědeckého hlediska - nejedná o vědecké spisy mimořádné filozofické hloubky, jejich autorovi rozhodně nechyběly adekvátní vzdělání a invence.

V analyzovaných textech rozhodně Šimon Barta prokázal solidní filozofické vzdělání a schopnost synoptického uchopení složitých koncepcí, byť v polemickém duchu, avšak filozoficky spolehlivě a se zřetelným systematickým zájmem. Právě ve zmíněné polemické rovině naopak spatřujeme aktuálnost jeho studií, které by - v případě jejich kritického vydání - mohly sloužit jako zajímavý pramen dějin českého myšlení.

Šimon Barta sice nezohledňuje soudobé filozofické trendy jako např. fenomenologii či analytickou filozofii ani neaktualizuje novoscholastické poznání, avšak v předložených textech se s důrazem na popularizační interpretaci projevil jako tradiční filozof novoscholastiky dané doby, který ve svém středoškolském prostředí představoval rozhodně intelektuální nadprůměr. S ohledem na výhled do 20. století tak představovaly Bártovy filozofické texty, pokud je vnímáme jako dílo jednoho

¹³⁶ MÜLLER, *Dogmatika*, s. 9.

z ordinářů, mezi českými a moravskými biskupy v podstatě intelektuální výjimku.

II.8. Zpět v Českých Budějovicích

V roce 1908 se Šimon Bárta vrátil do Českých Budějovic, kde pokračoval jako c. k. profesor VIII. hodnostní třídy ve výuce náboženství na Jirsíkově gymnáziu. To se od jeho působení na konci 19. století přestěhovalo do nových prostor v centru města, takže nyní sídlilo v nové moderní budově v Jírovcově ulici. Post jeho ředitele zastával po Bártově návratu Bohuslav Jeremiáš.¹³⁷

Po Bártově návratu do Českých Budějovic v roce 1908 byl již novým biskupem Josef Antonín Hůlka, který byl po vysvěcení v roce 1875 činný v kněžské službě v jižních Čechách. V letech 1889–1893 zastával post spirituála chlapeckého semináře v Českých Budějovicích a v letech 1893–1900 kancléře konzistoře. V roce 1900 se stal sídelním kanovníkem katedrální kapitoly svatého Mikuláše v Českých Budějovicích. Než se v prosinci 1907 stal českobudějovickým biskupem, působil v letech 1904–1907 jako generální vikář svého předchůdce biskupa Martina Josefa Říhy. Biskupské svěcení přijal dne 6. ledna 1908, kdy byl rovněž intronizován a ujal se správy diecéze.¹³⁸

Během dvanáctiletého episkopátu provedl Josef Antonín Hůlka již zmíněnou rekonstrukci katedrály svatého Mikuláše. Navzdory nereálné snaze vystavět na periferii města nové svatostánky zrealizoval jen kostel svatého Jana Nepomuckého, který svěřil dominikánům. Pro oživení duchovního života konal pravidelné

137 Výroční zpráva c. kr. českého gymnasia v Budějovicích za školní rok 1910–1911, České Budějovice 1911, s. 21; Výroční zpráva c. k. gymnasia v Budějovicích za školní rok 1908–1909, České Budějovice 1909, s. 22.

138 HANUŠ, *Malý slovník osobností českého katolicismu*, s. 56–57; KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 37.

kontroly duchovně-pastorační činnosti a kontroloval hospodaření jednotlivých farností ve své diecézi. Jak o něm poznamenal historik Jaroslav Kadlec, českobudějovický biskup byl knězem „prosté, hluboké a skálopevné víry a upřímné zbožnosti,“¹³⁹ vstřícným a skromným církevním představitelem.¹⁴⁰

Názor Svatého stolce, že během Hůlkova působení došlo k rozkladu českobudějovické diecéze, není zcela spravedlivý a komplexní. Těžce nemocný Josef Antonín Hůlka mohl v závěru svého života jen velmi obtížně reagovat na poměry v diecézi po vzniku Československa na podzim 1918 a čelit odlivu věřících z katolické církve.¹⁴¹

Během krátké doby byl Šimon Bárta jmenován do funkce biskupského notáře a později konzistorního rady. Kromě toho se aktivně zapojoval do společenského života ve městě. Přispíval do různých časopisů, např. *Kazatelny*, *Vychovatele*, *Katolických listů*, *Jihočeské jednoty* atd., podílel se na založení *Farního věstníku pro České Budějovice*, konal přednášky pro veřejnost a byl společensky činný. Ve zmíněném homiletickém časopise *Kazatelna* uveřejňoval překlady postních kázání proslulého italského jezuitského kazatele Paola Segneriho ze 17. století a staršího Bártova současníka kapucína Agostina da Montefeltra.¹⁴²

139 KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 38.

140 POLC, *České diecéze po třicetileté válce*, s. 294.

141 Archivio Apostolico Vaticano (dále AAV), fond Nunziatura Cecoslovacchia, busta 5, fascicolo 19, f. 97, Micara Gasparrimu 9. 6. 1923.

142 Časopis katolického duchovenstva, 2, 1940, s. 146; Časopis katolického duchovenstva, 3-4, 1921, s. 114-115; HANUŠ, Jiří, *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*, Brno 2005, s. 11; ZLÁMAL, Bohumil, *Příručka českých církevních dějin*, VII. Doba československého katolicismu (1918-1949), Olomouc 2010, s. 102-103; WEIS, Martin, *Českobudějovický biskup Bárta - pilíř katolické tradice na jihu Čech*, Verba Theologica 12, 2007, s. 56-57.

Současně působil jako exhortátor pro žáky vyššího gymnázia a správce kaple. Neúnavně pracoval pro *Spolek pro podporování chudých studujících*, podobně jako v Pelhřimově. Byl aktivní v mnoha městských spolcích, např. v literárním sdružení *Vlast*, náboženském a podpůrném spolku akademiků *Družstvo Arnošta z Pardubic* v Praze, *Spolku katechetů v Království českém* či později v *Klubu duchovenstva Československé strany lidové v Čechách* či *Sdružení katolické mládeže v Československu*.¹⁴³

S římským, resp. italským prostředím byl Šimon Bárta ve styku prostřednictvím zmíněných překladů do novin a osobních cest do Itálie. Jsme informováni, že např. v létě 1909 podnikl s kolegou z pelhřimovského gymnázia Janem Bartákem cestu na jih.¹⁴⁴

V září 1912 stál Šimon Bárta v čele české komise XXIII. eucharistického kongresu, který se sešel v září 1912 za účasti německy hovořícího kardinála legáta Willema Marina van Rossuma a pod protektorátem rakouského císaře Františka Josefa I. Aktivně se podílel na přípravě této mimořádné slavnosti, jíž se rakouský císař osobně zúčastnil. Z českobudějovické diecéze byly do Vídně vypraveny dva zvláštní vlaky, a to jeden pro Čechy a druhý pro Němce; cestovní výlohy věřících z jižních Čech byly hrazeny z veřejných sbírek.¹⁴⁵

143 *Čech*, 19. 3. 1894, resp. 3. 2. 1894, resp. 5. 2. 1894, res. 3. 8. 1894.

144 *Vlast*, ročník XXVI, č. 1, 1909, s. 11.

145 *Ordinariátní list Budějovické diecéze*, 1912, č. 5, s. 10; SQUICCIARINI, Donato, *Die apostolischen Nuntien in Wien*, Vaticano 2000, s. 293-294; HUDAL, Alois, *Die österreichische Vatikanbotschaft 1806-1918*, München 1952, s. 280.

III. Šimon Bárta v období let 1920-1940

První světová válka představuje významný mezník nejen mezinárodních vztahů a světových dějin obecně, ale je současně počátkem (po)vědomí Svatého stolce o univerzální zodpovědnosti ve prospěch světového míru. Její význam je o to větší, že se morální autority Vatikánu současně dovolávaly všechny válčící velmoci. Vlekoucí konflikt změnil diplomatické vztahy mezi Svatým stolicí a Itálií i celou řadou států, např. Velkou Británií či Nizozemím, které si ve Vatikánu v době světového konfliktu zřídily stálá zastoupení.

Světová válka současně učinila Benedikta XV. proti jeho vůli papežem-diplomatem, což bylo jen potvrzením jeho politické zodpovědnosti. Na druhé straně světová válka zesílila nacionalismus, jenž se stal do značné míry protiváhou papežské univerzality a jejího nadnárodního postoje.¹⁴⁶ Je potřeba zdůraznit, že v době první světové války prošel dynamickou změnou v českých zemích rovněž politický katolicismus, který se tak z pozice podpory habsburské monarchie posunul do roviny rozchodu s Rakousko-Uherskem.

Někteří politici se proto rozešli již v průběhu roku 1917, jiní vyčkávali a Rakousko-Uhersku opustili teprve v roce 1918. Do konce války zůstalo přesvědčených českých katolických politiků skutečně málo. Cesta politického katolicismu na druhé straně nebyla v politickém spektru osamoceným jevem, podobně

146 POLLARD, John F., *Il papa sconosciuto. Benedetto XV (1914-1922) e la ricerca della pace*, Milano 2001, s. 112; CALIARI, Gian Pietro, *La pace positiva di Benedetto XV, Pace, diritti dell'uomo, diritti dei popoli* 2, 1998, s. 36; ZIVOJINOVIC, Dragar R., *The Vatican, Woodrow Wilson, and the Dissolution of the Hapsburg Monarchy 1914-1918*, *East European Quarterly* 3, 1969, č. 1, s. 35, 60.

konzervativní zůstávala např. sociální demokracie, která se s Rakousko-Uherskem rozešla rovněž velmi pozdě.

Pro duchovenstvo včetně církevních představitelů Svatého stolce byla válka nesmyslnou, hroznou a brutální zkušeností, jež ohrožovala postavení církve a její správu s tím, že se kontakt Svatého stolce s jednotlivými národními církvemi zkomplikoval, přičemž mnohé akty byly s ohledem na probíhající světový konflikt odkládány. Katoličtí představitelé se shodovali, že po sobě zanechávala mnoho trpkosti a zla. S ohledem na univerzální plán Boží spásy se papež, biskupové a kněží jasnými, srozumitelnými a tvrdými slovy opakovaně vyslovovali proti této sebevraždě civilizované Evropy, hrůznému vraždění, které je ostudou Evropy a nejtemnější tragédií lidského šílenství, jak válku hlava katolické církve označovala.¹⁴⁷

Válka nutila církevní představitele angažovat se ve prospěch politických cílů jednotlivých válečných stran, což oslabovalo mezinárodní katolickou spolupráci. Všechny tyto body naznačují, že katolická strana nemohla mít na rozpoutání, resp. vedení války zájem, protože světový konflikt její pozice výrazně oslaboval, nikoliv posiloval. Za této situace stálo mnohdy duchovenstvo proti válce bezmocné a bezradné. Jeho jedinou nadějí byla usilovná modlitba a trpělivé čekání na konec tohoto nesmyslného vraždění.¹⁴⁸

Ačkoliv válka zbožnosti dočasně prospěla, do náboženské každodennosti včetně bohoslužeb vstupovali rakouští byrokraté, kteří si vynucovali loajalitu katolického tábora k císaři a monarchii. Aby jim kněží vyšli vstříc, pravidelně sloužili mše v den významných výročí rakouského císaře a věřící zpívali rakouskou hymnu. Hold mocnáři se opakoval při slavnostním začátku a konci školního roku. Nebylo proto překvapivé, že i Šimon Barta vedl školní slavnost dne 2. prosince 1915 v tomto

147 MARTINA, Giacomo, *Storia della Chiesa. Da Lutero ai nostri giorni*, IV, Brescia 2008, s. 141.

148 VRBA, Rudolf, *Válka a náboženství*, Praha 1918, s. 12.

duchu, kdy během ní přednesl vlasteneckou řeč při příležitosti výročí nástupu rakouského císaře Františka Josefa I. na trůn.¹⁴⁹

Katolický klérus v habsburské monarchii zůstával ve vztahu ke státu rozdělen, většině biskupů a mnohým kněží zřejmě spojení trůnu a oltáře vyhovovalo. Z hlediska širší časové perspektivy však ona provázanost a ochranná ruka státu katolické církvi ublížila, jak ukázaly události v Československu na přelomu 10. a 20. let 20. století.

S ohledem na osobnost Šimona Barty, jak ji vnímáme po roce 1918, je jasné, že i on se v době první světové války z pozice loajality k habsburské monarchii posunul do roviny rozchodu s Rakousko-Uherskem. Třebaže byl postoj odklonu mnohých biskupů či politiků odklonem od prohabsburské linie častokrát výsledkem přehodnocení celoživotního postoje či rezignací na desítky let práce budované na pomyslném kariérním žebříčku, v Bártově případě považujeme první světovou válku za jistou životní kontinuitu před světovým konfliktem a po něm. Stesk nad pádem habsburské monarchie po roce 1918 Šimon Bárta neprožíval, nebylo ostatně v jeho případě proč.¹⁵⁰

Bártův pontifikát se přibližně kryje s obdobím první a druhé Československé republiky a počátkem protektorátu Čechy a Morava. S ohledem na politický kontext odpovídá prezidentským úřadům Tomáše Garrigua Masaryka, Edvarda Beneše a počátku úřadu Emila Háchy. S ohledem na pontifikáty pak závěru pontifikátu Benedikta XV., celému období Pia XI. a období po nástupu Pia XII. Je tedy relativně dlouhý a stabilní, přičemž právě těmito hodnotami přispěje k charakteru samotného episkopátu, kdy

149 Srov. *Výroční zpráva c. k. gymnasia v Budějovicích za školní roky 1914/1915*, České Budějovice 1915, s. 1-10.

150 MAREK, *České schisma*, s. 147.

k dynamickým změnám dochází málo a spíše proti vůli pastýře diecéze.

Situace počátku Bártova episkopátu byla o to složitější, že se katolická církev po první světové válce nacházela ve složité situaci. Jak uvedl historik Miloš Trapl, válečné hrůzy, statisíce padlých a zraněných, hlad, nemoci a další utrpení přispěly k morální krizi, která se pochopitelně dotkla i víry obyvatel, tudíž i náboženské situace. Velmi silně rezonoval prožitek války v českých zemích, kde byl tento zážitek ještě více radikalizován státním převratem a revolucí. Můžeme zde dokonce hovořit o určité formě kulturního boje, jenž se vůči katolické církvi v následujících letech rozpoutal.¹⁵¹

Chmurné zprávy o událostech po roce 1918, jako bylo např. stržení Mariánského sloupu v Praze na Staroměstském náměstí v listopadu 1918, kácení soch světců, obrazoborecké bouře, drancování kostelů a kaplí či odstraňování křížů ze škol a veřejných prostor, naplňovalo církevní hodnostáře a katolické politiky strachem před údajným pokrokářstvím, jež se hrozilo plnou silou obrátit v nové republice proti katolicismu. Církev byla totiž vnímána jako spoluvinník staletého rakouského útisku, a tak k ní bylo přistupováno ze strany věřících i české společnosti. Během několik let opustilo katolickou církev téměř na milión osob, které buď vstoupily do nově vzniklé Církve československé, či se otevřeně deklarovaly jako občané bez vyznání.

Svatý stolec vnímal duchovní klima i náboženskou situaci v zemi na podzim 1918 se značným zneklidněním. Domníval se, že jsou vzdělané vrstvy naladěny proti katolické církvi. Šlechta, která naopak s církví cítila, nedisponovala politickým vlivem natolik, aby mohla katolické náboženství posílit. Naopak

151 HANUŠ, Jiří, *Tradice českého katolicismu ve 20. století*, Brno 2005, s. 56; TRAPL, Miloš, *Český politický katolicismus v letech 1918–1938*, in: *Český politický katolicismus v letech 1848–2005*, eds. Pavel Marek a kol., Brno 2008, s. 177.

úředníci a učitelé byli často naladěni vůči církvi nepřátelsky, stejně jako dělnické vrstvy.¹⁵²

Velmi pozorně proto sledoval dění v Československu prostřednictvím apoštolského nuncia ve Vídni Svatý stolec. Dlouhodobě věnoval značnou pozornost zejména představitelům reformního proudu v rámci katolické církve, neboť krátce po převratu vznikla v Praze v listopadu 1918 Jednota katolického duchovenstva, přičemž její součástí byli rovněž mnozí konzervativní kněží včetně biskupů. O dva měsíce později vyhlásili tito kněží svůj reformní program, přičemž na sebe při veřejném jednání ve Smetanově síni v Praze poprvé upozornil i mladý kněz Karel Farský, pozdější první patriarcha nově vzniklé Církve československé.¹⁵³

Od počátku se musela Jednota potýkat s celou řadou problémů a nepochopení, zejména mezi představiteli vysokého katolického kléru. Pokud již v březnu 1919 vyjádřil Svatý stolec znepokojení nad poměry v zemi a Karla Farského a aktivitu reformních kněží začal podrobněji sledovat,¹⁵⁴ ostatně apoštolský nuncius ve Vídni Teodoro Valfrè di Bonzo byl k úspěchu jejich snah skeptický již dlouhodobě. Jak uvedl ve svém listu státnímu sekretáři Svatého stolce Pietru Gasparrimu, „... *tito reformisti, nebo lépe řečeno ničitelé církevní disciplíny, představují malou skupinu uvnitř církve, a nemají proto právo hovořit jménem českého kléru. Ve většině případů to jsou kněží liberální a šarlatánští, kteří terorizují kněze dobré...*“¹⁵⁵

152 ŠMÍD, Marek, *Apoštolský nuncius v Praze. Významný faktor v československo-vatikánských vztazích v letech 1920–1950*, Brno 2015, s. 444.

153 AA. EE. SS., fond Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 541, ff. 71–74, Arata Gasparrimu 8. 2. 1919; FRÝDL, *Reformní náboženské hnutí*, s. 58–59; DOLEŽAL, *Český kněz*, s. 58.

154 *Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale*, annus XI, volumen XI, Roma 1919, s. 122–123.

155 AA. EE. SS., fond Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 567, f. 36, Valfrè di Bonzo Gasparrimu 7. 5. 1919.

III.1. Náboženské poměry po vzniku republiky

První kroky k oficiálnímu navázání diplomatických styků Svatého stolce a Československa byly učiněny již na začátku existence republiky, v listopadu 1918. Tehdy totiž papež Benedikt XV. uznal legitimitu nástupnických států střední Evropy a vyzval jejich představitele k navázání diplomatických styků se Svatým stolicí, a to prostřednictvím apoštolského nuncia ve Vídni Teodora Valfrè di Bonza.¹⁵⁶

Na konci února 1919 přicestoval do nedávno vzniklého Československa zmíněný apoštolský nuncius Teodoro Valfrè di Bonzo, aby se dne 3. března setkal s prezidentem Tomášem Garriguem Masarykem a spolu rokovali jak o navázání oboustranných vztahů, tak o aktuálních otázkách církevně-náboženské povahy (otázka obsazení českých a slovenských biskupských stolců, správa Slovenska, navázání oficiálních diplomatických styků se Svatým stolicí, postavení polního kléru, záležitosti církevního školství atd.). Již na konci září tohoto roku rozhodl Svatý stolec o vyslání někdejšího sekretáře apoštolské nunciatury ve Vídni Clementa Micary do Československa, aby zde působil jako pověřenec Svatého stolce u československého episkopátu pro náboženské záležitosti.¹⁵⁷

Oficiální diplomatické styky mezi Československem a Svatým stolicí byly navázány dne 24. října 1919, kdy do Prahy přicestoval již podruhé zmíněný nuncius Teodoro Valfrè di Bonzo, doprovázen zmíněným sekretářem Clementem Micarou. Téhož dne byli přijati ministrem zahraničí Edvardem Benešem a o den později prezidentem Tomášem Garriguem Masarykem, jemuž

156 *Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale*, annus X, volumen X, Roma 1918, s. 478-479; GAJANOVÁ, Alena, *O poměru Vatikánu k předmnichovské republice*, in: *Církev v našich dějinách*, ed. Bohumil Černý, Praha 1960, s. 155.

157 ŠMÍD, *Apoštolský nuncius v Praze*, s. 41; AAV, fond Nunziatura Cecoslovacchia, busta 12, fascicolo 44.

odevzdali oficiální uznání *suverénního a neodvislého* Československa Svatým stolcem. Dne 26. října se oba muži zúčastnili slavnostní konsekrace nového pražského arcibiskupa Františka Kordače ve svatovítské katedrále na Pražském hradě za přítomnosti významných představitelů politického i náboženského života země. Vídeňský apoštolský nuncius poté představil pověřence Svatého stolce přítomným biskupům.¹⁵⁸

Clemente Micara se následně stal prostředníkem pro budování diplomatických vztahů v pozici zmocněnce Svatého stolce u československého episkopátu a zůstal v zemi. Dne 7. května 1920 byl oficiálně jmenován prvním apoštolským nunciem v Praze po vzniku Československa.¹⁵⁹ Téhož roku bylo recipročně zřízeno československé diplomatické zastoupení u Svatého stolce – prvním vyslancem Československa u Svatého stolce se na přání prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka stal historik, diplomat a univerzitní profesor Kamil Krofta.

Byla to především otázka obsazení biskupských stolců v českých zemích a na Slovensku, jež poutala v nové republice přední zájem Svatého stolce. Na postu sídelních biskupů totiž stáli většinou církevní představitelé, kteří byli aristokratického původu, konzervativního smýšlení a prohabsburské orientace. Pád katolické habsburské monarchie pro ně proto mnohdy znamenal ztrátu dané konfesijnosti společnosti a konec podpory náboženství ze strany rakouského státu, jež nesli tragicky a vnímali jako osobní prohru.

Pražský arcibiskup Pavel Huyn, který stál v čele pražské arcidiecéze od roku 1916, se v době mocenského převratu v Praze

158 ŠMÍD, *Apoštolský nuncius v Praze*, s. 42; AAV, fond Nunziatura Cecoslovacchia, busta 5, fascicolo 16, f. 6, Beneš Valfrè di Bonzovi 24. 10. 1919; *Národní politika*, 25. 10. 1919.

159 AAV, fond Nunziatura Cecoslovacchia, busta 5, fascicolo 16, f. 36, Valfrè di Bonzo Micarovi 29. 10. 1919; AA. EE. SS., fond Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 527, f. 45; AAV, fond Segreteria di Stato, rubrica 289, fascicolo 1, f. 11, Gasparri Valfrè di Bonzovi 22. 10. 1919; *Národní politika*, 25. 10. 1919.

v říjnu 1918 nacházel na vizitační cestě po západních Čechách, kde vážně onemocněl španělskou chřipkou. Do české metropole se – po zvážení svých reálných možností v nové republice i s ohledem na zájem církve – po rekonvalescenci již nevrátil, přičemž se přesunul do bavorského kláštera Waldsassen a následně do Mnichova, kde vyčkával na vývoj událostí. Po léčení v Curychu a krátkém pobytu v klášteře sester svatého Kříže v Ingenbohl odcestoval Pavel Huyn do Říma; v roce 1919 na svůj úřad z politických důvodů rezignoval. Na podzim téhož roku se novým pražským arcibiskupem a českým primasem stal zmíněný univerzitní profesor František Kordač.¹⁶⁰

Co se týká olomouckého arcibiskupa, Lva Skrbenského z Hříště přiměla k rezignaci napjatá politicko-náboženská situace po vzniku Československa i úraz dolní končetiny, který si nešťastně způsobil při jízdě automobilem. V listopadu 1919 se proto rozhodl na svůj úřad ze zdravotních důvodů rezignovat, což papež Benedikt XV. akceptoval v únoru následujícího roku; oficiálně se arcibiskupský stolec uvolnil teprve dne 30. září 1920.¹⁶¹

Značně složitější církevní poměry panovaly na Slovensku, kde maďarská církevní hierarchie dlouho odmítala vzít na vědomí skutečnost vzniku nového státu, neboť ji považovala za dotčení vlastních zájmů, přičemž se nehodlala smířit zejména

160 Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR v Praze (dále jen AMZV), fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta 3. 7. 1921; AA. EE. SS., fond Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 567, ff. 16-17, Maglione Gasparrimu 5. 11. 1918; TRAPL, Miloš, *Hnutí „Pryč od Říma“ („Los von Rom“)*, in: Politický katolicismus v nástupnických státech rakousko-uherské monarchie v letech 1918-1938. Sborník z konference „Postavení římskokatolické církve a politický katolicismus v nástupnických státech v letech 1918-1938“ konané v Olomouci v roce 1996, ed. David Papajík, Olomouc 2001, s. 18 an.

161 AAV, fond Nunziatura Cecoslovacchia, busta 20, fascicolo 91, f. 22, Kordač Gasparrimu 7. 7. 1920.

se ztrátou biskupství někdejších Horních Uher.¹⁶² Navíc, z církevně-správního hlediska, zůstala polovina slovenských diecézí - Ostřihom, Košice a Rožňava - rozdělena mezi Československo a Maďarsko. Správcem největší z nich - ostřihomské, na jejímž území žila ve 404 farnostech třetina slovenských katolíků, byl ostřihomský arcibiskup a kardinál János Csernoch.¹⁶³

V čele dalších biskupství, ač bylo jejich území z velké části osídleno Slováky, stáli biskupové maďarského původu - v Nitře Vilmos Batthyány, v Banské Bystrici Farkas Radnay, ve Spiši Sándor Párvy, v Rožňavě Lajos Balás a v Košicích Augustín Fischer-Colbrie.

Palčivou záležitostí, která významným způsobem zasahovala katolickou církev v Československu, a proto měla značný vliv i na československo-vatikánská diplomatická jednání, představovala otázka odluky církve od státu, již po roce 1918 prosazovaly všechny české politické strany. Ve vládě se však postupně prosadila tendence ministra vnitra, agrárníka Antonína Švehly, který měl mimochodem výrazný podíl na podobě nové československé ústavy z února 1920, jež podporovala umírněnější postoj ke katolické církvi na vnitřní i zahraniční úrovni. Byla to především zásluha jeho a představitelů Československé strany lidové, že se z původního návrhu ve znění *Mezi státem a církvemi budiž zaveden stav odluky* ve finálním znění ústavy objevila méně vyhrcoená věta *Svoboda svědomí jest zaručena*.¹⁶⁴

162 *Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale*, annus X, volumen X, Roma 1918, s. 478-479; BUELL, Raymond L., *France and the Vatican*, Political Science Quarterly 36, 1921, č. 1, s. 36; GAJANOVÁ, *O poměru Vatikánu k předmnichovské republice*, s. 155.

163 DEJMEK, Jindřich, *Počátky diplomatických vztahů mezi Československem a Vatikánem (1920-1921). Kroftova vyslanecká mise v Římě*, Český časopis historický 91, 1993, č. 2, s. 225.

164 HALAS, František X., *Sekularizace v první Československé republice a Svatý stolec*, in: *Národ - církev - stát*, ed. Tatiana Ivantyšynová, Bratislava 2007, s. 106.

Vznik Československa v říjnu 1918 zastihl Šimona Bártu ve funkci středoškolského učitele náboženství na Jirsíkově gymnáziu v Českých Budějovicích. Prostřednictvím práce s mládeží a díky živému kontaktu byl společensky angažovanou osobností, která rozhodně překračovala gymnaziální svět několika vyučovacích předmětů. Tím spíše, že se postupně vzdálil někdejší loajalitě habsburské monarchii a jako většina obyvatel českých zemí se upřímně těšil z nově nabyté svobody mladého středoevropského státu. Z tohoto stereotypu jej vyrušila teprve smrt českobudějovického biskupa Josefa Antonína Hůlky dne 10. února 1920, po níž se jeho osoba stala diskutovaným předmětem zájmu Svatého stolce a domácích církevních a politických hodnostářů.

V období Bártova episkopátu tvořilo rámeč náboženského života v českých zemích šest správních jednotek katolické církve s episkopální strukturou, z nichž dvě byly arcidiecéze (Praha, Olomouc) a čtyři diecéze (Brno, Litoměřice, České Budějovice a Hradec Králové). Českou církevní provincii tvořily pražská arcidiecéze, českobudějovická diecéze, litoměřická diecéze a královéhradecká diecéze. Moravskou pak olomoucká arcidiecéze a brněnská diecéze.

Na Slovensku se nacházelo šest diecézí - ostráhomská (trnavská), nitranská, banskobystrická, rožňavská, spišská a košická. Náboženský život Podkarpatské Rusi ovlivňovaly dvě řeckokatolické eparchie - mukačevská diecéze se sídlem v Užhorodu a prešovská diecéze se sídlem v Prešově.

Podle počtu věřících, kněží a řeholníků patřily mezi největší především obě arcidiecéze, pražská a olomoucká. Zatímco v Praze působilo tisíc tři sta diecézních kněží a tři sta padesát řeholních kněží, v Olomouci tisíc čtyři sta čtyřicet devět diecézních kněží a sto třicet jedna řeholních kněží. Srovnatelný byl v daném období rovněž počet bohoslovců, v Praze jich

studovalo padesát a v Olomouci sedmdesát pět. Na Slovensku byla nejpočetnější diecézí trnavská část ostřihomské arcidiecéze s pěti sty devatenácti diecézními kněžími, dvěma sty dvanácti řeholními kněžími a třiceti devíti bohoslovci.¹⁶⁵

III.2. Jmenování nástupcem biskupa Josefa Antonína Hůlky

Zásadním problémem po vzniku Československa na podzim 1918 se ukazovala především otázka obsazení jednotlivých biskupských stolců v českých zemích a na Slovensku a jejich ohraničení, neboť posty sídelních (arci)biskupů zastávali v době rakousko-uherské monarchie většinou církevní představitelé aristokratického původu, konzervativního smýšlení a prohabsburské orientace, jak jsme naznačovali výše. S trochou nadsázky můžeme prohlásit, že směrem na východ republiky byl výběr vhodných kandidátů na obsazení postu sídelních biskupů složitější záležitostí.

Na jmenování československých biskupů se v meziválečném období rovněž podílel apoštolský nuncius, který na základě dotazování předních církevních představitelů v zemi předával Svatému stolci seznam nejvhodnější kandidátů pevné víry, dobrých mravů, zbožnosti, dobré pověsti, teologického vzdělání, předepsaného věku (minimálně 30 let) a kněžské praxe (minimálně 5 let), z nichž papež podle své vlastní úvahy jmenoval budoucího biskupa. Na základě Kodexu kanonického práva tak jmenování biskupů představovalo a dosud představuje absolutní a neodvolatelné ustanovení Svatého stolce.¹⁶⁶

Navzdory řečenému právě otázka jmenování biskupů, jež je v církevní historiografii označována jako tzv. boj o nominační právo, představovala jedno z prvních a zásadních nedorozumění mezi československou vládou a katolickou církevní

165 BOHÁČ, Zdeněk, *Atlas církevních dějin českých zemí 1918–1999*, Kostelní Vydří 1999, mapa č. 6. Údaje jsou aktuální k roku 1925.

166 *Kodex kanonického práva*, kánon 331.

hierarchií. Zatímco Svatý stolec nesouhlasil s rozhodnutím československé vlády disponovat právy zaniklé habsburské monarchie a vyjadřovat se k obsazování postů vysokých církevních hodnostářů, vláda se naopak snažila udržet si kontrolu nad osobnostmi nově jmenovaných biskupů, protože se v tomto smyslu považovala za dědičku císařských nominačních práv.

Právě ve vhodně zvoleném českém či slovenském vysokém církevním představiteli spatřovala záruku pro loajální vystupování církve vůči mladému československému státu. Když však v listopadu 1921 prohlásil papež Benedikt XV. veškerá privilegia rakousko-uherských panovníků za zaniklá, československá vláda tuto skutečnost odmítala uznat a hrozila přerušením diplomatických styků s Vatikánem.¹⁶⁷

Svatý stolec zahájil jednání o nástupci Josefa Antonína Hůlky na českobudějovickém stolci krátce po biskupově pohřbu, který se konal dne 13. února 1920. Nejlepší doporučení obdržel mezi navrhovanými kandidáty právě Šimon Bárta. Sám apoštolský nuncius v Praze Clemente Micara jej dokonce označil za muže „zbožného, vzdělaného, upřímně cítícího s církví, horlivého a respektovaného všemi.“¹⁶⁸ V neposlední řadě sehrál při výběru Šimona Bárty svoji roli i fakt, že dotyčný církevní hodnostář byl pozitivně přijímán v diecézi i Němci, což jistě nebylo v národnostně smíšené oblasti zanedbatelné.¹⁶⁹

167 HRABOVEC, Emília, *Menovanie biskupov v kontexte bilaterálnych vzťahov*, in: *Osudy demokracie ve střední Evropě. Sborník mezinárodní vědecké konference*, II., ed. Jaroslav Valenta, Praha 1999, s. 543.

168 ŠMÍD, *Apoštolský nuncius v Praze*, s. 187.

169 AA. EE. SS., fond Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 576, f. 19, Micara Gasparrimu 4. 6. 1920.

Nunciův názor byl zřejmě formován stanoviskem vyšehradského kanovníka Františka Zapletala, s nímž se Šimon Barta sblížil během svých římských studií; tehdy zastával post vicerektora české koleje. V listu apoštolskému nunciovi neváhal označit Šimona Barta za „zbožného, seriózního, učeného a příkladného v každém ohledu,“ přičemž ocenil Bártovo vzdělání, zejména jeho hluboké filozofické a teologické znalosti, morální čestnost, svědomitý výkon kněžských povinností, pevný charakter a římského ducha,¹⁷⁰ avšak ani hodnocení ostatních církevních představitelů nebyla negativní.

Metropolitní kanovník u svatého Víta v Praze, pražský generální vikář a pozdější královéhradecký biskup Mořic Pícha, Bártův blízký přítel z dob římské formace, o něm prohlásil: „Je to kněz na výsost čestný, hlubokých teologických znalostí, věrný Svatému stolci, vzdálen modernistickým tendencím... Je vysokého vzrůstu, zdravý, na pohled křehký. Jeho povaha je přívětivá, otcovská. Má otevřené srdce a je laskavý. Nenechá se jednoduše ovlivnit emocemi, což z něj činí muže pevného názoru a jasného mínění.“¹⁷¹

Čerstvě jmenovaný pomocný biskup v Hradci Králové Karel Kašpar, který působil od roku 1907 jako kanovník Metropolitní kapituly u svatého Víta v Praze, který rovněž se Šimonem Bártou studoval na české koleji ve Věčném městě, se o něm vyjádřil následovně: „Je to jeden z nejlepších absolventů České koleje. Je velmi vzdělaný, zdravé erudice, skutečného církevního ducha, skvělé pověsti a nadšení. Myslím, že mnozí jeho žáci následně vstoupili do semináře. Nebojí se nikomu říci pravdu. Je energický.“¹⁷²

V podobném duchu se vyslovili rovněž další konzultoři, které Svaté stolec prostřednictvím apoštolského nuncia v Praze

170 AA. EE. SS., fond Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 576, f. 7, Micara Gasparimu 10. 3. 1920.

171 Tamtéž.

172 Tamtéž.

Clementy Micary oslovil. Kandidaturu jeho osobnosti na post českobudějovického biskupa neváhal též podpořit pražský arcibiskup František Kordač.¹⁷³

Mezi dalšími navrhovanými kandidáty na post českobudějovického biskupa se objevila trojice málo známých jmen církevních představitelů: vyšehradského kanovníka, spoluzakladatele Katolicko-národní strany konzervativní a spisovatele Františka Vaněčka, probošta v Roudnici nad Labem Václava Kotrcha a absolventa české koleje v Římě a profesora kněžského semináře v Českých Budějovicích Jana Budaře, kteří se podle konzultorů apoštolského nuncia jeví pro obsazovaný úřad jako nejschopnější.

Když se však apoštolský nuncius v Praze Clemente Micara setkal v polovině března 1920 s ministrem zahraničí Edvardem Benešem, sdělil ministr vatikánskému diplomatovi, že je hlavním favoritem československé vlády na post českobudějovického biskupa blízký přítel předsedy agrární strany Antonína Švehly kněz František Jan Kroiher.¹⁷⁴

Následná záležitost jmenování Hůlkova nástupce se následně mezi Svatým stolcem a československou vládou vlekla do prosince 1920. Za československou stranu rokování vedl vyslanec u Svatého stolce Kamil Krofta a za Svatý stolec státní sekretář Pietro Gasparri a sekretář Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti Bonaventura Cerretti.¹⁷⁵

V dubnu 1920 pozval sekretář Bonaventura Cerretti Kamila Kroftu do Vatikánu, aby jej oficiálně informoval o kandidátu na uprázdněný budějovický stolec. Po úvodním přiblížení situace ve

173 Tamtéž.

174 AA. EE. SS., fond Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 576, f. 12, Micara Gasparrimu 24. 3. 1920.

175 AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1920, Krofta 31. 3. 1920. O Kroftově misi v kontextu 20. let 20. století podrobněji: ŠMÍD, Marek, *Římské mise Kamila Krofty ve dvacátých letech 20. století*, Jihočeský sborník historický 81, 2012, Supplementum 4, s. 93-107.

slovenských diecézích představil československému zástupci osobnost kněze Šimona Barty jako jediného vhodného kandidáta¹⁷⁶ – papež Benedikt XV. jej považoval za jednoho z nejlepších studentů České koleje v Římě. Při osobním setkání ve Vatikánu dokonce československému zástupci přečetl Bonaventura Cerretti pochvalné pasáže o Bártově osobnosti z pera apoštolského nuncia v Praze Clementa Micary.¹⁷⁷

Když se o jeho kandidatuře dozvěděl prostřednictvím Kamila Krofty ministr zahraničí Edvard Beneš, informoval československého vyslance u Svatého stolce, že je „*kandidatura Šimona Barty pro nás nevhodná*.“¹⁷⁸ Hlavním argumentem Prahy byla jeho nedostatečná způsobilost na tento vysoký církevní úřad, což však nebyl argument přesvědčivý; vláda nemohla přece předjímat a kompetentně soudit, v jakém duchu úřad povede. Na opakované dotazy Vatikánu ohledně překážek Bártovy nominace nicméně neobdržel Kamil Krofta žádnou odpověď.¹⁷⁹

Svatý stolec však na Bártově osobě trval i na podzim 1920, kdy apoštolský nuncius Clemente Micara nadále zdůrazňoval jeho vhodnost – bez ohledu na argumentaci československé strany – pro českobudějovickou diecézi.¹⁸⁰

Proč však byl Šimon Bárta československou stranou bez udání důvodů odmítán? Za prvé, v liberálním politicko-kulturně-duchovním prostředí první republiky byl českobudějovický profesor náboženství vnímán jako národnostně vlažný muž a

176 DEJMEK, Kamil Krofta. *Diplomatický deník*, s. 28.

177 AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1920, Krofta 22. 4. 1920; DEJMEK, Kamil Krofta. *Diplomatický deník*, s. 28.

178 AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1920, Krofta 16. 4. 1920; DEJMEK, Kamil Krofta. *Diplomatický deník*, s. 33.

179 AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1920, Krofta 22. 4. 1920; DEJMEK, Kamil Krofta. *Diplomatický deník*, s. 36.

180 AA. EE. SS., fond Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 591, ff. 21-24, Micara Gasparrimu 17. 9. 1920, resp. f. 43, Gasparri Micarovi 19. 10. 1920.

konzervativní kněz,¹⁸¹ což jistě ztěžovalo jeho situaci. Za druhé, a to byl důvod pro nejvyšší představitele státu jistě zásadní, Šimon Bárta stál v roce 1906 během tzv. Judovy aféry v čele tří set osmi katechetů, kteří žalovali profesora Tomáše Garrigua Masaryka pro urážku na cti; prezident republiky na to nezapomněl.

Když však ministr zahraničí Edvard Beneš vatikánské hodnostáře vyzval, aby československé straně předložili další vhodné osobnosti, označili postup vlády za vměšování do vnitrocírkevních poměrů. Jednání tak pro neústupnost obou stran uvízla v létě 1920 na mrtvém bodě. Teprve na podzim, po další sérii československo-vatikánských rozhovorů, připustila československá strana Bártovu kandidaturu, když současně získala volné ruce při obsazování dvou slovenských diecézí vlastními kandidáty v osobách Mariána Blahy a Jána Vojtaššáka.¹⁸²

Kompromis byl dosažen dne 10. listopadu 1920, kdy kardinál Bonaventura Cerretti oznámil československému vyslanci u Svatého stolce Kamilu Kroftovi definitivní kandidatury na jednotlivé stolce, když s nimi předtím vyjádřil souhlas i státní sekretář Pietro Gasparri: Mariána Blahu do Banské Bystrice, Karla Kmetka do Nitry, Jána Vojtaššáka do Spiše a Šimona Bárta do Českých Budějovic. Ministr zahraničí Edvard Beneš toto stanovisko Vatikánu potvrdil v listu apoštolskému nunciovi Clementu Micarovi dne 12. listopadu 1920.¹⁸³

181 Jedná se o nepodložené tvrzení, jež zřejmě vzniklo na československém vyslanectví u Svatého stolce. Šimon Bárta rozhodně národnostně vlažný nebyl, jak dokládají ostatní prameny. Srovnej: Archiv Kanceláře prezidenta republiky (dále jen AKPR), fond Kancelář prezidenta republiky, Duchovenstvo – Bárta, biskup budějovický; MAREK, *České schisma*, s. 147. Jedná se o list Františka Jana Kroihera Jindřichu Šimonu Baarovi z podzimu 1920.

182 ŠMÍD, *Obsazení biskupského stolce po skonu českobudějovického biskupa Josefa Antonína Hůlky*, s. 331.

183 AAV, fond Nunziatura Cecoslovacchia, busta 25, fascicolo 112, f. 119, Beneš Micarovi 12. 11. 1920.

Papež Benedikt XV. se proto následně rozhodl jmenovat výše uvedené biskupy a oprávnil apoštolského nuncia v Praze Clementa Micaru zahájit příslušné kanonické procesy.¹⁸⁴

Šimon Bárta byl vysvěcen českobudějovickým biskupem a intronizován v katedrále svatého Mikuláše v neděli 20. února 1921. Bylo mu padesát šest let. Světiteli se stali pražský arcibiskup František Kordač, litoměřický biskup Josef Gross a pražský pomocný biskup Jan Sedlák. Stal se osmým českobudějovickým biskupem. Jeho nástup do čela diecéze byl nadšeně přivítán jihočeskými věřícími i dobovým tiskem.¹⁸⁵

III.3. Boj s reformním kněžstvem

Byla to především první světová válka, jež probudila katolický reformismus, který se odmlčel po roce 1907. Za přelomový můžeme označit článek kněze Gustava Adolfa Procházky s názvem *Požadavky českého katolického kněžstva*, který byl dne 19. září 1917 anonymně otištěn v *Národních listech*, které daly jeho náboženským požadavkům politický ráz. Gustav Adolf Procházka tak navázal na program české Katolické moderny z přelomu 19. a 20. století, čímž připomněl požadavky reformního hnutí v době, kdy blížící se konec války dával tušit naděje na politicko-náboženské změny.

Mnozí čeští duchovní si tak uvědomovali nutnost připravit církve pro nové podmínky, které nastanou po skončení konfliktu.¹⁸⁶ Svým veřejným vystoupením jednoznačně Gustav Adolf

184 *Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale*, annus XII, volumen XII, Roma 1920, s. 590.

185 *Sursum*, 1, 1921, s. 8; *Lid*, 264, 1920, s. 1; *Naše listy*, 30, 1920, s. 1 atd.

186 FRÝDL, David, *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky. Snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*, Brno 2001, s. 33.

Procházka otevřel otázku budoucností církve a náboženství, kdy současně povzbudil zejména kněží organizované v agrární straně, jejichž mluvčími se stali poslanci říšské rady této strany kněží Isidor (Bohdan) Zahradník a Alois Svojsík.¹⁸⁷

Aktivně si od přelomu roku 1917/1918 počínala především skupina kněží-literátů, jež se vymezovala vůči protičeské politice vídeňské vlády a radikálnímu kurzu nového pražského arcibiskupa Pavla Huyna. Jednalo se o kněze, bývalé členy v roce 1907 rozpuštěné Jednoty katolického duchovenstva, soustředěné kolem Jindřicha Šimona Baara, Xavera Dvořáka a Františka Jana Kroihera. V lednu 1918 se tito muži na poradě v Měšťanské besedě v Praze rozhodli probudit dosud převážně spící klérus k rozhodné činnosti, přičemž za arcibiskupem vyslali deputaci se stížností na jeho protičeskou aktivitu.¹⁸⁸

Jihu Čech se katolický modernismus příliš nedotkl. Ačkoliv někteří sympatizovali s reformisty v závěru války a bezprostředně po ní, radikální krok vzniku nové Církve československé v lednu 1920 nepodpořili. Reformní skupiny v českobudějovické skupiny ostatně neměly silnou a jednotnou platformu, spíše se jednalo o sympatie jednotlivců. Za zmínku stojí osobnosti jako kněží František Bernard Vaněk či jindřichohradecký katecheta Jan Zátka, přičemž nejvýraznější tváří nové církve se nakonec stal profesor kněžského semináře v Českých Budějovicích Karel Statečný.

Zatímco vznik církve a její první kroky pozorně sledoval veškerý český tisk, týden po jejím vzniku, dne 15. ledna 1920, její vznik odmítl Svatý stolec, pro nějž byla snaha reformních kněží zcela nepřijatelná, neboť usilovala o prosazení požadavků neslučitelných s doktrínou a disciplínou katolické církve. Přitom neváhal dokonce prohlásit, že *„má za svoji povinnost výše zmíněnou církev nebo sbor rozkolnický bez průtahu zavrhnouti a*

187 MAREK, *České schisma*, s. 9-10.

188 Tamtéž, s. 17; MAREK, *Církevní krize na počátku první československé republiky*, s. 39.

vyloučiti..., prohlašujíc zároveň, že výše jmenovaní kněží, bez rozdílu stupně, postavení a hodnosti, již samým skutkem upadli v exkomunikaci tj. klatbu podle předpisů kánonu 2.384, vyhrazenou zvláštním způsobem Stolicí Apoštolské, a kdyby snad v ní tvrdošíjně setrvávali, mají býti co nejdříve postiženi všemi jinými tresty a překážkami, stanovenými v posvátných kánonech."¹⁸⁹ Dne 15. září téhož roku uznala novou církev československá vláda.¹⁹⁰

Dne 29. ledna 1920 vyzval papež Benedikt XV. pražského arcibiskupa Františka Kordače, aby v Čechách zjednal nápravu ve věcech víry, jež zásadním způsobem ohrožují integritu církve, a od schizmatiků se distancoval. V únoru proti hnutí vystoupili rovněž další biskupové a v pastýřském listu ze dne 20. února vyzvali kněze, aby z ústřední Jednoty vystoupili a založili diecézní Jednoty duchovenstva pod vedením diecézního biskupa.¹⁹¹

Hlas papeže a církevní hierarchie nezůstal osamocen, již v lednu 1920 vystoupili významní čeští historici Josef Pekař a Josef Šusta a nově vzniklou církev odsoudili. Československý stát ji uznal teprve dne 15. září 1920, kdy mohla pokračovat v přípravě dalších kroků směřujících k definitivní úpravě vztahu církve a státu v souladu s platnými zákony a k vyřešení otázek ekonomické povahy.¹⁹²

Je poněkud paradoxní, že většina reformních kněží, kteří v lednu 1920 hlasovali pro nezávislost na katolické církvi,

189 FARSKÝ, Karel, *Z pode jha. Vznik církve československé*, Praha 1920, s. 57; AA. EE. SS., fond Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 1, f. 9, 15. 1. 1920.

190 AMZV, fond Zastupitelský úřad - Vatikán, 1920-1939, karton 27; DEJMEK, Kamil Krofta. *Diplomatický deník*, s. 78, 302.

191 AAV, fond Nunziatura Cecoslovacchia, busta 15, fascicolo 68, ff. 26-28, Benedikt XV. Kordačovi 29. 1. 1920; ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin*, s. 426.

192 Venkov, 13. 1. 1920; *Národní politika*, 13. 1. 1920; FRÝDL, *Reformní náboženské hnutí*, s. 153.

nakonec do československé národní církve nevstoupila. Přesto si hnutí rychle získávalo sympatie širokých vrstev české společnosti. Na základě sčítání obyvatel Československa v roce 1921 disponovalo již 525 346 příslušníky a o devět let později, při sčítání obyvatel v roce 1930, dokonce 793 385 členy.¹⁹³

Právě s tímto odlivem věřících z katolické církve se musel Šimon Bárta krátce po nástupu do funkce českobudějovického biskupa na přelomu 10. a 20. let potýkat. Nejednalo se nicméně pouze o přestupy věřících laiků, ale rovněž mnohých kněží, kteří změnili svá vyznání. S duchovními totiž často přestupovaly celé farnosti, které si ponechávaly dosavadní chrámy, jež nově sloužily změněným liturgickým účelům.

S ohledem na tuto skutečnost propukaly na mnoha místech republiky doslova boje o kostely, které byly spojeny s násilnými šarvátkami a prohlubováním nevraživosti mezi věřícími katolické církve a Církve československé. Řešení této situace našla státní rozluková komise, která připravila zákon o společném užívání kostelů, jímž měl být vyřešen nedostatek kostelů nekatolických církví. Mělo se jednat o přechodné opatření do doby, než si budou moci tyto církve opatřit vlastní budovy, přičemž do té doby měly nekatolické církve využívat kostelů jiných církví, zejména katolických (tzv. simultánní používání).¹⁹⁴

Úspěch reformních kněží byl v jižních Čechách do značné míry důsledkem závěru episkopátu Josefa Antonína Hůlky, poznamenaného jeho nemocí, i mocenského vakua, jež vyplnilo většinu roku 1920. Sám českobudějovický biskup Šimon Bárta

193 ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin*, s. 427.

194 AA. EE. SS., fond Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 1, ff. 22-23, Micara Gasparrimu 1. 11. 1920; AMZV, fond Zastupitelský úřad - Vatikán, 1920-1939, karton 1, Hobza 9. 12. 1920; MAREK, Pavel, *K problematice tzv. boje o kostely na počátku první Československé republiky*, Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Historica. Sborník prací historických 34, 2008, s. 60.

souhlasil s demokratizací církevních struktur, přičemž souhlasil, aby např. vikáři byli svobodně voleni duchovenstvem; prvním z nich se stal kaplan Antonín Randa z Horšovského Týna.¹⁹⁵

V období let 1918–1924 opustilo katolickou církev na jihu Čech čtyřicet duchovních a devadesát tisíc laiků. Jiné statistické údaje hovoří o tom, že do roku 1921 došlo v českobudějovické diecézi k přibližně tisíci pěti stům přestupům. Téměř výlučně se jednalo o laiky, odpadlí kněží byli pouze čtyři. Věřící nové církve si současně monopolizovali dosavadní kostely katolické církve pro svůj duchovní život, a to ve Lnářích, Křemži, Táboře a Sáraticích.¹⁹⁶

Pokud tato čísla působí dojmem, že se jednalo o závažný jev, který zcela decimoval náboženských život na jihu Čech, jedná se o dojem mylný. Ve skutečnosti zůstávala tato čísla hluboce pod celorepublikovým, myšleno s ohledem na české země, průměrem. Zjednodušeně můžeme prohlásit, že počet výstupů z katolické církve v Československu směrem na východ klesal; celkově odpadlo v zemi od katolické víry dvě stě osmdesát osm kněží.¹⁹⁷

Z perspektivy nového biskupa Šimona Bárty se pochopitelně jednalo o významnou příčinu duchovního neklidu v diecézi, již bylo nezbytné se postavit. Nebyl na tento úkol samozřejmě sám, v bdělosti setrvali rovněž mnozí věřící, pro něž představovali tito duchovní a jejich chování zdroj úpadku náboženského života. Věřící v celé diecézi si tak stěžovali na nedovolené zavádění národního jazyka do liturgie, zanedbávání katecheze ve školách, špatnou správu kostelů, kaplí a far, agitaci proti laickému živlu, klerikalismus kněží, konflikty s učitelskými autoritami, názorové neshody s politickou levicí, urážky Čechů ze strany německých kněží či liknavé vysluhování svátostí. Často

195 DOLEŽAL, *Český kněz*, s. 61.

196 AAV, fond Nunziatura Cecoslovacchia, busta 16, fascicolo 73, f. 219; DOLEŽAL, *Český kněz*, s. 71–72; FRÝDL, *Reformní náboženské hnutí*, s. 191.

197 KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 39; DOLEŽAL, *Český kněz*, s. 71; ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin*, s. 137.

poukazovali na mravní poklesky duchovních, ať se již jednalo o jejich intimní kontakty se ženami, alkoholismus, osobní neuspořádaný život, vulgaritu, pornografii atd. Na druhé straně nikoliv každý, kdo se takto nezodpovědně choval, byl odpadlík a církev opustil.¹⁹⁸ Podrobněji se těmito záležitostmi zabýváme v bakalářské práci.¹⁹⁹

Mezi významné osobnosti církevního života na jihu Čech, které po roce 1920 přestoupily do Církve československé, patřil Karel Statečný. Mimořádně schopný a pracovitý kněz působil jako profesor morální teologie a křesťanské filozofie v českobudějovickém kněžském semináři, přičemž měl za sebou studia v Římě a Freiburgu im Breisgau. Do Církve československé vstoupil v roce 1923 a stal se prvním profesorem na Husově československé evangelické fakultě bohoslovecké v Praze.

Již před první světovou válkou sympatizoval Karel Statečný s modernistickým křídlem v katolické církvi, což ještě více zdůraznila jeho vojenská služba na frontě v letech 1914–1917. Utrpení světové války podlomilo jeho fyzické i psychické zdraví a přiblížilo jej prostředí reformního kléru po roce 1918, zejména přátelským poutem s Karlem Farským.²⁰⁰

Krátce po konverzi se oženil s Marií, rozenou Smolíkovou. Jeho rodinné a profesionální štěstí však netrvalo dlouho, zemřel dva měsíce po smrti prvního patriarchy Církve československé Karla Farského dne 12. srpna 1927; bylo mu padesát sedm let.²⁰¹

198 Státní okresní archiv Třeboň, fond Biskupský archiv, kartony 1085–1088.

199 ŠMÍD, Marek, *Osobnost českobudějovického biskupa Šimona Bárty (1920–1940)*, České Budějovice 2017, bakalářská práce TF JU, s. 15–16.

200 VEBER, *Trpký osud jednoho semeníště*, s. 81.

201 WEIS, Martin, *Karel Statečný v letech 1890–1924*, *Studia theologica* 48, 2012, č. 2, s. 59; LÁŠEK, Jan Blahoslav, *Příspěvek k budoucímu životopisu prof. Karla Statečného. Počátky Statečného styků s patriarchou Farským*, in: *Docete omnes gentes. Sborník příspěvků z mezinárodní konference, pořádané Husitskou teologickou fakultou Univerzity Karlovy v pražském Karolinu 2. a 3. října 2003 na téma Teologické vzdělání v pojetí modernistů včera, dnes a zítra*, eds. Zdeněk Kučera a Jan B. Lášek, Brno 2004, s. 137–141.

Třebaže českobudějovický biskup Šimon Bárta Karla Statečného v červenci 1924 exkomunikoval,²⁰² jeho odpad od katolické církve byl pro něho mimořádně bolestivou skutečností, jak odhaluje jeho přípis apostatovi: „*S hlubokou bolestí srdce napomínáme Vás v Pánu a zapřísaháme, abyste pamětliv spásy své duše a rozpomenuv se na své přísahy, vrátil se kajícně ku své duchovní matce, církvi římsko-katolické, mimo níž není spásy.*“²⁰³ Marně.

Jinou výraznou osobností byl František Hoffer, vysvěcený na kněze v Českých Budějovicích v roce 1911. Na konci první světové války se zapojil do činnosti reformního hnutí katolického duchovenstva, kdy 28. září 1918 sloužil mši v češtině. O rok později rezignoval na kněžský úřad a vystoupil z katolické církve. Účastnil se založení Církve československé dne 8. ledna 1920, kdy byl zvolen členem prvního církevního výboru. V květnu téhož roku se stal jedním z prvním kněží Církve československé. V letech 1929–1952 působil jako farář v kostele svatého Mikuláše na Staroměstském náměstí v Praze.²⁰⁴

Jiným odpadlým knězem byl Jan Blažek, který přijal kněžské svěcení v Českých Budějovicích v roce 1916. Poté působil jako kaplan ve Stráži nad Nežárkou a Jílovicích a jako katecheta v Trhových Svinech a Chlumci u Třeboně. Byl přítomen ustavujícímu sněmu Církve československé dne 8. ledna 1920, kde hlasoval pro vznik nové církve. Do ní vstoupil v říjnu o dva roky později. Následně působil jako pomocný duchovní a katecheta v Praze.²⁰⁵

O rozvoj Církve československé na jihu Čech se zasloužil především František Brož, vysvěcený na kněze v Českých

202 *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis*, 1924, č. 13, s. 51.

203 Tamtéž; Státní okresní archiv Třeboň, fond Biskupský archiv, karton č. 1008, složka Karel Statečný.

204 JINDRA, Martin, SLADKOWSKI, Marcel (eds.), *Biografický slovník Církve československé husitské*, Praha 2020, s. 164.

205 Tamtéž, s. 59.

Budějovicích v červenci 1906. Do nové církve vstoupil v závěru roku 1920, kdy postupně působil jako výpomocný duchovní v Českých Budějovicích, Vodňanech a na Hluboké nad Vltavou. Společně s bývalým řeholníkem Adolfem Arnoštem a farářem v Cítolibečích Jakubem Havlíčkem patřili k vůdčím osobnostem nové církve v oblasti působení Šimona Barty.²⁰⁶

Mezi vlivné osobnosti patřil rovněž Alois Ludvík Janeš, vysvěcený na kněze v Českých Budějovicích v roce 1897. Po roce 1918 sympatizoval s reformním programem. O tři roky později vstoupil s téměř celou svojí církevní obcí do nové Církve československé. Na počátku 20. let patřil mezi kandidáty na první biskupy. Od roku 1921 působil jako farář v Táboře a později v Praze jako duchovní správce v kostele svatého Mikuláše a člen pražské diecézní rady církve. Po smrti patriarchy Karla Farského v roce 1927 patřil mezi jednoho ze tří kandidátů na post patriarchy. Zemřel v Praze v roce 1929.²⁰⁷

Mezi členy první generace duchovních Církve československé patřil Karel Červený, vysvěcený na kněze v červnu 1917. Zřejmě vlivem Karla Statečného se sblížil s reformním hnutím katolického duchovenstva; do Církve československé vstoupil v červenci 1920. Postupně působil v Kutné Hoře, Brně, Českých Budějovicích a Praze. Pro svoji hlubokou znalost latiny a řečtiny byl po odchodu do důchodu jmenován lektorem na Husově československé bohoslovecké fakultě.²⁰⁸

Odlivu věřících z katolické církve čelil Šimon Bárta činností, jež se snažila prohlubovat víru a zvnitřňovat náboženský život. Po papežově projevu k českým poutníkům v Římě v říjnu 1921, jehož se účastnil, údajně vedl se

206 Tamtéž, s. 70.

207 Tamtéž, s. 192.

208 Tamtéž, s. 95.

členy Jednoty v diecézi pohovory a nutil je k podpisu listiny o výstupu.²⁰⁹

Tento postoj radikalizoval českobudějovický biskup Šimon Bárta po roce 1925, kdy podpořil oslavy jubilejního roku a účastnil se slavnostní poutě do Říma. Nezapomínal rovněž na bohoslovce české koleje v Římě, kde sám studoval, jimiž neváhal poskytnout finanční dotace. Stejně též pravidelně přispíval na chudé žáky gymnázia v Českých Budějovicích.²¹⁰

III.4. Národnostní poměry diecéze

Ačkoliv lze vznik samostatného Československa považovat za velký úspěch snah představitelů našeho zahraničního odboje v době první světové války, německé obyvatelstvo, žijící převážně v pohraničí českých zemí, nový stát odmítalo. Němečtí poslanci ve Vídni se proto v říjnu a listopadu 1918 vyslovili pro připojení čtyř provincií v českém pohraničí (severočeský Deutschböhmen, severomoravský a slezský Sudetenland, jihomoravský Deutschsüdmähren a jihočeský Böhmerwaldgau) k Německému Rakousku, k němuž chtěli připojit i některá vnitrozemská města (Brno, Olomouc, Jihlavu).

Národní výbor však vyhlášené provincie neuznal a požadoval jejich podřízení centrální moci nového československého státu v Praze, za což jim sliboval široké demokratické svobody. Po ztroskotání jednání se sudetoněmeckými politiky, kdy se vláda provincie Deutschböhmen dokonce obrátila se stížností na amerického prezidenta Thomase Woodrow Wilsona, se českoslovenští představitelé rozhodli obsadit pohraničí vojensky. Podařilo se jim to do poloviny prosince 1918 téměř bez odporu, Němci byli unaveni válkou a zlou sociální situací.

209 MAREK, *Církevní krize na počátku první Československé republiky*, s. 204.

210 *Jihočeské listy*, 20. 12. 1922; Státní okresní archiv Třeboň, fond Biskupský archiv, karton 948.

Výsledky územní celistvosti nového státu potvrdila Pařížská mírová konference v letech 1919-1920.

S ohledem na množství německého obyvatelstva na jihu Čech představovala českobudějovická diecéze národnostně smíšený region. Až na malý národní ostrůvek u Českých Budějovic žila německá menšina v pohraničních oblastech diecéze.²¹¹

Na základě sčítání obyvatel v roce 1921 žilo v Českých Budějovicích 57 557 a o devět let později dokonce 59 079 obyvatel. V celé českobudějovické diecézi žilo ve 20. letech 1 095 055 katolíků. Diecézi tvořilo téměř pět set farností, v nichž působilo kolem devíti set kněží a osmi set řeholníků a řeholnic. Přístupných bylo v té době více než šest set chrámů a sedm set kaplí a nacházelo se zde deset významných poutních míst.²¹²

V závěru roku 1923 informoval Šimon Bárta o náboženských poměrech v diecézi s ohledem na německou populaci církevní představitelé Svatého stolce, kdy ve svém listu uvedl: *„Němci v Budějovicích si nemohou právem stěžovat na zranění, které jim bylo způsobeno. V kostelích mají všechna práva jako Češi (ve skutečnosti jsou v některých záležitostech stále dominantní). Děkanem jedné farnosti je Němec, a to ve městě, kde čtyři pětiny obyvatel tvoří Češi. O náboženské potřeby Němců se stará deset německých kněží (čtyři ve škole, tři kanovníci, jeden profesor teologie a dva redemptoristi), a přesto nejsou Němci ještě spokojeni, protože nemohou vládnout.“*²¹³

Tytéž závěry potvrdil Šimon Bárta Svatému stolci o půl roku později, dne 20. května 1924, kdy zdůraznil, že je národnostní otázka složitá a téměř neřešitelná. Odmítal šířící se pomluvy,

211 WEIS, Českobudějovický biskup Bárta, s. 61.

212 <http://www.scitani.cz>; Státní okresní archiv Třeboň, fond Biskupský archiv, karton 958; ZLÁMAL, Příručka církevních dějin, s. 315.

213 AA. EE. SS., fond Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 28, f. 34, Bárta Micarovi 18. 12. 1923.

že by katolické náboženství bylo nepřitelem českého národa a že by jej chtělo germanizovat, přičemž zdůraznil dvojjazyčnost českých kněží. Všichni čeští katoličtí kněží zde umějí perfektně německy, uzavřel svoji zprávu českobudějovický biskup.²¹⁴

Mnoho Němců obývalo rovněž okolní města jako byly Jindřichův Hradec, Český Krumlov, Kaplice, Prachatice, Klatovy a Sušice.²¹⁵ Obecně můžeme prohlásit, že národnostní složení této diecéze představovali ze dvou třetin Češi a z jedné třetiny Němci, přičemž počet Němců po skončení první světové války podle statistik klesal.²¹⁶

Na základě sčítání z roku 1930 disponovala českobudějovická diecéze třiceti čtyřmi vikariáty, čtyři sta dvaceti devíti farami a tisícovkou kněžími. Počet katolíků činil 91 %, přičemž 75 % z nich představovali Češi a 24 % Němci.²¹⁷

O národnostně smíšená města se jednalo v případě Českých Budějovic (109 292 Čechů a 12 155 Němců), Domažlic (38 742 Čechů a 7 085 Němců), Horšovského Týna (13 186 Čechů a 34 800 Němců), Jindřichova Hradce (29 327 Čechů a 16 895 Němců), Kaplice (5 916 Čechů a 42 848 Němců), Klatov (57 082 Čechů a 18 087 Němců), Českého Krumlova (16 736 Čechů a 44 303 Němců), Písku (74 291 Čechů a 292 Němců), Prachatic (36 571 Čechů a 32 575 Němců), Strakonice (70 014 Čechů a 370 Němců), Sušice (29 062 Čechů a 19 577 Němců), Tábora (75 000 Čechů a 141 Němců), Tachova (12 Čechů a 2 894 Němců), Třeboně (53 187 Čechů a 1 531 Němců) a Týna nad Vltavou (15 802 Čechů a 207 Němců). Celkově tak v českobudějovické diecézi žilo na základě těchto údajů 840 903

214 Tamtéž, fascicolo 51, ff. 69-70, Bárta Micarovi 20. 5. 1924.

215 Státní okresní archiv Třeboň, fond Biskupský archiv, karton 948, formulář sčítání obyvatel z roku 1930.

216 Státní okresní archiv Třeboň, fond Biskupský archiv, karton 958; WEIS, *Českobudějovický biskup Bárta*, s. 61-62.

217 Státní okresní archiv Třeboň, fond Biskupský archiv, karton 958.

Čechů a 235 170 Němců, dohromady tedy 1 076 073 osob.²¹⁸
Statistické informace pocházejí z roku 1930.

Nástup Adolfa Hitlera k moci, jeho agresivní politika ve střední Evropě i rostoucí sebevědomí Němců se rovněž projevovaly v Československu, konkrétně v našem případě v českobudějovické diecézi. Velmi citlivě zasáhl vedení státu anšlus Rakouska v březnu 1938, který byl vnímán jako další pronikání nacistické Třetí říše do bezpečnostního prostoru Československa. Konkrétně se tyto ozvěny velké politiky projevovaly např. v kněžském semináři v Českých Budějovicích, kde se českobudějovický biskup často dostával z důvodů národnostních sporů do konfliktu s vedením této instituce.²¹⁹

Nyní se původní vatikánský zájem o národnostní menšiny v zemi protnul se zájmem o politický vývoj Československa. Zásadním způsobem narostlo množství novin i časopisů, jež apoštolský nuncius Saverio Ritter posílal z Prahy do Vatikánu.²²⁰

Signálem k protičeskoslovenské kampani, jež byla doprovázena útokem na jejího prezidenta Edvarda Beneše, se stal projev říšského kancléře Adolfa Hitlera o útlaku deseti miliónů Němců v sousedství Třetí říše dne 20. února 1938. Další kroky německé vlády pak byly cestou k jejich osvobození.²²¹

218 Tamtéž, karton 948, Conspectus.

219 ŠEBEK, *Mezi křížem a národem*, s. 291.

220 Byly to např. *Italia*, *Neue Zürcher Zeitung*, *Temps*, *Journal*, *L'Europe Centrale*, *Prager Presse*, *Bulletin Tchecoslovaque*, *Journal des Debats* atd. V době, kdy nezbýval čas, se upřednostňoval německý tisk, protože ten nemusel být pro státního sekretáře Eugenia Pacelliho, bývalého apoštolského nuncia v Mnichově a Berlíně, překládán. Otázkou však zůstávala objektivita německého tisku.

221 Österreichisches Staatsarchiv Wien, Archiv der Republik, Bundeskanzleramt/ Auswärtige Angelegenheiten, fond Neues Politisches Archiv, Prag, Karton 60, Marek 24. 2. 1938; KUKLÍK, Jan, NĚMEČEK, Jan, ŠEBEK, Jaroslav, *Dlouhé stíny Mnichova. Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo*, Praha 2011, s. 30; ŠEBEK, Jaroslav,

Aktivity německých katolíků i Sudetoněmecké strany Konrada Henleina, jež často upřednostňovaly spíše národnostní než náboženský rozměr, se tak ocitly v novém světle a Vatikán pochopil jejich skutečný záměr. Politické dění měnilo podobu i náboženského života. Apoštolský nuncius Saverio Ritter se zděšením pohlížel na rostoucí požadavky Německa v oblasti Sudet, na území s více než 90 % katolíky, kde docházelo k rychlému rozkladu demokratických hodnot i mezi křesťanským obyvatelstvem.²²²

O aktuální politicko-náboženské situaci v Československu po anšlusu Rakouska informoval apoštolský nuncius Saverio Ritter Svatý stolec podrobně dne 8. května 1938. Potvrdil, že připojení Rakouska k Třetí říši vyvolalo v zemi depresi, ale lid se nevzdává; armáda je silná a připravená bojovat. Rovněž přetrvávala víra ve spolenectví Francie, Velké Británie a Sovětského svazu.

Henleinových osm bodů z Karlových Varů z dubna 1938, které předtím diskutoval s říšským vůdcem Adolfem Hitlerem, bylo pro české obyvatelstvo neakceptovatelných a Československo o nich odmítlo diskutovat. Záměr Adolfa Hitlera směrem k Československu však vatikánský diplomat označil za nečitelný, avšak dodal: „Berlín zřejmě pomýšlí na nezávislé, ale na Říši vázané Čechy, což by znamenalo jistou formu protektorátu či kolonie.“²²³

O napjatých poměrech v Sudetech, kde Konrad Henlein posiloval díky podpoře Německa, informoval apoštolského nuncia Saveria Rittera pražský arcibiskup a český primas Karel Kašpar, jenž konal v květnu a červnu 1938 vizitace poblíž česko-německých hranic. Zástupce Svatého stolce si však nedělal iluze,

Od konfliktu ke smíření. Česko-německé vztahy ve 20. století očima katolické církve, Kostelní Vydří 2013, s. 67-68.

222 AA. EE. SS., fond Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 160, ff. 53-54, Ritter Tardinimu 3. 1. 1938.

223 Tamtéž, fascicolo 181, ff. 4-9, Ritter Pacellimu 8. 5. 1938.

že se Československo stane po Rakousku další z Hitlerových obětí.²²⁴

Na základě statistik z konce 30. let žilo v českobudějovické diecézi v roce 1938 982 265 osob, které se hlásily ke katolické církvi a 105 116 osob, které se hlásily k jiným církvím či bezvěrectví. Celkem tak v diecézi v závěru 30. let působilo více než sedm set padesát kněží, z nichž 489 diecézních, 135 řeholních, 95 penzionovaných a 42 příslušných jinam, a téměř dvacet řádů a kongregací. Nejpočetnějšími z nich byli cisterciáci, redemptoristé a premonstráti.²²⁵

Když se v říjnu 1938 zajímal apoštolský nuncius v Praze Saverio Ritter o počty věřících v českobudějovické diecézi, Šimon Bárta uvedl, že zde žije 845 000 Čechů a 236 000 Němců, přičemž 737 000 Čechů a 233 000 Němců se hlásí ke katolické víře.²²⁶

Národnostní třenice se sice projevovaly rovněž v kněžském semináři, jak uvádí církevní historik a jeho tehdejší bohoslovec Jaroslav Kadlec, ale nebyly až do konce 30. let zásadní a rychle utichaly. Vzhledem k radikalizaci nálad mezi německým obyvatelstvem bylo alarmující, že v meziválečném období výrazně stoupal počet především německých bohoslovců, kterých se v roce 1938 v semináři nacházelo 40 %; jedním z nich byl mimo jiné i Josef Plojhar, pozdější katolický kněz, politik Československé strany lidové a významný kolaborant s komunistickou mocí v Československu.²²⁷

Prohlubující se spory přiváděly českobudějovického biskupa do téměř patové situace. Ten musel stále více akceptovat změnu politické situace a ustupovat tak, aby se zabránilo přímé

224 Tamtéž, fascicolo 182, ff. 3-7, Ritter Pacellimu 31. 7. 1938.

225 WEIS, *Českobudějovický biskup Bárta*, s. 61.

226 AA. EE. SS., fond Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 192, f. 16.

227 KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 71; POLC, *České diecéze po třicetileté válce*, s. 294.

konfrontaci, jež mohla být likvidační. Proto, když na podzim 1938 přešli němečtí posluchači z odtržené pohraniční části českobudějovické diecéze na německou teologickou fakultu do Prahy, akceptoval tuto změnu jako nejvhodnější řešení napjaté situace.²²⁸

III.5. Duchovní správa diecéze

V meziválečném období prošla českobudějovická diecéze dramatickým vývojem, kdy se současně měnila podoba jejího teritoriálního rozsahu i národnostního složení, byť nikoliv zásadně.

Sohledem na nové pastorační potřeby po vzniku Československé republiky na podzim 1918 byla českobudějovická diecéze na počátku 20. let 20. století rozdělena do třiceti čtyř vikariátů sdružených do osmi arcikněžství. Zmíněná arcikněžství představovaly České Budějovice, Český Krumlov, Domažlice, Jindřichův Hradec, Klatovy, Vimperk, Strakonice a Tábor.²²⁹ Měla tak lépe vyhovovat novým politicko-náboženským poměrům v republice.

Nejvýrazněji se diecéze rozrostla v roce 1920, kdy na českobudějovického biskupa prozatímně přešla církevní správa části Vitorazska, oblasti na pomezí jihočeského Novohradska a Třebońska a dolnorakouského Waldviertelu, jež Československo získalo na základě saint-germainské smlouvy, přičemž Praha získala tzv. západní Vitorazsko o rozloze 113 km². Definitivní

228 Státní okresní archiv Třeboň, fond Biskupský archiv, karton 957, Boukal 25. 5. 1939; ŠEBEK, *Mezi křížem a národem*, s. 291; KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 71, 73.

229 NOVOTNÝ, Miroslav, *Řeholní kongregace v Čechách na přelomu 19. a 20. století v kontextu proměn náboženského milieu*, Theatrum historiae. Sborník prací Katedry historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice 3, 2008, s. 314.

připojení Vitorazska se následně stalo předmětem složitých jednání mezi československým státem a katolickou církví.²³⁰

Na počátku 20. století žilo na zmíněném území 10 796 obyvatel, z nichž se přibližně třetina hlásila k československé národnosti. Rok po jeho připojení k Československu byla na části ležící na území československého státu zřízena apoštolská administratura, jejímž administrátorem se biskup Šimon Bárta stal.

Ta spravovala čtyři farnosti se čtyřmi kněžími a dvanácti tisíci katolíky.²³¹ Situace byla o to komplikovanější, že navzdory Bártově správě tvořilo území součást svatohippolytské diecéze, jejíž sídlo se ovšem nacházelo mimo území republiky, takže podléhalo cizímu ordináři. Teprve od září 1937 se hranice diecézí v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi konečně shodovaly s hranicemi státními.²³²

Bártovu správu a řízení českobudějovické diecéze jsme podrobně popsali v bakalářské práci,²³³ proto se ji nyní nebudeme podrobněji zabývat, ale odkážeme čtenáře na příslušné pasáže kvalifikační práce. Podobně nebudeme referovat o jednotlivých kongregacím a řeholích, které zde působily, neboť jsme jejich činnost analyzovali v témže dokumentu na jiném místě.

Kromě početných kongregací a řeholí působily v českobudějovické diecézi četné katolicko-kulturní spolky,

230 AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1922, Niederle 3. 4. 1922.

231 V Českých Velenicích byla pouze prozatímní duchovní správa. *Adresář církve katolické v republice československé, 1927–1928*, Praha 1928, s. 164; NĚMEC, Damián, *Modus vivendi z roku 1928 z pohledu kanonického práva*, Dialog Evropa. Revue pro křesťanskou orientaci ve vědě a kultuře 14, č. 1–4, 2004, s. 29; KONÍČEK, Jiří, *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa. Církevně-politický vývoj v letech 1918–1993*, Olomouc 2005, s. 125.

232 AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1937, Radimský 30. 6. 1937, resp. 2. 10. 1937, resp. 31. 12. 1937; NĚMEC, *Modus vivendi 1928 z pohledu kanonického práva*, s. 30.

233 ŠMÍD, *Osobnost českobudějovického biskupa Šimona Bárty*, s. 31–33.

které prohlubovaly náboženský život jihočeských farníků. Byly to např. Třetí řád, Mariánské družiny, Spolek křesťanských matek, Spolek svatého Vincence, Rada katolíků, Skupiny mládeže, Orel, Dětské besídky atd., které oslovovaly a formovaly především české katolíky.²³⁴

V roce 1922 zřídil Šimon Bárta v diecézi – na žádost papeže Pia XI. – *Kněžský misijní spolek*, jehož centrála sídlila v kostele Panny Marie u redemptoristů v Českých Budějovicích.²³⁵ O několik let později zde začal pracovat diecézní odbor Apoštolátu svatých Cyrila a Metoděje, který zdůrazňoval cyrilometodějskou ideu, prosazoval oddanost k autoritě římského biskupa a rozšiřoval duchovní život o slovanský svéráz. Byl současně reakcí na papežovu encykliku o misiích *Rerum Ecclesiae* z roku 1926, přičemž vycházel vstříc ustanovení, aby byl každý kněz členem některého misijního spolku.²³⁶

Jen pro doplnění, v šíření unionistických myšlenek, jimiž rozumíme úsilí o sjednocení katolické církve a pravoslaví, sehrával od 19. století především moravský katolický spolek Apoštolát svatých Cyrila a Metoděje pod ochranou blahoslavené Panny Marie, jenž byl založen farářem v Dražovicích u Vyškova a pozdějším olomouckým arcibiskupem Antonínem Cyrilem Stojanem v roce 1891.

Jak jsme naznačovali výše, jeho členové se hlásili k cyrilometodějskému odkazu, přičemž pořádali pravidelné velehradské slavnosti, které se rychle rozrůstaly do velkých duchovních manifestací. Usilovali o sjednocení Slovanů ve víře a jediné Kristově církvi, což znamenalo církevní sblížení s odloučenými východními a jižními Slovany, především s pravoslavnými Rusy.

Konfrontování s podobnými duchovními zkušenostmi věřili, že již od dob Velké Moravy jsou Češi povoláni stát se vůdčí

234 *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis*, 1922, č. 2, s. 6.

235 Tamtéž, č. 27-28, s. 109.

236 Tamtéž, 1927, č. 6-8, s. 27.

ekumenickou silou slovanského světa a přispívat tak k jeho sjednocování. V těchto ambicích je utvrdila encyklika Lva XIII. *Grande munus* ze září 1880, v níž papež vyzvedl zásluhy věrozvěstů Cyrila a Metoděje a jejich svátek, slavený dosud jen v některých diecézích, rozšířil na celou církev.²³⁷

Spolek Apoštolát svatých Cyrila a Metoděje byl aktivní nejen v moravských diecézích, ale působil rovněž mezi českými krajany v zahraničí, zejména ve Spojených státech amerických. Je činnost byla mnohohrstevná – organizoval pomoc pro potřebné, prováděl misie, konal duchovní cvičení či agitoval v rodinách. Počet jeho členů narůstal. V roce konání IV. unionistického kongresu na Velehradě v roce 1924 disponoval třemi sty pěti odbory s dvaceti dvěma tisíci členy.²³⁸

Unionistické sjezdy, jež následně v Československu pokračovaly v letech 1927 (V. kongres), 1932 (VI. kongres) a 1936 (VII. kongres) a staly se evropskou událostí, napřímily cesty katolíků a pravoslavných vpřed a staly se slibnou předzvěstí nové orientace katolíků v období po Druhém vatikánském koncilu. Byly považovány nejen za přední duchovní události, ale současně za vědeckou disputaci, jež lákala stále více církevních představitelů, kněží, řeholníků a věřících; Velehrad se stal centrem upřímné moravské zbožnosti a sílící cyrilometodějské úcty.²³⁹

Mezi nejvýznamnější události duchovního života v českobudějovické diecézi patřily v meziválečném dvacetiletí především eucharistické kongresy, které se ve 20. a 30. letech v jižních Čechách konaly. Jedním z nich byl první eucharistický kongres z 13. až 15. srpna 1927, který se konal pod záštitou českobudějovického sídelního biskupa Šimona Bárty.

237 KADLEC, *Přehled českých církevních dějin*, s. 211.

238 ŠPAČEK, Michael, *Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje 1910–1948. Bibliografie časopisu věnovaného sjednocení Slovanů v Kristu a ukázky jeho unijního úsilí*, Olomouc – Řím 2011, s. 8–9.

239 CINEK, František, *Velehrad víry*, Olomouc 1936, s. 613.

V této souvislosti byly vytvořeny v jednotlivých farnostech speciální přípravné výbory, jejichž členové byli přímo ustanoveni Šimonem Bártou. V jeho čele stáli biskupský notář Jan Cais jako jednatel a architekt Antonín Procházka jako předseda; celkem na přípravě této mimořádné události podílelo sto padesát věřících a jedenáct komisí.²⁴⁰ Šimon Bárta připravil pro tento kongres samostatný pastýřský list, s nímž byli věřící jednotlivých farností diecéze seznámeni v neděli 7. srpna 1927.²⁴¹

V dobových materiálech byl tento sjezd označen jako Velký diecézní sjezd ke cti Nejsvětější svátosti. Nejceněnější částí slavnosti byla noční adorace mužů v katedrále svatého Mikuláše od pozdní soboty do brzké neděle.²⁴² Pomyslným vrcholem se pak stala pontifikální svatá mše dne 15. srpna v 9.30 hodin ve zmíněné katedrále svatého Mikuláše, kterou celebroidal pražský arcibiskup a český primas František Kordač, blízký Bártův přítel a kolega.

Na zmíněném kongresu participovaly kromě významných osobností jihočeského regionu též osobnosti celostátního působení, např. pražský arcibiskup a český primas František Kordač, královéhradecký biskup Karel Kašpar, jezuitský provinciál Leopold Škarek, strahovský opat Metoděj Jan Zavoral a jiné osobnosti veřejného života.²⁴³

Kongresu se zúčastnilo přibližně čtrnáct tisíc věřících i tři sta duchovních. Nejvíce poutníků dorazilo z farností v Jindřichově Hradci, Prachaticích, Třeboni, Soběslavi, Písku, Klatovech či Domažlicích.²⁴⁴ Informace o proběhlé slavnosti

240 Státní okresní archiv Třeboň, fond Biskupský archiv, karton 1091, resp. 957, Cais a Procházka 12. 7. 1927.

241 *Hlas lidu*, 11. 8. 1927.

242 *Lidové listy*, 17. 8. 1927.

243 *Čech*, 16. 8. 1927; *Hlas lidu*, 18. 8. 1927.

244 Srovnej *Lidové listy*, 17. 8. 1927, které píší o 20 000 účastnících a 200 kněžích.

přinesl kromě všech českých deníků i zahraniční tisk, např. francouzský *L'Eucharistie*.²⁴⁵

V polovině 20. let 20. století proběhla rekonstrukce biskupské rezidence v Biskupské ulici. Tři velké místnosti v prvním patře byly nově vymalovány, podobně jako chodba a schodiště vedoucí do druhého patra. Drobné práce stály přibližně dva tisíce korun.²⁴⁶

O potřebě výstavby nové a rozsáhlejší katedrály pro novou diecézi se hovořilo již od počátku 19. století. Ačkoliv příznivější podmínky nastaly teprve na přelomu 19. a 20. století, ke stavbě nového chrámu nakonec z několika důvodů přikročeno nebylo.

Místo toho proběhla rozsáhlá rekonstrukce chátrajícího katedrálního kostela. Ze zbylých peněz měly být zbudovány nové kostely na českobudějovických předměstích, které by více vyhovovaly potřebám místních věřících i církevní správy. Bohužel se tak nestalo, takže realizován byl pouze jediný – kostel svatého Jana Nepomuckého na tehdejším Lineckém předměstí.²⁴⁷ Z dobového tisku jsme informováni, že v průběhu roku 1894 Šimon Bárta finančně přispěl – ačkoliv tehdy pobýval v Pelhřimově – na zmíněnou rekonstrukci katedrály svatého Mikuláše.²⁴⁸

245 ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin*, s. 103.

246 SOKA Třeboň, fond Biskupský archiv, karton 1113.

247 Ke stavbě kostela svatého Jana Nepomuckého podrobněji: SVOBODA, Rudolf, *Dějiny farnosti sv. Jana Nepomuckého v Českých Budějovicích*, I. Stavba kostela a vznik farnosti, České Budějovice 2014; SVOBODA, Rudolf, *Vznik farnosti při kostele sv. Jana Nepomuckého v Českých Budějovicích. Příspěvek k dějinám církevní správy v letech 1915–1925*, Jihočeský sborník historický 75, 2006, s. 131–150; SVOBODA, Rudolf, *Stavba kostela sv. Jana Nepomuckého na Lineckém předměstí. Příspěvek k dějinám církevní správy v Českých Budějovicích v letech 1913–1917*, Jihočeský sborník historický 74, 2005, s. 182–202; SVOBODA, Rudolf, *Proč v Českých Budějovicích nestojí katedrála? Úvahy o stavbě katedrály v Českých Budějovicích v letech 1888 až 1909*, in: *Veritas liberabit vos. Sborník k sedmdesátinám Karla Skalického*, eds. Tomáš Machula a Martina Pavelková, České Budějovice 2004, s. 163–174.

248 *Čech*, 19. 3. 1894, resp. 3. 2. 1894, resp. 5. 2. 1894, resp. 3. 8. 1894.

Ve druhé polovině 20. let se sídelní biskup přispěl ke konání následujících eucharistických kongresů. V květnu 1926, tedy rok před zmíněným kongresem v Českých Budějovicích, proběhl kongres v Českém Krumlově, v červnu 1926 v Soběslavi, později v září v Třeboni, v červnu 1927 v Domažlicích a v září o 1929 v Bechyni. Rovněž účast na nich byla relativně vysoká – na prvním participovalo deset tisíc věřících, na druhém osm tisíc, na třetím čtyři a půl tisíce a na posledně zmíněném sedm tisíc osob.²⁴⁹

Současně se v Československu a tehdejší Evropě konaly další eucharistické kongresy, kde byli rovněž zastoupeni českobudějovičtí věřící, např. na XXXIV. světovém eucharistickém kongresu v Budapešti v květnu 1938.²⁵⁰

III.6. Katolická akce a akcentování pomoci potřebným

Encyklika *Ubi arcano Dei consilio* (česky O pokoji Kristově dosažitelném v království Kristově) z prosince 1922 byla první vydanou encyklikou nově zvoleného papeže Pia XI. a navázala na papežem zvolené osobní heslo *Pax Christi in Regno Christi*. Encyklika vzešla z konstatování, že Velká válka nepřinesla světu opravdový mír, je tudíž nutné, aby katolická církev a křesťanství vstoupily aktivně do společnosti.

Text encykliky propagoval nově koncipovanou myšlenku tzv. Katolické akce, v níž se měli pod dozorem biskupů angažovat laici, kteří by se různým způsobem podíleli a podporovali učení církve, především prostřednictvím služby chudým a potřebným a prosazovali křesťanské principy ve společnosti. Není pochyb, že papežův projekt reagoval na dopady katolického

249 *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis*, 1926, č. 30-31, s. 117, 120-121; BUBEN, Milan, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, Praha 2000, s. 16.

250 *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis*, 1938, č. 2, s. 12.

modernismu, jehož myšlenky znamenaly příklon k sekularismu, a tedy odklon od víry.²⁵¹

Jak papež mnohokrát před různými biskupskými sbory zdůraznil, „*Chceme tak... ukázati, jakou důležitost klademe na spolupráci laiků, kterou oni mohou poskytnout hierarchickému apoštolátu nejen hájením pravdy a života křesťanského, tolika nástrahami ohroženého, ale také tím, že budou nejlepší pomocí k rukám svých pastýřů pro stále větší rozmach náboženský a občanský!*“²⁵²

Podle Pioových představ usilovala Katolická akce o pokřesťanstění veškerého veřejného života rozvíjením vnitrocírkevních aktivit za účasti laiků.²⁵³ Jak se vyslovil historik Jaroslav Šebek, „*jedním z cílů Katolické akce bylo přispět ke zmírnění odcizení mezi církví a společností a také hledat rovnováhu mezi sociální a politickou angažovaností věřících, která se sice měla posílit, ale bez toho, že by explicitně byly podporovány strany politického katolicismu, jako tomu bylo před první světovou válkou.*“²⁵⁴

Katolické akce nebyla v Evropě jednotná, ale sledovala různé modely podle zemí, kde se prosazovala. Nejznámější typ představoval italský model, jenž sdružoval své členy podle věku a pohlaví. Jiným akcentem byl belgicko-francouzský model, který dělil své členy podle druhu povolání tak, aby se člen dané sociální skupiny stával apoštolem členů téže skupiny.²⁵⁵

251 SVOBODA, Rudolf, *Josef Hlouch a Katolická akce*, *Studia theologica* 15, 2013, č. 3, s. 185.

252 *List Sv. Otce Pia XI. o Katolické akci*, Olomouc 1936, s. 15.

253 *Enchiridion delle Encicliche*, V. (Pio XI), eds. Erminio Lora a Rita Simionati, Bologna 1998, s. 10-61; KALYVAS, Stathis N., *The Rise of Christian Democracy in Europe*, New York 1996, s. 183; VAŠEK, Bedřich, *Katolická akce. Výzva Boží k laikům*, Olomouc 1939, s. 24-36.

254 ŠEBEK, Jaroslav, *Katolická akce jako nástroj papežského centralismu a jeho recepcí v meziválečném Československu*, *Moderní dějiny. Časopis pro dějiny 19. a 20. století* 25, 2017, č. 1, s. 92.

255 SVOBODA, Josef Hlouch a *Katolická akce*, s. 186.

Jak konstatuje historik Rudolf Svoboda, v českém prostředí „se Katolická akce příliš nelišila od běžných pastoračních metod a účinněji zakotvila jen ve studentském prostředí.“²⁵⁶ Je přesvědčen, že příčinou tohoto stavu byla skutečnost, že byla úzce spjata s hierarchií, jež dostatečně nevyužívala potenciál katolických laiků. Místo toho laiky omezila a připoutala k církevním strukturám a spolkům, které byly vázané na Československou stranu lidovou.²⁵⁷

Ordinariátní list diecéze *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis* o Katolické akci podrobně informoval již na počátku roku 1928, kdy Šimon Bárta vyjádřil solidaritu s italskou Katolickou akcí a zapojil se do podpory její činnosti na území českobudějovické diecéze: „Katolická akce, kterou nařídil náš svatý Otec pro celou církev, zdá se nám být takovým opatřením časově nutným, které přišlo církvi v pravou chvíli jako dar s hůry; ona vyjadřuje správný program v boji proti návalu nevěry a nemravnosti, která podemílá všechny hráze křesťanskému mravu.“²⁵⁸

Katolický kněz, literát a sociolog Bedřich Vašek, který společně s dominikánem Reginaldem Vincentem Dacíkem, propagovali myšlenky Katolické akce v Československu, interpretoval papežův záměr jako zcela nového ducha a nový princip, činnost církve v nejširším slova smyslu, který se má osvobodit od starých zažitých pořádků. Označil Katolickou akci za organizovaný aktivismus, který je přirozeným projevem katolického života, neboť opouští *sakristii* a vstupuje do každodenního života. Chápal ji jako přenesení křesťanského života jednotlivce do

256 Tamtéž, s. 187.

257 Tamtéž.

258 *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis*, 1928, č. 2-5, s. 5-11; Státní okresní archiv Třeboň, fond Biskupský archiv, karton 948, Švec 8. 5. 1931.

všech sfér jeho života, ať se již jednalo o rodinu, školu, zaměstnání či lidské vztahy.²⁵⁹

Rovněž Šimon Bárta ji takto rozuměl, přičemž současně zdůrazňoval boj katolíků proti modernismu a sekularizaci: „Netajíme se při tom, že naše doba vyhlásila církvi boj na život a na smrt a že náš obranný boj žádá mnohem větších a hojnějších obětí nežli v dřívějších dobách církevních dějin.“²⁶⁰

Katolická akce byla současně odpovědí katolíků na autoritativní a totalitní ideologie meziválečného světa, jimž muselo papežství v čele s Piem XI. čelit. S ohledem na tradiční uspořádání církve trval papež na hierarchické organizaci a přítomnosti kněží ve všech jejích složkách, v nichž neměli být přítomní pouze kněží. Pius XI. ji chápal jako krok proti sekularizaci, modernizaci, deformaci moderního světa, laicismu, naturalismu, jež neměla být pasivní formací, ale aktivní, činnou a činnorodou.²⁶¹

Ve svých kořenech byla podstata tohoto dynamismu poměrně stará, stála již u počátků křesťanství. Nové byly pouze její formy a metody, které měly na prahu 20. století posilovat katolický život adekvátním způsobem.

O Katolické akci v Československé republice a její činnosti v českobudějovické diecézi jsme podrobně referovali v diplomové práci, proto čtenáře odkazujeme na příslušné pasáže zmíněného kvalifikačního textu.²⁶² Stručně zde budiž připomenuto, že se

259 VAŠEK, *Katolická akce*, s. 9-10, 22-23; DACÍK, Reginald M., *Základy Katolické akce*, Olomouc 1939.

260 *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis*, 1928, č. 2-5, s. 5.

261 VAŠEK, *Katolická akce*, s. 67.

262 ŠMÍD, Marek, *Život a dílo českobudějovického biskupa Šimona Bárty*, České Budějovice 2019, diplomová práce TF JU, s. 44-52.

Katolická akce stala jedním z podstatných fenoménů meziválečného církevního života, jež s sebou přinášela i nové formy a výzvy pastorační praxe v církvi, které měly čelit narůstající sekularizaci. To Šimon Bárta pochopil velmi záhy a s horlivostí sobě vlastní se pustil do oživování náboženského života v diecézi. Organizoval spolkový život, povznesl kněžský seminář a opakovaně apeloval na rozvíjení Katolické akce, tohoto nejvlastnějšího vyjádření Piova pontifikátu.²⁶³

O Katolické akci hovořil Šimon Bárta nejhlasitěji na počátku 30. let, kdy docházelo k všeobecnému omezení poptávky, což vyvolávalo vzestup cen mnoha výrobků včetně potravin, v souvislosti s neblahými důsledky masové nezaměstnanosti v zemi, kdy vyzval k pomoci rovněž katolické spolky a organizace. Diecézní Katolická akce byla totiž pověřena biskupským ordinariátem, aby konala pomocnou činnost ve prospěch nezaměstnaných, což se jí poměrně úspěšně dařilo. V Českých Budějovicích sídlila na adrese Kněžská ulice číslo 14, I. patro, v centru města.²⁶⁴

Rovněž Bártův apel na podporu nezaměstnaných o rok dříve našel slyšení u českobudějovických věřících. Sbírkou finančních prostředků, šatstva a potravin (maso, chléb, mouka, cukr) – pod heslem, jež se stalo aktivní výzvou *Vykonejme co nejvíce skutků lásky, nepřipustíme, by v naší blízkosti někdo trpěl, jemuž bylo by možno pomoci, snažme se zvláště letos svou činností znásobiti a pracovati ve velkém měřítku* – jistě umenšily bolesti mnohých strádajících.²⁶⁵

Bártův podpis, jenž dokumentuje biskupům zájem o sociální život v diecézi, lze nalézt pod pastýřským listem československých biskupů z roku 1932, jenž intervenoval ve prospěch trpících a nezaměstnaných. List s hlubokou účastí popisoval zoufalé podmínky nejchudších vrstev, přičemž apeloval

263 KADLEC, Českobudějovická diecéze, s. 39.

264 *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis*, 1935, č. 3, s. 13.

265 Tamtéž, 1931, č. 14, s. 55.

na city všech věřících, aby se angažovali ve prospěch strádajících. Sociální požadavky se často objevovaly rovněž na stránkách biskupského věstníku *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis*.

Českobudějovický biskup vnímal pomoc jako křesťanskou povinnost lásky k bližnímu, jež je úkolem daným věřícím Ježíšem Kristem. Oceňoval zásahy státu, nicméně apeloval na charitativní spolky a ústavy, aby usilovněji pracovaly na zmírnění bída a zlepšení podmínek strádajících.²⁶⁶

III.7. Finanční záležitosti a hospodaření diecéze

O finančních záležitostech a hospodaření českobudějovické diecéze nejsme z dostupných archivních pramenů podrobně informováni. Z jednotlivých informací na stránkách ordinariátního listu a rozsáhlých fondů Národního archivu, Archivu Ministerstva zahraničních věcí ČR a vatikánských archivů jsme však schopni alespoň částečně dedukovat Bártovy ekonomické možnosti a finanční sílu jeho jihočeské diecéze.

Příjem českobudějovického biskupa činil v roce 1921 částku ve výši 25 000 Kč v podobě platu a 5 000 Kč funkčního přídatku, tedy 30 000 Kč ročně. V době poválečné inflace rozhodně nebyla tato suma – s ohledem na finanční prostředky pražského či olomouckého arcibiskupa – vysoká; naopak spíše nedostatečná. Jen pro srovnání, v téže době si běžný kancelářský zaměstnanec vydělal 4 000 až 7 000 Kč ročně a vyšší úředník přibližně 20 000 Kč.²⁶⁷ Vyšší příjmy měli samozřejmě církevní představitelé

266 FORMÁNEK, Jakub, ŠMÍD, Marek (eds.), *Pastýřské listy 1918–1945*, Praha 2017, s. 263–265.

267 <https://www.idnes.cz/ekonomika/domaci/co-se-dalo-v-historii-koupit-za-sto-korun.A1999M301F02A>.

větších (arci)diecézí, např. pražský a olomoucký arcibiskup disponovali částkou zhruba dvacetkrát vyšší.²⁶⁸

Kromě toho byl českobudějovickému biskupovi Šimonu Bártovi od 20. let ministerstvem financí uznán nárok na roční osobní přídavek ve výši 24 000 Kč, a to bez založení jakéhokoliv právního závazku.²⁶⁹ Z těchto peněz hradil ordinář výdaje na svoji kancelář, vizitační cesty po diecézi i mimo ni, vlastní reprezentaci atd., takže jeho zbylé příjmy byly srovnatelné s platem úředníka, jak jsme naznačili výše.²⁷⁰

Navzdory tomuto skromnému rozpočtu přispíval českobudějovický biskup Šimon Bárta po roce 1920 na mnohé podniky rovněž mimo jižní Čechy. Určité sumy plynuly na provoz a fungování české koleje v Římě a českého poutního domu v Jeruzalémě, na hladovějící v Rusku, na pořízení budovy pro apoštolskou nunciaturu v Praze atd.²⁷¹

V téže době daroval Šimon Bárta rovněž poměrně vysokou částku, téměř 100 000 Kč, na budovu nové apoštolské nunciatury. Třebaže z koupě nakonec sešlo, resp. její realizace proběhla až v závěru 20. let, byla tato částka společně s finančními příspěvky ostatních českých, moravských a slovenských ordinářů zaslána do Říma, kde byla použita na dostavbu české koleje Nepomucenum, jež byla slavnostně vysvěcena v dubnu 1929; českobudějovický biskup Šimon Bárta se této mimořádně události rovněž zúčastnil.²⁷²

268 NOVOTNÝ, Miroslav, *Die Diözese Budweis in den Jahren 1851–1907. Das Aschenputtel unter den Diözesen*, II., Berlin 2021, s. 19.

269 Národní archiv, fond Předsednictvo ministerské rady, Praha, karton 3207, 24. 3. 1928.

270 *Jihočeské listy*, 20. 11. 1920.

271 AAV, fond Nunziatura Cecoslovacchia, busta 2, fascicolo 5; Státní okresní archiv Třeboň, fond Biskupský archiv, karton 952, 9. 12. 1928; *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis*, 1922, č. 26, s. 101, resp. 1923, č. 12, s. 46; ŠMÍD, *Apoštolský nuncius v Praze*, s. 294.

272 AAV, fond Nunziatura Cecoslovacchia, busta 30, fascicolo 136, ff. 5–6, Kordač Gasparrimu 17. 10. 1923.

Jinými slovy, velkým závazkem pro diecézi byla ve druhé polovině 20. let sbírka na pomoc při budování české koleje Nepomucenum v Římě. Tu uspořádali její bývalí žáci včetně Šimona Bárty, kteří vydali svolání, a získali pro její podporu řadu dalších významných osobností. Finanční příspěvky se začaly scházet po dubnu 1927, kdy byl u Zemské banky v Praze zřízen účet *Na stavbu*, který postupně narůstal o štědré dary ze strany papeže, arcibiskupů, biskupů, bývalých žáků koleje, apoštolského nuncia, šlechty, krajanů v zámorí a dalších movitých donátorů.²⁷³

O rok později přispěl Šimon Bárta rovněž na Jirsíkův národní dům, který vyrostl v roce 1928 na Lannově třídě v centru Českých Budějovic. Třebaže jej nechala postavit místní křesťanská tělovýchovná jednota Orel,²⁷⁴ biskupský věstník o záměru jeho zbudování informoval od roku 1926, kdy upozornil na význam vlastence a biskupa Jana Valeriána Jirsíka.²⁷⁵

Stavbu současně podporovaly další katolické organizace ve městě včetně Československé strany lidové, proto mohla vyrůst tak rychle; českobudějovický biskup Šimon Bárta se stal protektorem stavby. V budově byla zřízena tělocvična, několik sálů, spolkové místnosti a kanceláře. Později přibyl biograf Elektra.

Rovněž ve 30. letech, navzdory finančním těžkostem v důsledku hospodářské krize, vydával Šimon Bárta další sumy na mnohé podniky mimo diecézi, zejména pokud je považoval za bohužel a potřebné. Výrazně přispíval na poutní domy ve Svaté zemi i nemocnici svaté Alžběty s kostelem Panny Marie Sedmibolestné na Novém Městě v Praze.²⁷⁶

273 KUKÁNOVÁ, Zlatuše, *Karel Kašpar a římské koleje*, in: *Česká kolej v Římě. Od Bohemica k Nepomucenu. 130 let existence české kulturní a vzdělávací instituce*, ed. Tomáš Parma, Kostelní Vydří 2014, s. 182-183.

274 Autorem projektu byl architekt Antonín Procházka.

275 *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis*, 1926, č. 13, s. 49-50.

276 Státní okresní archiv Třeboň, fond Biskupský archiv, karton 957, Holubová 23. 1. 1933, resp. 19. 2. 1935.

Přispíval nadále i na českou kolej v Římě, již např. v roce 1936 věnoval částku ve výši 11 105 Kč a ve stejné době o dva roky později částku 12 100 Kč. Na vzdělávací ústav přispívali též jiní vyšší duchovní představitelé, např. farář z Ledenic a agrární politik František Jan Kroiher, jenž poskytl české knihovně v Římě obnos ve výši 27 000 Kč.²⁷⁷

V červnu 1936 inicioval českobudějovický biskup třídení setkání *Dnů katolického mládí* různých katolických sdružení, jež odrážely čínorodý duchovní život v diecézi, a finančně je zajistil.

O tom, že Šimon Barta cítil sociálně a ochotně přispíval potřebným všude tam, kde to považoval za nezbytné, svědčí zpráva biskupského věstníku *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis* z roku 1922. Tehdy papež – v období velkého hladomoru – vyzval věřící v Evropě, aby pomohli hladem sužovanému Rusku. V českobudějovické diecézi byla na pomoc hladovějící zemi během krátké doby shromážděna částka ve výši 12 172 Kč a 1 016 rublů, což v té době rozhodně nebylo málo. Pius XI. za tyto dary solidarity poděkoval prostřednictvím státního sekretáře Pietra Gasparriho a udělil jihočeským farníkům své apoštolské požehnání.²⁷⁸

Papež Pius XI. se současně obrátil na mezinárodní fórum v čele se Spojenými státy americkými a požádal je o rychlou a účinnou pomoc, která jediná mohla odvrátit ta nejděsivější očekávání. V březnu 1922 dokonce podepsal s Ruskem tzv. dohodu Pizzardo-Vorovskij, která se týkala humanitární mise Svatého stolce a usnadňovala činnost papežské mise pro pomoc.

Z humanitárního hlediska byla podpůrná mise v Rusku rozhodným úspěchem. V době nejvyššího nasazení rozdávali zástupci Svatého stolce až 160 000 jídel denně, a to v pěti hlavních a sedmi vedlejších vývařovnách. Finanční prostředky,

277 AAV, fond Nunziatura Cecoslovacchia, busta 81, fascicolo 647, f. 5, Barta Ritterovi 18. 2. 1936, resp. f. 15, Montini Ritterovi 3. 2. 1938.

278 *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis*, 1923, č. 12, s. 45-46, 101.

které věnoval Rusku, byly využity k distribuci jídel, potravin, oblečení a léků. Z diplomatického hlediska byla naopak mise neúspěchem, neboť nebylo dosaženo žádného z papežových cílů. Když Edmund Aloysius Walsh Sovětský svaz v roce 1924 opouštěl, kněží trpěli stále ve vězení a kostely zůstávaly uzavřené.²⁷⁹

Po sérii procesů z roku 1923 opustili bolševici otevřenou politiku přímých střetů v podobě pronásledování církve a rozhodli se pro zavádění administrativních opatření, která ji měla spíše zkomplikovat život. Navenek to vytvářelo dojem, že existence církve bude v podmínkách Sovětského svazu možná. Svatý stolec však této strategii nedůvěřoval, neboť čím více papež ustupoval, tím více byla sovětská politika agresivní a její představy neomalenější.²⁸⁰

Ve vztahu k Moskvě nicméně projevoval Svatý stolec neuvěřitelnou trpělivost. Navzdory nevraživosti bolševickému režimu vůči křesťanství neváhal státní sekretář Pietro Gasparri i nadále organizovat humanitární sbírky na zmírnění bolesti i v československých diecézích, přičemž byly vybrány a na východ Evropy zaslány statisíce korun.

III.8. Kněžský seminář a jeho významní absolventi

Ústav kněžského semináře se třiceti bohoslovci, jež v roce 1803 založil první českobudějovický biskup Johann Prokop Schaaffgotsche, se nacházel ve zrušeném klášteře u kostela svaté Anny.²⁸¹ Bohoslovců během následujících desetiletí rychle

279 GRIBBLE, Richard, *Cooperation and Conflict Between Church and State. The Russian Famine of 1921-1923*, in: *Journal of Church and State* 51, 2009, č. 4, s. 661.

280 BABIUCHOVÁ, Jolanta, LUXMOORE, Jonathan, *Vatikán a rudý prapor. Boj o duši východní Evropy*, Praha 2003, s. 31.

281 Tamtéž, s. 33; KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 66-84; NOVOTNÝ, Miroslav, *Výchova diecézního kléru v českých zemích v letech 1848-1918. Na příkladu českobudějovického teologického institutu a biskupského semináře*,

přibývalo, takže jich v roce 1828 studovalo na ústavu již sto sedmdesát dva.

Studium bylo zpočátku tříleté, takže v prvním ročníku absolvovali bohoslovci biblické vědy a církevní dějiny, ve druhém dogmatiku a právo a ve třetím morální teologii, pastorální teologii a katechetiku. Krátce po reformě v roce 1811 se studium prodloužilo na čtyři roky, takže v prvním ročníku začínali bohoslovci s církevními dějinami, biblickou archeologií, úvodem do Písma svatého a biblickými jazyky, na něž ve druhém ročníku navazovali biblickou hermeneutikou, kanonickým právem a pedagogikou, ve třetím dogmatikou a morálkou a v posledním absolvovali pastorální teologii, katechetiku a racionální ekonomii. V roce 1845 byl ustanoven tzv. spirituál seminář, který pečoval o duchovní život bohoslovců.²⁸²

V čele kněžského semináře stál od poloviny 19. století rektor bez učitelského úvazku, který řídil jeho fungování a dbal o úroveň kněžského vzdělávání i dodržování seminárního řádu. Českobudějovický biskup Jan Valerián Jirsík, jenž přispěl ke značnému rozkvětu českobudějovické diecéze a významně mu ležela na srdci výchova budoucích kněží, reformoval v roce 1875 seminární stanovy i instrukce pro jednotlivé představené semináře (rektor, vicerektor a spirituál), přičemž sám se osobně angažoval při výběru jednotlivých profesorů teologie i konání exercicií.²⁸³

Po aplikaci reformy z konce 50. a počátku 70. let došlo k zavedení nových předmětů do kněžského kurikula a přesunu jednotlivých vědních disciplín v rámci studijního plánu.

in: *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*, eds. Pavol Mačala, Pavel Marek a Jiří Hanuš, Brno 2010, s. 111.

282 VEBER, *Trpký osud jednoho semeniště*, s. 37; KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 67-68.

283 POLC, Jaroslav V., *České diecéze po třicetileté válce*, in: *Studie*, 1990, č. 4-5, s. 290.

Za první světové války byla budova semináře zabrána pro potřeby rakouského Červeného kříže a přednášky přesunuty do kněžského semináře a do ústavu pro hluchoněmé.²⁸⁴

Na postech rektorů, vicerektorů a spirituálů kněžského semináře se ve druhé polovině 19. století vystřídalo množství církevních hodnostářů. Někteří se později stali sídelními kanovníky či dokonce biskupy, jmenovitě Martin Josef Říha a Josef Antonín Hůlka. Rektor Josef Hais se stal biskupem královéhradecké diecéze.²⁸⁵

Po vzniku republiky na podzim 1918 a za zcela nových společensko-náboženských podmínek se přistoupilo k další reformě vysokoškolského studia teologie, jež se bezprostředně dotkla rovněž formace v kněžském semináři.

Na základě rozhodnutí Svatého stolce došlo k prodloužení studia v diecézních seminářích na pět let. V prvním ročníku se tak bohoslovci seznamovali s křesťanskou filozofií, fundamentální teologií, Starým zákonem, biblickými jazyky a liturgikou a ve druhém a třetím roce s Novým zákonem, dogmatikou, církevními dějinami, pedagogikou, křesťanským uměním a filozofií.

V posledních dvou letech studia, ve čtvrtém a pátém ročníku, pronikali bohoslovci do tajů dogmatiky, morální teologie, církevního práva, pastorální teologie a katechetiky. Reforma rovněž poukazovala na formu vyučování předmětů. Zatímco některé předměty – filozofie, fundamentální teologie, dogmatika, morální teologie a církevní právo – se vyučovaly latinsky, jiné česky a německy.²⁸⁶

Ve 20. letech proběhla mezi československými ordináři rozsáhlá debata ohledně revize teologického studia budoucích

284 NOVOTNÝ, *Výchova diecézního kléru*, s. 111; KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 69.

285 VEBER, *Trpký osud jednoho semeniště*, s. 65.

286 Státní okresní archiv Třeboň, fond Biskupský archiv, karton 953, Vošáhlík 18. 10. 1922; KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 72.

kněží, jejímž motorem byl pražský arcibiskup a český primas František Kordač. Pro něj představovalo prohloubení kvalifikace kněžského tábora posilu v boji s reformním hnutím uvnitř duchovenstva, jež hrozilo narušením jednoty katolické církve. Poněvadž se duchovní obroda každého kněze měla podle arcibiskupa uskutečnit pomocí vzdělání a prohloubené výchovy v duchu askeze, předložil František Kordač projekt reformy bohosloveckého studia, navazujícího na kvalitní výběr budoucích kněží z rodin aktivních katolíků. Šimon Bárta byl s jeho koncepcí ztotožněn.

Základním kamenem inovace studia se měla stát rozšířená výuka teologie a filozofie, která se opírala o scholastiku, ale současně přihlížela k výsledkům moderních přírodních věd. František Kordač také doporučoval položit větší důraz na sociologii jako vědu umožňující duchovenstvu lépe chápat a adekvátně reagovat na sociální problémy doby, jež byly důsledkem rozvoje moderní industriální společnosti.

Velký úkol svěřil též církevním historikům, kteří měli na základě studia pramenů vatikánské provenience kriticky zhodnotit období husitské revoluce a evropské reformace a přispět tak k obnovení slávy katolické církve v Čechách. Důraz na intelektuální výchovu spojoval s akcentem na výchovu mravní. Čerpal z vlastních zkušeností dlouholetého pedagoga působícího mezi bohoslovci.

Navzdory obnově duchovního života v prvním desetiletí existence republiky a jeho prohloubení o decénium později, trpěla českobudějovická diecéze nedostatkem kněžstva, přičemž mnoho míst v duchovní správě zůstávalo neobsazených. Např. v diecézi bylo v roce 1928 ze sedmi set pěti kněží pouze devadesát tři kaplanů. Duchovenstvo současně stárlo, pouze tři sta pět ze zmíněných sedmi set pěti kněží bylo na konci 20. let mladších padesáti let.

Co se týká bohoslovců, jejich počet byl vlivem kulturního boje, pnutí v kněžském sboru i napjatými vztahy se Svatým stolcem po roce 1918 poměrně nízký – v roce 1921 vysvětil Šimon Bárta na

kněze v Českých Budějovicích dva bohoslovce, v roce 1922 tři a v roce 1923 pouze jednoho (!). Zájem o studium v semináři byl po vzniku republiky malý, v akademickém roce 1920/1921 v něm studovalo pouze patnáct bohoslovců.²⁸⁷

Českobudějovický biskup si byl této skutečnosti dobře vědom, proto na stránkách věstníku *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis* opakovaně na tento aspekt upozorňoval. Vnímал jej jako důsledek protikřesťanského ducha, který „vane vyučováním na škole střední a ve společnosti.“ Požádal proto kněze a věřící diecéze, aby se vytrvale modlili k Bohu pro povolání ke kněžskému stavu a finančně přispěli ve prospěch chlapeckého semináře, „aby náboženství katolické v naší vlasti nevyhynulo.“²⁸⁸

Situace se postupně mírně zlepšovala. Podle statistiky z roku 1925 studovalo v kněžském semináři v Českých Budějovicích devatenáct studentů teologie. Z hlediska československých diecézí se však nejednalo o nejhorší výsledek, ale tento stav odrážel republikový průměr – České Budějovice nepatřily ani k jednomu extrému statistik. Ve zmíněném roce totiž vykazovalo Československo celkem pět set pět bohoslovců včetně dvaceti jedna seminaristů v české koleji v Římě.²⁸⁹

Teprve o deset let později – po uvolnění pnutí v linii stát a církev, stabilizaci poměrů se Svatým stolcem i prohloubení duchovního života – došlo k nárůstu počtu bohoslovců ve všech diecézích, takže v akademických letech 1934/1935, resp. 1935/1936 studovalo bohosloví v Českých

287 *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis*, 1922, č. 20, s. 77; HELAN, Pavel, ŠEBEK, Jaroslav (eds.), *Československo a Svatý stolec*, II/1. Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti (1919–1925). Výběrová edice dokumentů, Praha 2013, s. 175; ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin*, s. 103.

288 *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis*, 1922, č. 20, s. 78.

289 DOLEŽAL, *Český kněz*, s. 128.

Budějovicích v každém ze zmíněných let již sto dvacet devět studentů.²⁹⁰

Po likvidaci první Československé republiky a zahraničním nátlaku na středoevropskou demokracii v září 1938, s ohledem na nejistou dobu i strach z rozpínavé nacistické Třetí říše, se však počet kněží i studentů teologie opět snížil.²⁹¹

Ve funkci rektora kněžského semináře, jmenovaného z předních osobností přednášejících teologů, se postupně vystřídali tři významní církevní hodnostáři – Karel Boček v letech 1907-1926, Antonín Melka v letech 1926-1934 a Karel Reban v letech 1934-1948. Funkce vicerektorů, někdejších studijních prefektů, zastávali postupně Jan Roubal, Ludvík Matoušů, Karel Malý, Josef Zeman, Albin Böhm, Bohumil Douša, Albin Böhm a Josef Šídlo.²⁹²

S výkonem funkce představeného na biskupském kněžském semináři souvisela od 1. října 1926 roční odměna ve výši 3 000 Kč, před tímto datem se jednalo o nezjištěnou nižší částku.²⁹³ Z titulu svého úřadu stáli v čele semináře místní ordináři, kteří rozhodovali o všech zásadních otázkách studia.²⁹⁴

Spirituály semináře, kteří dohlíželi na dobré mravy studentů a fungovali jako jejich zpovědníci, byli v letech 1914-1925 Antonín Melka, 1925-1926 Karel Rada, 1926-1934 Karel Reban, 1934-1937 Albin Böhm a 1937-1940 Metod Klement.²⁹⁵

290 ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin*, s. 256.

291 Státní okresní archiv Třeboň, fond Biskupský archiv, karton 1075, bez podpisu 29. 4. 1939; DOLEŽAL, *Český kněz*, s. 128.

292 KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 75, 78.

293 Státní okresní archiv Třeboň, fond Biskupský archiv, karton 1074, Boos-Waldeck 31. 12. 1928.

294 NOVOTNÝ, *Výchova diecézního kléru*, s. 112.

295 Státní okresní archiv Třeboň, fond Biskupský archiv, karton 1074, Pacák 15. 10. 1926; KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 76.

Mezi vynikající pedagogické osobnosti kněžského semináře v Českých Budějovicích patřili Antonín Melka, Karel Reban, Jan Roubal, Ludvík Matoušů, Karel Slavík, Dominik Kaindl, Václav Poustka, Karl Petersilka, Johann Praschl, Albin Böhm a mnozí jiní.²⁹⁶

Mezi teology na kněžském semináři v Českých Budějovicích vynikal Jan Budař, absolvent české koleje v Římě, kde byl v lednu 1892 vysvěcen. Po návratu do vlasti byl ustanoven katechetou v Klatovech a později působil v semináři v Českých Budějovicích. V roce 1901 se stal profesorem biblického studia Nového zákona na diecézním teologickém ústavu v Českých Budějovicích. V roce 1905 se habilitoval pro obor fundamentální teologie a stal se docentem.²⁹⁷

V době před první světovou válkou podnikl Jan Budař množství cest na Blízký Východ (Egypt, Palestina, Sýrie atd.) a účastnil se přednášek na Biblické škole v Jeruzalémě a Papežském biblickém ústavu v Římě. V roce 1920 byl sice považován za jednoho z kandidátů na uprázdněný českobudějovický stolec – apoštolský nuncius v Praze Clemente Micara jej označil za inteligentního, vzdělaného a příkladného kněze, který však není dostatečně energický pro možný náročný úkol, zejména pro boj proti reformním kněžím, a nechává se příliš ovlivňovat okolím.²⁹⁸

V roce 1923 byl Jan Budař pověřen suplováním přednášek z biblického studia Nového zákona na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy a o rok později jmenován řádným profesorem biblického studia Nového zákona. V letech 1925/1926

²⁹⁶ Tamtéž, s. 72–73.

²⁹⁷ Státní okresní archiv Třeboň, fond Biskupský archiv, karton 1073, bez podpisu 6. 9. 1920; NOVOTNÝ, Vojtěch, VAŇÁČ, Martin, KUNŠTÁT, Miroslav, *Biografický slovník katolických teologických fakult v Praze 1891–1990*, Praha 2013, s. 57.

²⁹⁸ ŠMÍD, *Obsazení biskupského stolce po skonu českobudějovického biskupa Josefa Antonína Hůlky*, s. 326.

a 1932/1933 zastával dokonce post děkana fakulty. V říjnu 1937 na vědeckou činnost rezignoval a odešel do penze. Zemřel v Praze v srpnu 1948 a jeho tělo bylo uloženo na hřbitově v Nuslích.²⁹⁹

Považujeme za nezbytné doplnit, že českobudějovická diecéze byla spjata s dalšími význačnými duchovními jako např. o Františkem Janem Kroiherem, Josefem Chocem, Karlem Petersilkou, Václavem Černým, Antonínem Skočdopolem či Josefem Plojharem. Podrobně o nich referujeme v naší bakalářské práci.³⁰⁰

Mezi výrazné osobnosti patřil např. málo známý Antonín Skočdopole, který byl po svém vysvěcení v roce 1854 činný na jihočeském venkově a o pět let později se stal prefektem chlapeckého konviktu v Českých Budějovicích. V roce 1861 byl jmenován suplujícím, o rok později řádným profesorem pastorální teologie, katechetiky a metodiky v diecézním bohosloveckém ústavu. Na konci 70. let byl jmenován čestným kanovníkem katedrální kapituly v Českých Budějovicích. Byl rovněž mimořádně literárně činný, kdy přispíval do četných dobových teologických i pastoračních, českých i německých časopisů.

Sám Antonín Skočdopole založil a léta redigoval tři časopisy – *Václava* pro křesťanské jinochy, *Ludmilu* pro křesťanské matky či *Anežku* pro křesťanské panny. Zemřel v Českých Budějovicích v lednu 1919 ve věku 90 let.³⁰¹

III.9. Cesty po diecézi, republice i do zahraničí

Bártovy cesty po diecézi představovaly většinou vizitace českých a německých farností, které byly spjaté s biřmováním, pobožností

299 NOVOTNÝ, VAŇÁČ, KUNŠTÁT, *Biografický slovník katolických teologických fakult*, s. 58.

300 ŠMÍD, *Osobnost českobudějovického biskupa Šimona Barty*, s. 22-23.

301 VEBER, *Trpký osud jednoho semeniště*, s. 113; PAVELKOVÁ ČEVELOVÁ, Zuzana, KŘIŠŤAN, Alois, VEBER, Tomáš, *Antonín Skočdopole (1828-1919), předchůdci a žáci. Kapitoly z dějin české pastorální teologie*, Praha 2019.

za zemřelé či zkouškou z náboženství. Zpravidla probíhaly dvakrát v roce, a to na jaře a na podzim každého roku.

Tak např. v dubnu a květnu 1922 navštívil Šimon Bárta Sedlici, Putim, Písek, Horažďovice, Strakonice, Malý Bor a četné německé farnosti,³⁰² v září a říjnu 1922 Borovany, Olešnici, Trhové Sviny, Velešín, Římov a četné německé farnosti,³⁰³ v květnu 1923 Seč, Horčici, Prádlo, Nepomuk a německé farnosti,³⁰⁴ v květnu 1924 Lštění, Chudějnice, Koloveč, Dolany, Švihov a německé farnosti,³⁰⁵ v říjnu 1924 Kaplice, Soběnov a německé farnosti,³⁰⁶ v dubnu až červnu 1927 Dolní Bukovsko, Veselí nad Lužnicí, Kardašovu Řečici, Soběslav, Žimutice, Týn nad Vltavou, Albrechtice, Boršov, Dobrou Vodu, Rudolfovo, Hosín, Dubné, Hlubokou nad Vltavou, Kamenný Újezd a německé farnosti,³⁰⁷ v květnu 1928 Budětice, Nezamyslice, Sušici, Albrechtice, Petrovice a německé farnosti,³⁰⁸ v květnu až červenci 1929 Lišov, Ledenice, Chlum, Suchdol nad Lužnicí, Rapšach, Tábor, Dražice, Planou nad Lužnicí, Chotoviny a německé farnosti³⁰⁹ a v dubnu až červnu 1930 Protivín, Vodňany, Mladou Vožici, Chelčice, Bavorov, Netolice, Jistebnici, Miličín, Křemž, Brloh a německé farnosti.³¹⁰

Ve vizitacích pokračoval rovněž ve 30. letech, kdy v dubnu až červenci 1931 navštívil Milevsko, Chrástany, Sudoměřice, Sepekov, Bechyni, Prachatice, Husinec, Vacov, Vlachovo Březí a německé farnosti,³¹¹ v dubnu až červnu 1932 Domažlice, Klenčí,

302 *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis*, 1922, č. 12, s. 45-46.

303 Tamtéž, č. 21, s. 82.

304 Tamtéž, 1923, č. 5, s. 17-19.

305 Tamtéž, 1924, č. 6, s. 21-22.

306 Tamtéž, č. 14, s. 53.

307 Tamtéž, 1927, č. 5, s. 17-18.

308 Tamtéž, 1928, č. 12-13, s. 45.

309 Tamtéž, 1929, č. 5, s. 17-18.

310 Tamtéž, 1930, č. 7, s. 25-27.

311 Tamtéž, 1931, č. 4, s. 14-16.

Kdyni, Nýrsko a německé farnosti,³¹² v květnu 1933 Týnec, Janovice, Bezděkov, Mysliv a německé farnosti,³¹³ v květnu až červenci 1934 Mirotice, Čimelice, Blatnou, Březnici a německé farnosti,³¹⁴ v dubnu až červnu 1935 Římov, Velešín, Borovany, Trhované Sviny, Olešnici, Žirovnici, Deštnou, Černovici, Kamenici nad Lipou a německé farnosti,³¹⁵ v červnu a červenci 1937 Jindřichův Hradec, Kunžak, Strmilov, Roseč a německé farnosti³¹⁶ a v květnu a červnu 1939 Horní a Dolní Cerekev, Pelhřimov, Novou Cerekev, Pacov, Cetoraz a Zhoř.³¹⁷

Generální vizitace vždy zahrnovaly jeden či dva vikariáty, v nichž českobudějovický biskup kázal, biřmoval, zkoušel z náboženství, sloužil pobožnosti za zemřelé atd.

V červnu 1927 se Šimon Bárta účastnil společně s dalšími dvaceti šesti kněží a šesti tisíci věřícími eucharistického sjezdu v Domažlicích.³¹⁸

Kromě toho vykonal nespočet zájezdů po republice, kdy cestoval rovněž do Prahy, kde býval zván do budovy apoštolské nunciatury v Arcibiskupském paláci na Hradčanském náměstí a později Walterova paláce na Novém Městě pražském či na ministerstvo zahraničních věcí na Hradčanech.

V říjnu 1931 se Šimon Bárta zúčastnil biskupské konference v Olomouci, kde se řešil dozvuk tzv. Kordačovy aféry. Ordináři se shodli, že bude suspendován a *divinis* profesor české

312 Tamtéž, 1932, č. 5, s. 17-18.

313 Tamtéž, 1933, č. 6, s. 21-22.

314 Tamtéž, 1934, č. 5, s. 17-19.

315 Tamtéž, 1935, č. 6, s. 30-31.

316 Tamtéž, 1937, č. 5, s. 19-21.

317 Tamtéž, 1939, č. 7, s. 27-28.

318 *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis*, 1929, č. 16-18, s. 69-70.

bohoslovecké fakulty v Praze Vojtěch Šanda a zbaven kanonické mise pro profesorský úřad.³¹⁹

Příčinou tzv. Kordačovy aféry byl rozhovor, který několik dní po svém odstoupení poskytl pražský arcibiskup a český primas František Kordač redaktoru *Národní politiky* Janu Hejretovi, v němž uvedl okolnosti své rezignace a prohlásil, že za ní nestojí jeho zdravotní problémy nebo ztráta vůle sloužit církvi a katolickému lidu, související s pokročilým věkem, ale že ze své funkce odešel nedobrovolně, k podepsání abdikační listiny byl církevními kruhy *de facto* přinucen, resp. že za jeho rezignací stojí apoštolský nuncius Pietro Ciriaci, s nímž měl a má dosud nevyjasněné spory.³²⁰

Hejretovo interview se stalo podnětem k vyvolání aféry, jíž se široce zabýval až do podzimu 1931 československý tisk a kterou komentovaly i zahraniční noviny a vyslanci.³²¹

Domácí tisková kampaň rozvířená kolem Kordačovy rezignace se jednoznačně obrátila proti katolické církvi a zejména apoštolskému nunciovi jako reprezentantu Svatého stolce. Dne 30. července 1931 večer došlo před apoštolskou nunciaturou ve Voršilské ulici v centru Prahy k demonstraci asi sto padesáti převážně mladých lidí, kteří mu provolávali hanbu a oslavovali arcibiskupa Františka Kordače.³²²

Dne 9. srpna se za arcibiskupem vypravila do Břežan skupina věřících, aby mu vyjádřila svou solidaritu a účast s jeho osudem; autoři reportáží zdůrazňovali skutečnost, že František Kordač k lidem promluvil před budovou zámku „*jasným a silným hlasem a s neobyčejným temperamentem*“, což mělo vyznít

319 *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis*, 1931, č. 14, s. 53.

320 *Národní politika*, 17. 7. 1931; *Večerník Práva lidu*, 17. 7. 1931; *Lidové noviny*, 18. 7. 1931; AA. EE. SS., fond Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 144, f. 29, Ciriaci Pacellimu 22. 7. 1931.

321 MAREK, ŠMÍD, *Arcibiskup František Kordač*, s. 132; DOLEŽAL, *Český kněz*, s. 106.

322 *Večerník Práva lidu*, 31. 7. 1931; *Pražský večerník*, 31. 7. 1931; *Národní osvobození*, 1. 8. 1931.

jako důkaz toho, že se argumentace jeho nemocí a stářím při rezignaci nezakládá na pravdě.³²³ V létě však František Kordač prohlásil, že již nebude tisku vydávat žádná další prohlášení a rozhovory a potvrdil, že jeho rezignace je definitivní.

Některé německé kněžské spolky a noviny, např. *Deutsche Presse* či *Egerland*, nicméně odmítaly oficiální interpretaci Kordačovy rezignace, označovaly ji za vynucenou, a ostře útočily na apoštolského nuncia v Praze Pietra Ciriaciho a kritizovaly jeho postup a chování vůči Františku Kordačovi; apoštolský nuncius proto rozhodl o odejmutí jejich církevního schválení.³²⁴

Za své veřejné výroky vůči Pietru Ciriacimu v *Národní politice* pod pseudonymem Hroznata byl suspendován a přinucen odejít na dlouhodobou dovolenou profesor teologické fakulty v Praze Vojtěch Šanda. Na podzim roku 1931 – po jednání československé biskupské konference v Olomouci – Kordačova aféra utichla.³²⁵

Dne 30. dubna 1934 se Šimon Bárta účastnil pohřbu Františka Kordače v katedrále svatého Víta na Pražském hradě, kde se s ním rozloučili rovněž oficiální představitelé církve, veřejného života a československého státu v čele s předsedou Národního shromáždění Františkem Staňkem. Smuteční obřady celebroidal Kordačův nástupce pražský arcibiskup Karel Kašpar.

Jen pro doplnění, bývalý arcibiskup a český primas František Kordač prožil zbytek života na zámku v Břežanech u Prahy, v samotě, odloučen od kněží, nemocný, ale s pokorou a trpělivostí snášející svůj úděl. Zemřel dne 26. dubna 1934

323 *Polední list*, 10. 8. 1931.

324 ŠEBEK, *Mezi křížem a národem*, s. 181-183.

325 Österreichisches Staatsarchiv in Wien, Archiv der Republik, Bundeskanzleramt/ Auswärtige Angelegenheiten, fond Neues Politisches Archiv, Liasse Tschechoslowakei, Karton 691, Marek 8. 10. 1931; MAREK, ŠMÍD, *Arcibiskup František Kordač*, s. 140-142.

v Praze v nemocnici u Milosrdných bratří, kam byl převezen na vlastní přání po úrazu nohy.³²⁶ Českobudějovický biskup jeho skolem ztrácel blízkého přítele i kněžskou autoritu.

K návštěvám hlavního města docházelo zejména, když v Československu pobývali někteří významní zahraniční církevní hodnostáři – během eucharistického kongresu v Praze v roce 1935 byl Šimon Bárta ministrem zahraničí Edvardem Benešem pozván dne 30. června 1935 v 13.30 hodin na slavnostní oběd v Černínském paláci na Loretánském náměstí, jež proběhl v přítomnosti pařížského arcibiskupa a kardinála-legáta Jeana Verdiera.³²⁷

Co se týká cest do zahraničí, společně s ostatními českými, moravskými a slovenskými biskupy se Šimon Bárta pravidelně účastnil poutních zájezdů do Říma, a to celkem pětkrát – v letech 1921, 1925, 1928, 1929 a 1933. Podrobně jsme je popsali v diplomové práci v kapitole *Šimon Bárta na cestách – jeho pobyty ve Francii a v Itálii*.³²⁸

III.10. Nebezpečí radikálních ideologií

Poslední parlamentní volby první Československé republiky se uskutečnily dne 19. května 1935. Jejich vítězem se stala Sudetoněmecká strana s 15,18 % hlasů, kterou před volbami finančně podporovala nacistická Třetí říše, na druhém místě skončila Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu

326 AAV, fond Nunziatura Cecoslovacchia, busta 67, fascicolo 561, ff. 4-9, Panico Pacellimu 1. 5. 1934; MAREK, ŠMÍD, *Arcibiskup František Kordač*, s. 28.

327 Státní okresní archiv Třeboň, fond Biskupský archiv, karton 952, Beneš b. d.

328 ŠMÍD, Marek, *Život a dílo českobudějovického biskupa Šimona Bárty*, České Budějovice 2019, diplomová práce TF JU, s. 53-60.

s 14,30 % hlasů a třetí Československá sociálně demokratická strana dělnická s 12,55 % hlasů.

Pouze díky zvláštnímu přerozdělování mandátů získala vítězná sudetoněmecká strana, kterou volily dvě třetiny německých voličů, o jedno křeslo v poslanecké sněmovně méně než druzí agráři. Novým předsedou vlády se stal agrárník Jan Malypetr, kterého však již v listopadu 1935 nahradil slovenský agrárník Milan Hodža.

Na konci roku 1935 abdikoval na svůj úřad nemocný a vyčerpaný Tomáš Garrigue Masaryk. Novým československým prezidentem byl dne 18. prosince 1935 v prvním kole volby zvolen někdejší ministr zahraničí, Masarykův blízký přítel a důvěrník Edvard Beneš, kterého sám Tomáš Garrigue Masaryk označil za svého nejvhodnějšího nástupce.

Vývoj v Československu, které poznamenávalo politické pnutí i nacionalistické tenze včetně pocitů mezinárodní izolace země, byl do značné míry závislý na uspořádání střední Evropy, mezinárodním dění a politické situaci v okolních státech, přičemž neklid do událostí vnášelo především sousední nacistické Německo, které v té době již zcela otevřeně vyjadřovalo názor, že je podoba versailleského mírového systému z let 1919–1920 nespravedlivá.

Ačkoliv to nevypadalo na první pohled tak akutně, přesto na východě Evropy dlouhá léta rostlo a sílilo nebezpečí ideologie bolševismu, jenž nikdy nerezignoval na své mocensko-politické ambice ve světě. Biskupský věstník českobudějovické diecéze *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis* informoval o papežově encyklice *O bezbožeckém komunismu* (Divini Redemptoris) z března 1937 bezprostředně po jejím vydání, a to v českém a německém překladu.³²⁹

329 *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis*, 1937, č. 7–10, s. 32–43, resp. č. 11–14, s. 47–59; *Enchiridion delle Encicliche*, V, s. 1074–1127; *Acta Apostolicae Sedis. Commentarium Officiale*, annus XXIX, series II, volumen IV,

V témže duchu se českobudějovický biskup Šimon Bárta vyslovil rovněž k druhé encyklice, kterou Pius XI. odsoudil německý nacismus, a to dokumentu *S palčivou starostí* (Mit brennender Sorge), jenž byl vydán v témže měsíci. Obě totalitní ideologie vnímal – biskup ve shodě s papežem – jako zlověstné nepřátele katolické církve, kteří usilují o její zničení. Ve jménu křesťanské lásky apeloval ve shodě s dalšími českými i moravskými ordináři na podporu křesťanské charity, jež překonává stávající bídu.³³⁰

Proti komunismu se Šimon Bárta důrazně vyslovil rovněž ve svém pastýřském listu ze dne 10. ledna 1937, který papežově encyklice předcházel. Českobudějovický biskup označil za příčinu událostí v Rusku „odpad od Boha a evangelia Jeho jednorozného syna Ježíše Krista, jenž jediný je Spasitel všeho světa.“ Poněvadž označil komunismus za ďáblovu dílo, vyzval věřící, aby bděli a varoval se těch, kteří „učení Pána našeho Ježíše Krista zlehčují, tupí, jemu se rouhají.“³³¹

III.11. Proměny diecéze po září 1938

Agrese vůči Rakousku, které se v březnu 1938 stalo součástí Třetí říše, tak předjímala další kroky nacistické rozpínavé politiky směrem do střední Evropy a vůči Československu, jež se mělo stát další Hitlerovou obětí.

Signálem k protičeskoslovenské kampani, jež byla doprovázena útokem na prezidenta Edvarda Beneše, se stal projev říšského kancléře Adolfa Hitlera o útlaku deseti miliónů Němců v sousedství Třetí říše dne 20. února 1938. Další kroky německé vlády měly být cestou k jejich osvobození, jehož se nyní již

Roma 1937, s. 145–188; POSPÍŠIL, Ctirad Václav (ed.), *Antitotalitní encykliky. Pius XI.*, Praha 2015, s. 52–78.

330 FORMÁNEK, ŠMÍD, *Pastýřské listy 1918–1945*, s. 364.

331 *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis*, 1937, č. 2, s. 5.

otevřeně ujala Sudetoněmecká strana, která se stala dominantní politickou silou v prostředí německého obyvatelstva českých zemí.

Na nepokoje v pohraničí a koncentraci německých jednotek u československých hranic reagovala vláda částečnou mobilizací v květnu 1938. Její rychlý i organizovaný průběh ukázal na odhodlání vojáků bránit republiku a zastrašil i samotného Adolfa Hitlera, který se poprvé setkal se skutečným odporem. Velká Británie, Francie a Sovětský svaz vyjadřovaly odhodlání splnit vůči Československu své spojenecké závazky, což se však brzy ukázalo iluzí. Na konci září, v den konání Mnichovské konference, vystoupil ve Vatikánském rozhlase papež Pius XI., který přednesl mírový projev nabádající k modlitbě, zachování klidu zbraní a mírovému řešení sporných otázek dohodou;³³² byla to jediná mezinárodní podpora zkoušené zemi.

Tváří v tvář boji za existenci státu a národa ustanovil československý biskup Šimon Bárta, aby zvláště doba od 28. září do 28. října 1938 byla dobou zvýšené náboženské činnosti ve všech farnostech diecéze. Vyzval věřící k pokoji a svornosti v jejich domovech, k zabezpečení klidného a zdravého rozvoje všech duchovních hodnot a vzájemné svornosti, aby Boží milostí překlenuli všechny národnostní, třídní a stranické rozpory. Večer 27. září nařídil smírnou a prosebnou pobožnost, vyzval věřící ke zpovědi a požehnal všem, kdo je realizují i se jich zúčastní.³³³

Již dne 29. září vyzval biskup věřící, podle přání prezidenta republiky Edvarda Beneše, k rozvaze a klidu, víře v Boha a důvěře ve vládní činitele. Všem duchovním správcům nařídil, aby využívali každé příležitosti a nabádali k rozvaze, klidu a důvěře včetně podpory Katolické akce

332 DRÁBEK, Jan (ed.), *Z časů nedlouho zašlých. Vzpomínky Dr. Mořice Hrubana*, Řím – Los Angeles 1967, s. 245; KUKLÍK, NĚMEČEK, ŠEBEK, *Dlouhé stíny Mnichova*, s. 46–62.

333 *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis*, 1938, č. 8, s. 49.

i křesťanských charit. V neposlední řadě vyzval k ukončení boje politických stran, aby zůstala zachována svornost a jednota národa, dokud nebezpečí ohrožení republiky nepomine.³³⁴

Situace byla natolik tíživá, že Šimon Bárta vyzval kněze, aby v případě evakuace některého území uložili matriky na suchém a bezpečném místě, odvezli či zakopali drahocenné bohoslužebné předměty a ujali se správcovství osiřelých sousedních far, jejichž správci nastoupili aktivní vojenskou službu.³³⁵ Poněvadž jsme Bártovu aktivitu v září a říjnu 1938 podrobně analyzovali v příslušných pasážích diplomové práce, nebudeme ji zde znovu opakovat, ale odkazuje na příslušné relevantní pasáže.³³⁶

Na přelomu září a října 1938 ztratilo Československo území o velikosti 41 098 km², tedy téměř jednu třetinu své někdejší rozlohy, a téměř 5 miliónů obyvatel.³³⁷ Pastoraci diecézí, které prodělaly územní ztráty (Olomouc, Česko Budějovice, Litoměřice, Praha, Brno, Hradec Králové), se ujal apoštolský nuncius v Berlíně Cesare Orsenigo.

Rovněž v českobudějovické diecézi osiřely četné farnosti. Zbylé se ocitly v těžkostech, protože jim pro styk s Českými Budějovicemi chybělo telefonní či poštovní spojení. Bylo proto především nezbytné zajistit pastorační péči o věřící obou národností v pohraničí a zajistit pro ni katolické duchovní.³³⁸

334 Tamtéž, 1938, č. 9, s. 53.

335 Tamtéž.

336 ŠMÍD, *Život a dílo českobudějovického biskupa Šimona Bárty*, s. 65-67.

337 KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918-1938)*, III. O přežití a o život (1936-1938), Praha 2003, s. 625.

338 PALECZEK, Rudolf, *Die kirchliche Administration des deutschen Anteils der Diözese Budweis von 1938 bis 1946*, Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen - Mähren - Schlesien 7, 1985, s. 112; ŠMÍD, Marek, *Svatý stolec*

Celkově se jednalo o 129 farností českobudějovické diecéze, jež přešly pod okupaci nacistické Třetí říše. Nejvíce zasaženy byly vikariáty kaplický, hornoplanský, krumlovský, horšovskotýnský a některé další, které ztratily deset farností a více. Po rozdělení, resp. rozčlenění českobudějovické diecéze zůstalo v okleštěné republice tři sta tři farností zmíněné diecéze s tři čtvrtě milionem věřících.³³⁹ V nacistické Třetí říši se tak ocitla města Domažlice, Sušice, Volary, Prachatice či Český Krumlov, takže Šimon Bárta ztratil pravomoci na tamějšími německými duchovními.

Některé farnosti Šumavy nečekaly na pomoc shora a snažily se promptně reagovat na vzniklé těžkosti. Např. v Českém Krumlově se již v říjnu 1938 duchovní na konferenci, kde rokovali o současném stavu správy duší. Prostřednictvím lineckého biskupa Johanna Mariu Gföllnera a řezenského biskupa Michaela Buchbergera žádali, aby tito církevní hodnostáři převzali pravomoci nad děkanáty Vyšší Brod, Kaplice, Český Krumlov a Horní Planá, avšak marně.³⁴⁰

Řezenský biskup dokonce požádal apoštolského nuncia v Berlíně Cesara Orseniga, aby jej jmenoval správcem nových území s 258 000 katolíky, o něž duchovně pečovalo více než dvě stě kněží. Cesare Orsenigo totiž považoval za vhodné všechna německá území českobudějovické diecéze, podobně jako k tomu došlo v politické rovině, připojit k existujícím biskupstvím v Řezně, Pasově, Linci a St. Pölten. Tento stav přetrval *de iure* až do počátku roku 1946. Apoštolský nuncius tento návrh

a *Československo v roce 1938*, Časopis Matice moravské 136, 2017, č. 1, s. 115.

339 AAV, fond Nunziatura Cecoslovacchia, busta 78, fascicolo 621, f. 9, Bárta Pacellimu 19. 10. 1938.

340 PALECZEK, *Die kirchliche Administration des deutschen Anteils der Diözese Budweis*, s. 112-113; POLC, *České diecéze po třicetileté válce*, s. 295.

předal státnímu sekretáři Eugeniu Pacellimu, aby je přidělil sousedním rakouským a německým biskupům.³⁴¹

Na nátlak Cesara Orseniga musel Šimon Bárta jmenovat pro německou část českobudějovické diecéze generálního vikáře, který by v těchto odloučených farnostech zastupoval diecézního biskupa ve všech aspektech jeho výkonné moci. Českobudějovický biskup se nejprve obrátil na profesora náboženství v Českém Krumlově Franze Dichtla a poté na vimperského děkana Dominika Brunnera, ale oba odmítli; první pro pokročilý věk a druhý pro zdravotní obtíže.³⁴²

Po intervenci papeže Pia XII. u německých církevních hodnostářů přijali pasovský (3 děkanáty), linecký (4 děkanáty) a svatohypolitský (2 děkanáty) biskup správu těchto území, přičemž jim Šimon Bárta delegoval své pravomoci.³⁴³ Generálním vikářem území se sto třiceti čtyřmi odloučenými farnostmi se sídlem ve Vyšším Brodě ustanovil českobudějovický biskup osmačtyřicátého opata kláštera ve Vyšším Brodě Tecelina Jaksche, rodáka z Haklových Dvorů u Českých Budějovic, který se oficiálně stal biskupským komisařem pro německá území českobudějovické diecéze.³⁴⁴

Z pastoračního pohledu jazykově smíšených oblastí se jednalo o mimořádně šťastnou volbu. Tecelin Jaksch vyrůstal ve dvojazyčném prostředí, takže se stal dokonale bilingvní. Po maturitě v Českých Budějovicích vstoupil do noviciátu Vyšebrodského kláštera a přijal řeholní jméno Tecelin (rodné jméno Josef). Za první světové války sloužil jako vojenský kaplan

341 POLC, *České diecéze po třicetileté válce*, s. 295.

342 PALECZEK, *Die kirchliche Administration des deutschen Anteils der Diözese Budweis*, s. 113.

343 POLC, *České diecéze po třicetileté válce*, s. 295.

344 AA. EE. SS., fond Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 190, f. 5, Bárta Ritterovi 19. 10. 1938; WEIS, Martin, *Vyšebrodský opat P. Tecelin Jaksch, O. Cist. – osobnost náboženského života německy mluvící oblasti jižních Čech v letech 1938–1948*, *Verba Theologica* 13, 2007, s. 123; PALECZEK, *Die kirchliche Administration des deutschen Anteils der Diözese Budweis*, s. 117.

na italské frontě, kde získal vyznamenání. Po návratu do Čech pokračoval ve správě farnosti Boršov nad Vltavou u Českých Budějovic. V roce 1925 byl zvolen opatem zmíněného kláštera. Jeho slavnostní benedikce v červnu zmíněného roku se rovněž účastnil českobudějovický biskup Šimon Bárta.³⁴⁵

Ačkoliv Tecelin Jaksch v obavě z možného zatčení gestapem na svůj úřad již koncem listopadu 1938 rezignoval, byl ještě téhož měsíce zatčen a uvězněn v Linci.³⁴⁶ Po šesti měsících, které strávil ve vězení, přesídlil do kláštera cisterciáků Porta Coeli v Předklášteří u Tišnova, kde zůstal až do konce druhé světové války. Koncem roku 1938 jej na přání státního sekretáře kardinála Eugenia Pacelliho nahradil opat-koadjutor Dominik Kaindl, který zastupoval opata až do roku 1945.³⁴⁷

Nový generální vikář Dominik Kaindl se narodil v německy hovořící rodině v obci Kamenná u Trhových Svin jako Franz. V roce 1911 vstoupil do Vyšebrodského kláštera, kde přijal řeholní jméno Dominik. O čtyři roky později, po studiu filozofie a teologie, jej českobudějovický biskup Josef Antonín Hůlka vysvětil na kněze. Ve 20. letech absolvoval studia na Papežském biblickém institutu v Římě. Od roku 1927 vyučoval v kněžském semináři v Českých Budějovicích filozofii a později, ve 30. letech, biblistiku.³⁴⁸

Po válce byli oba církevní představitelé, Tecelin Jaksch a Dominik Kaindl, z Československa vyhnáni. První zmíněný se usadil v cisterciáckém klášteře z 12. století Rein, kde jej papež Pius XII. jmenoval apoštolským administrátorem tohoto

345 WEIS, *Vyšebrodský opat Tecelin Jaksch*, s. 118; KAINDL, Dominik, *Dějiny kláštera Vyšší Brod v Čechách*, Červený Kostelec 2008, s. 139.

346 AA. EE. SS., fond Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 193, f. 24, Pacelli Ritterovi 3. 12. 1938.

347 Tamtéž, resp. f. 27, Pacelli Orsenigovi 9. 12. 1938; *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis*, 1938, č. 12, s. 60; WEIS, *Vyšebrodský opat Tecelin Jaksch*, s. 123-124; KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 40; BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, s. 16.

348 Tamtéž, s. 169-170.

rakouského kláštera. V roce 1954 zde zemřel. Druhý zmíněný, Dominik Kaindl, působil po vyhnání v cisterciáckém klášteře svatého Kříže u Vídně, vybudovaném rovněž ve 12. století, kde zemřel v roce 1973.³⁴⁹

O Kaindlově jmenování informoval Svatý stolec apoštolský nuncius v Berlíně Cesare Orsenigo dne 24. prosince 1938. Současně sděloval, že nový generální vikář nabídl seminaristům budějovické diecéze, kteří se mezitím zapsali ke studii v Řezně (10 bohoslovců) a v Pasově (17 bohoslovců), možnost studia v Praze; řezenský a pasovský biskup to však bohoslovcům nesdělili, aby si je mohli ponechat ve vlastních seminářích. Konstatoval, že biskupové v Řezně a Pasově jim sice vyjdou vstříc, ale že studenti nebudou v Praze vítáni. Analyzoval situaci sudetského kléru a došel k závěru, že je jeho většina ustrašena, protože má pocit, že ztratila podporu Svatého stolce.³⁵⁰

Situaci *ukradených* farností popisoval z pohledu německého kléru na začátku rok 1939 neznámý autor, který informoval římské ústředí, že se pod správou Německa nyní nachází 136 farností s 233 254 katolíky. Celkově se projevuje nedostatek kněží, kdy někteří z nich spravují dokonce až tři farnosti, a omezený počet finančních prostředků, přičemž některým kněžím nebyla od 1. ledna 1939 vyplacena mzda. Ve své zprávě zdůraznil, že čtyřiasedmdesátiletý českobudějovický biskup Šimon Bárta, odpůrce německého záboru diecéze, značně tělesně strádá.³⁵¹

Z dvou set deseti německých kněží, kteří působili v odtržených pohraničních částech českobudějovické diecéze, zahynuli tři v období protektorátu v koncentračním táboře

349 KAINDL, *Dějiny kláštera Vyšší Brod v Čechách*, s. 170-171.

350 AA. EE. SS., fond Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 193, ff. 79-80, Orsenigo Pacellimu 24. 12. 1938; PALECZEK, *Die kirchliche Administration des deutschen Anteils der Diözese Budweis*, s. 114.

351 AA. EE. SS., fond Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 194, ff. 26-29, strojopis *Deutscher Anteil der Diözese Budweis*.

Dachau. Dalších pět toto věznění přežilo a čtrnáct bylo vyšetřováno gestapem. Nejvýraznější osobností z těchto tzv. sudetoněmeckých kněží se stal mučedník a odpůrce nacismu Engelmar Hubert Unzeitig, deportovaný do Dachau v červnu 1941. Zde se dobrovolně přihlásil k ošetřování nemocných tyfem. Zemřel dne 2. března 1945. Ačkoliv byl již svými současníky označovaný za *Anděla z Dachau*, blahořečen byl teprve papežem Františkem v září 2016 v bavorském Würzburgu.³⁵²

352 WEIS, *Vyšebrodský opat Tecelin Jaksch*, s. 124; PALECZEK, *Die kirchliche Administration des deutschen Anteils der Diözese Budweis*, s. 128.

IV. Období let 1940–1947

IV.1. Závěr života a smrt Šimona Bárty

Dne 15. března 1939 obsadily německé jednotky Prahu a říšský kancléř Adolf Hitler přistoupil k okupaci českých zemí; dne 16. března byl vyhlášen protektorát Čechy a Morava. O poměrech v českých zemích informoval Svatý stolec zmíněný apoštolský nuncius v Berlíně Cesare Orsenigo ve zprávách ze dne 15. a 18. března 1939.³⁵³

V první zprávě zpravil státního sekretáře Luigiho Maglioneho o skutečnosti, že německé jednotky obsadily Prahu a během dne pravděpodobně obsadí i zbytek území a dodal, že Adolf Hitler a jeho ministr zahraničí Joachim von Ribbentrop odcestovali na okupované území.³⁵⁴ Ve druhé zprávě datované o tři později jej informoval o způsobech okupace, nočním jednání prezidenta Emila Háchy s Adolfem Hitlerem v Berlíně, postoji Itálie k obsazení českých zemí, reakcích Francie, poměrech na Slovensku, reakcích německého obyvatelstva atd.³⁵⁵

Třebaže autonomii protektorátu navenek reprezentovaly všechny nižší úřady protektorátní správy, protektorátní policie a četnictvo, státní suverenita českých zemí byla fakticky zlikvidována. Německá říše si vyhradila vydávání právních předpisů s platností pro protektorát. Představiteli protektorátní správy se stali státní prezident (Emil Hácha)

353 KAMENEC, Ivan, PREČAN, Vilém, ŠKORVÁNEK, Stanislav (eds.), *Vatikán a Slovenská republika (1939–1945). Dokumenty*, Bratislava 1992, s. 19–22; BIFFI, Monica M., *Mons. Cesare Orsenigo. Nunzio apostolico in Germania (1930–1946)*, Milano 1997, s. 118.

354 *Actes et Documents du Saint Siège relatifs à la Seconde Guerre Mondiale*, (Mars 1939 – Août 1940), Vaticano 1970, s. 98.

355 Tamtéž, s. 99–101; MACHULA, *Vatikán a Československo*, s. 36.

a protektorátní vláda v čele s jejím předsedou (v čele protektorátních vlád se postupně vystřídali Rudolf Beran, Alois Eliáš, Jaroslav Krejčí a Richard Bienert), kteří podléhali okupačním orgánům, jež je kontrolovaly.

Tyto muže upřednostnili nacisté před českými fašistickými organizacemi a jejich nedůvěryhodnými vůdci, kteří by mohli relativně stabilizovanou situaci v protektorátu narušit. Pokud se snažili na poměrně omezeném prostoru prosazovat některé národní zájmy, míra autonomie se postupem času ještě zužovala.

Není překvapivé, že se po vzniku protektorátu ztížily Šimonu Bártovi podmínky pro správu diecéze a věřícím znemožnilo svobodné praktikování víry. I českobudějovický biskup kladl v době národního strádání kněžím na srdce, aby se sice zdržovali jakýchkoliv politických projevů, ale drželi se i nadále hláсанých pravd křesťanské víry, obsažených v Písmu svatém, ve spisech církevních otců, v legendách či v životech svatých atd. V létě 1939, když nacistická správa ještě více Čechy omezila, je varoval před světskými veřejnými projevy na poutních slavnostech a apeloval na častou účast na svátostech. Více již nemohl.

Na konci pozemského putování sužovaly českobudějovického biskupa zdravotní těžkosti, přičemž se mu výrazně zhoršil zrak i sluch a obtížně se pohyboval. Pastýřské listy za něj často připravovali jeho spolupracovníci a on je jen podepisoval. Proto byl na biskupských konferencích zastupován pražskými pomocnými biskupy Antonínem Eltschknerem a Johannem Nepomukem Remigerem a správu diecéze převzal kancléř biskupské konzistoře a kanovník katedrální kapituly Jan Cais.³⁵⁶

Máme důvod se rovněž domnívat, že právě ze zdravotních důvodů se Šimon Bárta neúčastnil ani návštěvy *ad limina* československého biskupského sboru ve Věčném městě, k níž došlo

356 KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 39-40; FELDMANN, Vladimír, *Nacistickou cenzurou neprošlý pastýřský list biskupa Bárty*, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 36, 1999, č. 4, s. 283.

na přelomu let 1938/1939. Tuto naši domněnku potvrzuje dobový tisk, který o zhoršujícím se špatném zdravotním stavu pana biskupa své čtenáře pravidelně informoval.³⁵⁷

Poslední pastýřský list vydal Šimon Bárta na jaře 1940. Nacistická cenzura však jeho zveřejnění – zřejmě pro celkové vyznění textu – znemožnila. Z jeho dikce je nicméně patrné, že víra v existenci národa v temných čase českobudějovického biskupa neopustila, přičemž dokázal i tehdy zdůrazňovat význam víry pro současnost. V listu na adresu katolické církve konstatoval, že „její hlas, její poučení neschází světu nikdy, ani ve dne, – za jasných dob ani v noci, to jest v dobách temných, těžkých a osudných, jako jsou dnešní dny.“³⁵⁸

O duchovní pohodlí biskupa se v posledních měsících a týdnech staral mladý kněz z Veselí nad Lužnicí Karel Tomšů. Ráno pro něho sloužil mši svatou, poté mu dělal společníka u stolu, předčítal breviář a vyřizoval za něj písemnou korespondenci.³⁵⁹

Biskupský věstník přinášel obyvatelům diecéze další zprávy o Bártově zhoršujícím se zdravotním stavu od počátku roku 1940, kdy informoval věřící o jeho vážném onemocnění a žádal je, aby se za něho usilovně modlili.³⁶⁰ Samotný biskup se musel zřejmě obtížně vyrovnávat se skutečností, že jej v závěru života opustil blízký přítel děkan katedrální kapitoly Antonín Polánský, který od roku 1913 působil jako kanovník českobudějovické katedrální kapituly a od roku 1934 jako kapitulní kustod; v roce 1936 se stal jejím děkanem.³⁶¹

357 *Lidové noviny*, 27. 10. 1939; AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1939, Radimský 2. 1. 1939; AMZV, fond II. sekce MZV politická – 1. Běžná spisovna (1918-1939), karton 35, Radimský 5. 12. 1938.

358 FELDMANN, *Nacistickou cenzurou neprošlý pastýřský list biskupa Bárty*, s. 284.

359 WEIS, *Českobudějovický biskup Bárta*, s. 64.

360 *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis*, 1940, č. 3, s. 11.

361 Tamtéž, č. 6, s. 28.

Monsignor Šimon Bárta skonal po dlouhé a těžké nemoci dne 2. května 1940 po třetí hodině odpolední na svátek Nanebevstoupení Páně. Zesnul tiše a klidně ve své biskupské rezidenci v Biskupské ulici č. 4 v Českých Budějovicích. Bylo mu sedmdesát pět let.³⁶²

Apoštolský nuncius v Berlíně Cesare Orsenigo informoval o skonu českobudějovického biskupa Šimona Bárty státního sekretáře Svatého stolce Luigi Maglioneho až o čtrnáct dní později následujícími slovy: „... plním svoji smutnou povinnost a oznamuji Vaší Nejctihodnější Eminenci úmrtí Jeho Excelence Monsignora Šimona Bárty, českobudějovického biskupa, který pokojně zemřel v Čechách v den Nanebevstoupení Páně. Téhož dne [sic], 3. května, sdělil Monsignor Jan Cais apoštolské nunciatuře svoji nominaci na kapitulního vikáře a dodal, že podobnou informaci předal i Svatému stolci.“³⁶³

Současně nuncius doplnil list informací, že je pražský arcibiskup a český primas Karel Kašpar přesvědčen, že berlínská vláda bude chtít toto místo obsadit Němcem, nikoliv Čechem, i když diecéze z 80 % zahrnuje česky hovořící obyvatelstvo. Rovněž dodal, že je potřeba postupovat urychleně, aby se podařilo situaci stabilizovat a překonat Bártovou nemocí upadající diecézi. Tlumočil názor českého kardinála, že by bylo vhodné českobudějovický stolec obsadit pražským pomocným biskupem Antonínem Eltschknerem, kterého důvěrně znal a kterého navzdory jeho věku šedesáti let považoval za muže plného energie.³⁶⁴

362 *Jihočeské listy*, 15. 3. 1939; *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis*, 1940, č. 7, s. 33-34.

363 AA. EE. SS., fond Cecoslovacchia, V periodo, fascicolo 165, f. 3, Orsenigo Maglioniemu 16. 5. 1940.

364 Tamtéž, ff. 3-4, Orsenigo Maglioniemu 16. 5. 1940.

Státní sekretář Svatého stolce Luigi Maglione vyjádřil v telegramu dne 20. května 1940 kapitulnímu vikáři českobudějovické diecéze Janu Caisovi soustrast papeže Pia XII. i svoji účast na prožívané bolesti: *„Vznešený velekněz, jenž v otcovské duši cítí také bolesti svých synů, velmi byl zarmoucen zprávou o úmrtí Jeho Excelence biskupa této diecéze. Smutek Vaší diecése, jež ztratila pečlivého pastýře, sdílí také Sv. Otec a k útěše posílá Tobě, kléru i všemu lidu Své Apoštolské požehnání.“*³⁶⁵

Laskavost, dobrota a zbožnost neopouštěly Šimona Bártu do posledních dní. Jak v dubnu 1926 na adresu svých farníků sám českobudějovický biskup prohlásil, *„Lásku vaši a modlitby vaše splácím a budu splácet stejnou mincí. Modlím se za vás denně při nejdražší oběti mše sv., kterou za vaše blaho časné a věčné nejenom v neděli a v zasvěcené svátky, nýbrž často v týdnu obětuji, modlím se za vás v hodinkách církevních. Jste nejpřednějším a jediným předmětem veškeré mé péče a mých denních starostí,“*³⁶⁶ tak to ostatně zachovával až do konce svého života.

Šimon Bárta měl stále na paměti slova, která naplňoval: *„Pokud mi Bůh popřeje zdraví a síly, budu s pomocí jeho milosti neúnavně až do posledního dechu svého života pracovat v biskupském úřadě, který mi svěřil, k rozkvětu sv. víry katolické v naší milované diecési a pro vaše blaho časné a věčné.“*³⁶⁷ Českobudějovičtí farníci tak v Šimonu Bártovi ztratili dobrotivého a laskavého správce, skvělého organizátora a rozhledného pastýře, který se vzorně staral o jejich duchovní potřeby v klidných i neklidných časech.

Pohřební obřady vedl za nepřítomného churavého pražského arcibiskupa, českého primase a kardinála Karla Kašpara pražský pomocný biskup Antonín Eltschkner, který Šimona Bártu v posledních letech zastupoval při biřmování a generálních

365 *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis*, 1940, č. 10, s. 51.

366 Tamtéž, 1926, č. 11-12, s. 41.

367 Tamtéž.

kanonických vizitacích. Konaly se pět dní po Bártově smrti, dne 7. května 1940, v klášterním kostele Panny Marie v přítomnosti mnohých věřících i kléru.³⁶⁸

Tělesná schránka zesnulého biskupa Šimona Barty byla dopoledne zmíněného dne, kolem 10.30 hod., přenesena z biskupské rezidence do klášterního kostela Panny Marie a zde v rakvi vystavena. Po zádušní mši byla na základě biskupovy poslední vůle přenesena na nový městský hřbitov svaté Otýlie a ve vlastním hrobě, v kněžském oddělení, k poslednímu odpočinku uložena; zde odpočívá dodnes. Nad hrobem byl vztyčen jednoduchý kamenný kříž.³⁶⁹

Smuteční události v Českých Budějovicích se účastnili mnozí církevní hodnostáři – litoměřický biskup Antonín Alois Weber, pražský pomocný biskup Johann Nepomuk Remiger, emauzský opat Arnošt Vykoukal, strahovský opat Stanislav Bohuslav Jarolímek a další.³⁷⁰

Ve své závěti se Šimon Bárta obracel na věřící své diecéze a naposledy jim ze srdce žehnal. Prosil klérus, aby zůstal věrný Svatému stolci, a projevoval vůči němu lásku, úctu a důvěru a jeho nařízení svědomitě plnil. „*Jenom tímto způsobem,*“ uvedl, „*bude zabezpečen národu našemu nejvzácnější poklad, sv. víra katolická, zdroj časného a věčného blaha a naše jediná záchrana.*“³⁷¹

Své poslání uzavřel skromnými slovy s velkou pokorou: „*Úřad svůj biskupský, k němuž mne Bůh beze všech mých zásluh povolal, snažil jsem se vykonávat dle zákonů božích a církevních. Zarmoutil-li jsem při tom někoho aneb ublížil jsem při tom někomu, nestalo se to ze zlé vůle a úmyslně a já ho prosím pro*

368 Tamtéž, 1940, č. 7, s. 33-34.

369 Státní okresní archiv Třeboň, fond Biskupský archiv, karton 952, parte Šimona Barty.

370 *Časopis katolického duchovenstva*, 1940, č. 2, s. 146; *Časopis katolického duchovenstva*, 1921, č. 3-4, s. 114-115.

371 *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis*, 1940, č. 7, s. 34.

Boha za odpuštění. Konečně všechny prosím, aby na mne ve svých modlitbách pamatovali a duši mou nekonečnému milosrdenství božímu poroučeli."³⁷²

Podle církevního nařízení přešla *iurisdictio ordinaria episcopalis* po uprázdnění biskupského stolce na katedrální kapitulu, jež k další správě diecéze ustavila kapitulní konzistoř a potvrdila všechny úředníky dosavadní konsistoře v jejich úřadech, v moci a ve výkonech. Uznala rovněž jurisdikci všech okresních vikářů, jejich tajemníků a všech úředních osob.³⁷³

Jak jsme naznačili výše, správcem diecéze se ve funkci kapitulního vikáře den po smrti Šimona Barty stal tehdejší kancléř biskupství a kanovník katedrální kapituly u svatého Mikuláše v Českých Budějovicích Jan Cais, který tento úřad zastával po téměř celou dobu trvání protektorátu Čechy a Morava. V červenci 1940 byl o této skutečnosti informován rovněž říšský protektor v Čechách a na Moravě Constantin von Neurath, třebaže byla volba kapitulního vikáře vnitřní záležitostí katolické církve a vládě protektorátu nepříslušelo žádné právo potvrzovat jeho volbu. Podle platných předpisů však bylo nezbytné, aby se vláda vyslovila, že je zvolená osoba příslušníkem protektorátu a mravně a občansky bezúhonná.³⁷⁴

Aktivní duchovní činnost Jana Caise se zřejmě stala důvodem jeho zatčení gestapem v říjnu 1944. Po věznění v Praze a v Terezíně byl dne 5. května následujícího roku propuštěn na svobodu. Vrátil se do českobudějovické diecéze, kde se stal opět kapitulním vikářem. V čase jeho uvěznění byl správcem

372 Tamtéž.

373 Tamtéž.

374 Actes et Documents du Saint Siege relatifs a la seconde guerre Mondiale, IV (Juin 1940 - Juin 1941), Vaticano 1967, s. 103; Národní archiv, fond Předsednictvo ministerské rady, Praha, karton 3207, 8. 7. 1940.

diecéze probošt kapituly Karel Boček, který zastával od roku 1936 funkci kustoda a dignitáře katedrální kapituly.³⁷⁵

Doplňme, že na přelomu let 1945/1946 o Janu Caisovi apoštolský internuncius v Praze Saverio Ritter uvažoval jako o vhodném kandidátovi na post českobudějovického biskupa, což však kapitulní vikář s ohledem na svůj zdravotní stav odmítl. Kromě jeho jména navrhoval církevním hodnostářům Svatého stolce jako ideální pretendenty na zmíněný stolec opata strahovského kláštera Stanislava Bohuslava Jarolímka a metropolitního kanovníka u svatého Víta v Praze Otakara Švece, nicméně papež Pius XII. rozhodl nakonec zcela jinak.³⁷⁶

IV.2. Boj o nástupnictví a poměry v diecézi

Boj o nástupnictví v českobudějovické diecézi, který se po skonu Šimona Bárty v květnu 1940 rozpoutal, označují někteří církevní historici s trochou nadsázky jako tzv. boj o investituru. Svatý stolec v době protektorátu totiž úspěšně vzdoroval tlaku říšských úřadů, neboť se necítil vázán ani ujednáním československého modu vivendi z roku 1928, ani dohodou říšského konkordátu z roku 1933.³⁷⁷

Němci tehdy usilovali nejen o obsazení některých biskupských stolců osiřelých během druhé světové války – Prahy (1940), Českých Budějovic (1940) a Brna (1941), ale snažili se rovněž oddělit od českých a moravských diecézí jejich odtržené

375 Tamtéž, Franke 8. 6. 1936; AAV, fond Nunziatura Cecoslovacchia, busta 78, fascicolo 621, f. 23, Tardini Ritterovi 29. 10. 1936; STŘÍBRNÝ, Jan, *Církev a náboženský život za nacistické okupace*, in: *Vlastenectví, církev a společnost v proměnách 19. a 20. století. Příspěvky z konference konané na počest dvoustého výročí narození vlasteneckého kněze a regionálního historika Josefa Mnohoslava Roštlapila dne 15. září 2009 v Dobrušce*, ed. Jiří Mach, Dobruška 2009, s. 103.

376 AMZV, fond Zastupitelský úřad – Vatikán, 1946–1947, Maixner 30. 5. 1947.

377 MACHULA, *Vatikán a Československo*, s. 39.

oblasti. Svatý stolec nicméně souhlasil pouze s jejich dočasnou správou ze strany německých a rakouských biskupů.³⁷⁸

Dříve než stačila berlínská vláda navrhnout římským církevním hodnostářům vhodného kandidáta na českobudějovický stolec, předložil Svatý stolec německé straně nominaci pražského pomocného biskupa a generálního vikáře Antonína Eltschknera, který s volbou souhlasil. Jeho jmenování však zveřejnil pouze na stránkách vatikánského listu *L'Osservatore Romano*, nikoliv v oficiálním věstníku římské kurie *Acta Apostolicae Sedis*, a teprve potom, dne 21. května 1940, informoval berlínskou vládu.³⁷⁹

Následně se stala osoba budoucího českobudějovického biskupa předmětem diplomatického sporu mezi Vatikánem a nacistickým Německem, které si prostřednictvím vyslance u Svatého stolce Diega von Bergena dne 24. června stěžovalo sekretáři Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti Domenicu Tardinimu, že berlínská vláda nebyla předem o tomto záměru zpravena. Vadilo jí především, že byla postavena před hotovou věc bez konzultace, kdy se novým českobudějovickým biskupem stal Čech.³⁸⁰

Snažila se proto prostřednictvím vyslance u Svatého stolce Ernsta von Weizsäckera navrhnout ke kandidátovi Vatikánu do Českých Budějovic vhodnou alternativu, takže informovala římské prostředí o protikandidátovi, jehož spatřovala v osobě říšského Němce či alespoň místního biskupa německého původu. Jako nejvhodnější osoba se jí prozatím jevil pražský pomocný biskup Johann Nepomuk Remiger.³⁸¹

378 STŘÍBRNÝ, *Církve a náboženský život za nacistické okupace*, s. 104.

379 MACHULA, *Vatikán a Československo*, s. 39, 41; BLET, Pierre, *Pius XII. a druhá světová válka ve světle vatikánských archivů*, Olomouc 2001, s. 114.

380 HALAS, *Fenomén Vatikán*, s. 577-578; ŠEBEK, *Papežové moderního věku*, s. 105.

381 Actes et Documents du Saint Siege relatifs a la seconde guerre Mondiale, IV. (Juin 1940 - Juin 1941), s. 124; AA. EE. SS., fond Cecoslovacchia, V periodo, fascicolo 165, ff. 25-26, Orsenigo Maglionemu 27. 7. 1940. Rok po

Svatý stolec však odmítl její argumenty s tím, že české země nejsou součástí nacistické Třetí říše, a navíc k území s dvěma třetinami Čechů přísluší český církevní představitel, což potvrdil sekretář Domenico Tardini.³⁸² Německá vláda vnímala postoj Svatého stolce jako nepřátelský akt, tzv. *casus belli*, protože české země považovala *de iure* i *de facto* za součást nacistického Německa, vůči čemuž argumentovali vatikánští hodnostáři existencí formálně nezávislého protektorátu i situací dalších utlačených národů (Polsko, Nizozemí, Belgie, Dánsko atd.), kde rovněž nebyli jmenováni Němci místními církevními představiteli.³⁸³

Státní sekretář kardinál Luigi Maglione informoval na konci července 1940 apoštolského nuncia v Berlíně Cesara Orseniga, že berlínská vláda usiluje o obsazení biskupských postů v Německu, protektorátu Čechy a Morava a okupovaných územích německými ordináři či alespoň ordináři německého původu. Poněvadž českobudějovická diecéze představovala hraniční církevní území, byl zájem Berlína o její bezproblémové obsazení o to větší.³⁸⁴

Berlín argumentoval tím, že rovněž ve městech v Metách a Štrasburku v Alsasku-Lotrinsku s převahou německého obyvatelstva, které od roku 1871 patřilo Německu, jmenoval Svátý stolec bez ohledu na jejich etnické složení francouzské biskupy. Vatikánská strana argumentovala s tím, že se tak stalo teprve po první světové válce, kdy území po vítězném konfliktu připadlo

neúspěšné nominaci rezignoval Johann Nepomuk Remiger na post kanovníka u sv. Víta. Po skončení války byl vyhnán do Německa.

382 MACHULA, *Vatikán a Československo*, s. 40.

383 AA. EE. SS., fond Cecoslovacchia, V periodo, fascicolo 165, ff. 54-57, Orsenigo Maglionemu 21. 9. 1940; MACHULA, *Vatikán a Československo*, s. 40-41; Actes et Documents du Saint Siege relatifs a la seconde guerre Mondiale, IV. (Juin 1940 - Juin 1941), s. 187.

384 Tamtéž, s. 124; HALAS, *Fenomén Vatikán*, s. 578.

Francii. Tvrdil, že je situace v Českých Budějovicích zcela jiná, odlišná od zmíněné v Alsasku-Lotrinsku.³⁸⁵

V srpnu 1940 přišlo německé vyslanectví u Svatého stolce s návrhem, že berlínská vláda bude akceptovat jmenování Čecha do Českých Budějovic, pokud se jí dostane od Svatého stolce příslib, že do Prahy bude jmenován po smrti arcibiskupa a primase Karla Kašpara německý hodnostář. Vatikán však kompromis odmítl a ponechal oba biskupské stolce neobsazené.

Když se na konci srpna 1940 sešlo ve Vatikánu kolegium kardinálů, vyslovalo následující závěry - 1. s ohledem na péči o věřící na jihu Čech je vhodné, aby se novým českobudějovickým biskupem stal Čech, 2. nepoddát se nátlaku ze strany německé vlády, ale stanovisko Svatého stolce hájit s klidem a jednoznačností, 3. v případě, že německá vláda zabrání nástupu nového biskupa do funkce v diecézi, jeho jmenování nebude odvoláno, ale Svatý stolec vyčká na lepší časy, kdy mu bude do čela diecéze umožněno nastoupit. S ohledem na řečené zůstal postoj vatikánských elit k Berlínu obezřetný.³⁸⁶

V polovině října 1940 opět otevřel Svatý stolec záležitost českobudějovické diecéze. Požádal proto apoštolského nuncia v Berlíně, aby tlumočil německé vládě, že jmenování českobudějovického biskupa bez předchozích konzultací s Berlínem, při absentující mezinárodní dohodě, rozhodně nebylo zamýšleno jako nepřátelský akt vůči Německu.³⁸⁷

Ve fázi bleskových válek a četných vítězství byla totiž nacistická třetí říše při jednání poměrně sebevědomým protivníkem. Jen v samotném bylo do konce roku 1939 uzavřeno

385 Actes et Documents du Saint Siege relatifs a la seconde guerre Mondiale, IV. (Juin 1940 - Juin 1941), s. 14; AA. EE. SS., fond Cecoslovacchia, V periodo, fascicolo 165, f. 14, Orsenigo Maglione 23. 7. 1940; BLET, *Pius XII. a druhá světová válka*, s. 114.

386 Actes et Documents du Saint Siege relatifs a la seconde guerre Mondiale, IV. (Juin 1940 - Juin 1941), s. 277.

387 MACHULA, *Vatikán a Československo*, s. 42.

téměř sedm set klášterů a v letech 1940-1942 dalších tři sta. Duchovní byli pod nejrůznějšími záminkami, nebo i bez nich, zatýkáni a posíláni do koncentračních táborů. Téměř deset tisíc řeholníků bylo donuceno opustit své domy.

Strategie Svatého stolce, pro kterou se Pius XII. v době konfliktu rozhodl, odpovídala spíše linii Benedikta XV. za první světové války - prostřednictvím tajných vyjednávání a diplomatických prostředků usilovat o přijetí spravedlivého a trvalého míru v Evropě.³⁸⁸

Říšská vláda usilovala o jmenování biskupů v českých zemích již proto, že jejich biskupská pravomoc zasahovala většinou i na území tzv. Sudet, jež byla považována Berlínem za součást Německa. V říšském konkordátu byl podle XIV. článku sice pro takový případ uvažován dispens, nicméně platnost mezinárodní smlouvy nebyla rozšířena na nově připojená území Rakouska a českých zemí, takže nominační právo na těchto územích zůstávalo výhradně v rukou Svatého stolce.³⁸⁹

Výše jsme uvedli, že nacistická vláda uvažovala po dubnu 1941 obsadit svatovojtěšský stolec v Praze některým z rodilých Němců. Zřejmě se jednalo buď o člena řádu maltézských rytířů v Praze Franze Wernera Boba, konfidenta gestapa či kanovníka Metropolitní kapituly u svatého Víta Josefa Grünera, jenž stál v čele *Německého kněžstva pražské arcidiecéze a Říšského sdružení spolků německých kněží v československém státě*.³⁹⁰ Vatikánské kruhy (dopis byl určen přímo papeži Piu XII.!) před jeho osobou varoval pražský arcibiskup a český primas Karel Kašpar již v květnu 1940.³⁹¹

388 KNOPP, Guido, *Vatikán. Moc papežů*, Praha 2003, s. 55.

389 MACHULA, *Vatikán a Československo*, s. 43.

390 KUKÁNOVÁ, Zlatuše, *Edvard Beneš a římskokatolická církev*, Semper Paratus, 2014, č. 2, s. 31.

391 AA. EE. SS., fond Cecoslovacchia, V periodo, fascicolo 157, ff. 111-116, Kašpar Piovi XII. 6. 5. 1940.

Když v červnu 1941 zemřel další církevní hodnostář, brněnský biskup Josef Kupka, zůstávala polovina biskupských stolců v českých zemích neobsazena – ze šesti českých a moravských diecézí byly tři biskupské stolce (Praha, Brno a České Budějovice) uprázdněny a na zbylých dvou (Leopold Prečan v Olomouci a Mořic Pícha v Hradci Králové) setrvali postarší ordináři. Katolická církev však raději riskovala provizorní správu diecézí, než by souhlasila s jejich defektním vedením. Podobně rezonovaly i další spory ohledně uprázdněných biskupských postů v Praze po smrti arcibiskupa Karla Kašpara v dubnu 1941.³⁹²

Navzdory nevůli Svatého stolce ustavit v českých zemích v době války nové ordináře, jmenoval papež Pius XII. v roce 1941 titulárním biskupem harpaským a pomocným biskupem v Olomouci Stanislava Zelu, pozdějšího generálního vikáře olomoucké arcidiecéze.³⁹³ Každopádně obsazení (arci)diecézí v Československu bylo definitivně vyřešeno teprve po skončení druhé světové války.³⁹⁴

Nacisté usilovali, aby byl na území protektorátu zvolen alespoň jedním z biskupů Němec, což se však nestalo. Dosavadní pražský pomocný biskup Antonín Eltschkner, Čech s vynikající znalostí němčiny, na své místo českobudějovického biskupa pro odpor německých úřadů nenastoupil, německému kandidátovi naopak zabránil Řím, který nakonec oficiálně nejmenoval biskupa žádného a správu diecéze ponechal na generálním vikáři. Ve skutečnosti však duchovním správcem zůstal Antonín Eltschkner, který po

392 Actes et Documents du Saint Siege relatifs a la seconde guerre Mondiale, VII. (Novembre 1942 – Décembre 1943), Vaticano 1973, s. 197; AA. EE. SS., fond Cecoslovacchia, V periodo, fascicolo 165, f. 215, Orsenigo Maglionemu 27. 1. 1943.

393 Actes et Documents du Saint Siege relatifs a la seconde guerre Mondiale, IV (Juin 1940 – Juin 1941), s. 351.

394 ŠEBEK, Jaroslav, *Papežská politika a české země 1938–1945*, Salve 18, 2008, č. 3, s. 28.

celou dobu války i bezprostředně po ní vykonával na území českobudějovické diecéze biřmování a kněžská svěcení.³⁹⁵

Po změně mezinárodní situace v roce 1943 – zejména po prvních významných vojenských úspěších Spojenců a postupnému oduznání Mnichovské dohody některými zahraničními státy – se Edvard Beneš rozhodl předat Svatému stolci prostřednictvím newyorského arcibiskupa Francise Spellmana a amerického prezidenta Franklina Delana Roosevelta memorandum. Díky liknavému přístupu československého velvyslance ve Washingtonu Vladimíra Hurbana však nebylo americké straně předáno. Úspěšný se ukázal teprve paralelní pokus o předání memoranda prostřednictvím britské vlády, resp. britského ministerstva zahraničí, která zmíněný dokument předala vatikánským kruhům.³⁹⁶

Edvard Beneš v něm rekapituloval dosavadní diplomatické styky a nabídl církevním představitelům Svatého stolce obnovit vzájemné styky, když poukázal na zodpovědný postoj Vatikánu v konfrontaci s nacistickou ideologií. Exilový prezident prohlásil, že *„československý lid a později nově uznaná vláda Československé republiky s obzvláštní bedlivostí sledovala postup Svaté stolice ve věcech československých během současné strašné mezinárodní krize. S díky uvítala postup Svaté stolice ve věci obsazení arcibiskupského stolce v Praze po úmrtí J. E. kardinála Kašpara. Chápala dobře obtíže, které vznikly Svaté stolicí z postupu německé a maďarské vlády jak v zemích českých, tak i na Slovensku a Podkarpatské Rusi.“*³⁹⁷

Ačkoliv byl Benešův list předán zástupcům Svatého stolce teprve v září 1943, kdy jej převzal státní sekretář kardinál Luigi Maglione, k žádnému posunu v jednání mezi exilovou vládou

395 OPASEK, Anastáz, *Dvanáct zastavení. Vzpomínky opata břevnovského kláštera*, Praha 1997, s. 137; BLET, *Pius XII. a druhá světová válka*, s. 115.

396 MACHULA, *Vatikán a Československo*, s. 65; KAMENEC, PREČAN, ŠKORVÁNEK, *Vatikán a Slovenská republika*, s. 152–153.

397 BENEŠ, *Paměti*, III., s. 558.

a Svatým stolcem nedošlo. Diplomatické styky tak zůstaly nevyjasněné až do konce druhé světové války. Teprve naléhavost nových poměrů ve střední Evropě přiměla Svatý stolec jednání s Prahou v létě 1945 otevřít.³⁹⁸

V období protektorátu bylo v českobudějovické diecézi perzekuováno čtyřicet duchovních včetně žen-řeholnic, z nichž dvacet sedm bylo vězněno v koncentračních táborech a nacistických věznicích.³⁹⁹

Jedním z popravených kněží byl Josef Jílek, rodák z Výhně u Netřebic u Českého Krumlova, vysvěcený na kněze Šimonem Bártou v roce 1932. V době druhé světové války se zapojil do protinacistického odboje a stal se aktivním spolupracovníkem odbojové organizace Úvod, pro kterou falšoval křestní listy a další dokumenty. V srpnu 1942 byl zatčen gestapem a dubnu o tři roky později, dne 20. dubna 1945, v Drážďanech popraven.⁴⁰⁰

Jinou obětí nacistické ideologie byl absolvent českobudějovického semináře, jistebnický děkan a starosta Gothard Felix. Ten byl v říjnu 1939 zatčen a uvězněn v koncentračním táboře v Oranienburgu. Po propuštění v zuboženém stavu zemřel v Koločvi u Domažlic v září 1940.⁴⁰¹ Předčasně vyhasl rovněž život děkana v Opařanech Františka Vošty, jenž se stal po Jindřichu Šimonu Bártovi v červnu 1922 farářem v Klenčí na Chodsku. Zemřel během deportu invalidů z Dachau v květnu 1942.⁴⁰²

398 NĚMEČEK, Jan, KUKLÍK, Jan (eds.), *Československá zahraniční politika v roce 1943. 1. leden–31. červenec 1943*, Praha 2016, s. 8.

399 LUDVÍK, František, *České katolické kněžstvo s národem a lidem v boji, utrpení a práci pro lepší zítřek. Dokumenty, projevy, směrnice*, Praha 1946, s. 11; WEIS, *Osudy katolické církve na jihu Čech za protektorátu*, s. 65.

400 BENEŠ, Josef, *Kaine, kde je tvůj bratr?*, Praha 1973, s. 198–202.

401 Tamtéž, s. 12–13.

402 Tamtéž, s. 75.

Popraveni byli rovněž vojenský kaplan Emanuel Hanuš, farář v Jilovicích Karel Nohel, farář v Olešnici Josef Pašek, farář v Habarticích Rudolf Veisfeit a mnozí další.⁴⁰³

Celkem tak bylo v době druhé světové války v protektorátu Čechy a Morava perzekuováno tři sta sedmdesát jedna kněží, z nichž dvě stě šedesát skončilo v koncentračních táborech (Dachau, Buchenwald, Osvětim, Mauthausen, Sachsenhausen-Oranienburg, Flossenbürg). Osm z nich bylo přímo popraveno a dalších padesát osm zemřelo v koncentračních táborech a věznicích.⁴⁰⁴

IV.3. Nástup nového biskupa Josefa Hloucha

Nový, devátý biskup českobudějovické diecéze po skonu Šimona Bárty nastoupil až v červnu 1947; stal se jím Josef Hlouch, profesor pastorální teologie na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Olomouci. Jeho konsekrace proběhla dne 15. srpna v Olomouci a účastnili se jí apoštolský internuncius v Praze Saverio Ritter, pražský arcibiskup a český primas Josef Beran a olomoucký pomocný biskup Stanislav Zela, intronizace nového biskupa v jeho sídelním městě se konala dne 7. září za velké účasti věřících.⁴⁰⁵ Nový biskup jmenoval generálním vikářem diecéze a děkanem kapituly zmíněného Jana Caise. V listopadu 1947 vykonal nový českobudějovický biskup audienci u Svatého stolce.⁴⁰⁶

403 Tamtéž, s. 248-256; LUDVÍK, *České katolické kněžstvo*, s. 21-23.

404 LUDVÍK, *České katolické kněžstvo*, s. 11.

405 AA. EE. SS., fond Cecoslovacchia, V periodo, fascicolo 240, f. 22; Státní okresní archiv Třeboň, fond Biskupský archiv, karton 1113, Bienert 8. 6. 1940; VAŠKO, Václav, *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*, I., Praha 1990, s. 167; KOLOUCH, František, *Milion duší. Osudy biskupa Josefa Hloucha*, Kostelní Vydří 2013, s. 69.

406 AA. EE. SS., fond Cecoslovacchia, V periodo, fascicolo 240, f. 18.

Josef Hlouch, rodák z Lipníku v okrese Třebíč (1902), měl za sebou studia na Arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži. Své kněžské svěcení přijal v Olomouci v červenci 1926. Následně působil na moravském venkově, kde se projevoval jako dobrý kazatel a správce. V roce 1945 byl jmenován profesorem pastorální teologie na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Olomouci, kde již dříve působil jako asistent a později docent.⁴⁰⁷

Diecéze, kterou Josef Hlouch přebíral, se nacházela ve zbídačeném stavu. Trpěla nedostatkem kněží a bohoslovců a pocitovala důsledky odsunu německého obyvatelstva. Většina jich byla deportována vlakovými transporty, zbylí utekli před postupující armádou sami a někteří zemřeli během tzv. divokého odsunu. Jak uvádí historik František Kolouch, zůstaly po nich prázdné farnosti a chátrající církevní stavby, přičemž některé kostely se ocitly bez duchovního správce až do roku 1989, např. farnosti Želnavá, Zvonková, Kvilda či Prášily.⁴⁰⁸

Po komunistickém puči v únoru 1948 vystoupil biskup Josef Hlouch ostře proti ateistickému režimu a odsoudil jeho proticírkevní kampaň. Poté co v červnu 1949 kritizoval postup státu, byl sledován, izolován a následně internován, přičemž v internaci strávil období let 1952–1963. V období pražského jara v roce 1968 se vrátil do čela českobudějovické diecéze, nicméně období svobody trvalo jen krátce. Josef Hlouch zemřel v červnu 1972 po jednání s krajským církevním tajemníkem Leem Drozdkiem, zřejmě na selhání srdce. V současnosti probíhá proces Hlouchova blahořečení.

407 WEIS, Martin, *Biskup Josef Hlouch – známý i neznámý*, *Studia theologica* 15, 2013, č. 3, s. 155–156.

408 KOLOUCH, *Milion duší*, s. 72.

V. Zhodnocení osobnosti Šimona Barty a jeho místo v české společnosti

V.1. Osobnost Šimona Barty

Krátce po vypuknutí první světové války překročil Šimon Barta padesátku. Jeho vysoká, štíhlá postava přísné tváře se živýma tmavohnědýma očima a prošedivělým vlasem, často zamyšlená a přísná, vykazovala již dostatečné zkušenosti a zralý věk k tomu, abychom mohli bilancovat dosavadní Bártův život, hovořit o jeho duchovních kvalitách a charakteru jeho osobnosti.⁴⁰⁹

Šimon Barta měl za sebou římskou formaci, působení v pastorači v Sedlici, pedagogickou činnost v Českých Budějovicích a v Pelhřimově, spor s autoritou Tomáše Garrigua Masaryka i publikační činnost v mnoha regionálních novinách a časopisech. Během této doby se z něj stal vzdělaný kněz, rozhledný duchovní a moudrý průvodce mládeže, jak se shodovali současníci z jeho okolí. Mnozí dospělí a mladí oceňovali zvláště jeho otevřenost, zbožnost, obětavost, upřímnost, nadšení a oddanost církvi.⁴¹⁰

Vážili si jeho nehrané dobrosrdečnosti a široké vzdělanosti, ale rovněž jeho morální čestnosti, svědomitého výkonu povinností a pevného charakteru, které se společně s jeho římskou formací i hlubokou jazykovou přípravou staly základem jeho dalšího vzestupu.⁴¹¹

409 VANĚK, *Vlaštovky se vracejí*, s. 34.

410 *Dorost. Věstník české mládeže pro vzdělání, zábavu a poučení*, 1. 12. 1920.

411 Státní okresní archiv Třeboň, fond Biskupský archiv, karton 952, Zavoral 27. 10. 1939; *Jihočeské listy*, 15. 3. 1939; ŠMÍD, *Obsazení biskupského stolce po skonu českobudějovického biskupa Josefa Antonína Hůlky*, s. 325-326.

Významný vliv měla na Šimona Bártu především římská formace, během níž si osvojil výchovnou metodu přenášenou do duchovního, mravního a náboženského působení a ovlivňujícího jeho samotného i jeho okolí. Za bezvýhradnou prioritu ve svém uvažování, jíž podřizoval také svá rozhodnutí, považoval poslušnost vůči katolické církvi a jejím autoritám. Jeho láskou byly historie, teologie a filozofie, velmi miloval četbu knih.⁴¹²

Vnitřní i vnější Bártova disciplína neměla být samoučelná, ale směřovala k přívětivosti, laskavosti a přátelskému chování vůči druhým. Římská škola však nepůsobila jen na jeho lidský profil, ale výrazně jej ovlivňovala i jako duchovního pastýře, kazatele a publicistu. Současníci zdůrazňovali nejen jeho charakterové vlastnosti, jichž si vážili, ale současně rovněž Bártovy „hluboké vědomosti, nejen teologické a filosofické, ale také věcný, jasný a zřetelný způsob přednášek...“⁴¹³

Je jisté, že zásadním způsobem Šimona Bártu formovaly dvě desítky let práce s mládeží v českobudějovické diecézi. Usiloval o její dobro a rozvoj, ať se již jednalo o studentský, dělnický či zemědělský dorost.⁴¹⁴ Jak později vzpomínal jeho žák Josef Novák, který na pelhřimovském gymnáziu studoval v letech 1900–1908: „*Profesor Bárta byl výraznou autoritou pelhřimovského gymnázia, nejen u profesorského sboru, ale především měl velkou prestiž u žáků... Profesor Bárta žákům imponoval svými vědomostmi a svým charakterem. Nikdy ho žáci nepřistihli při nějaké neupřímnosti a osobní nespravedlnosti. Dokázal se postavit ve prospěch žáků a obhájit své mínění, nejen proti jednotlivým*

412 ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin*, s. 103.

413 *Život, časopis pro veřejné otázky současnosti, náboženství, kultury a politiku* 16, 1934, s. 255.

414 *Dorost*, 1. 11. 1934.

profesorům, nýbrž i proti panu řediteli, což nejvíce žákům imponovalo."⁴¹⁵

Významný představitel katolických listů a redaktor *Vlasti*, organizátor křesťanského života v Čechách a výrazná tvář křesťanského socialismu Tomáš Škrdle o Šimonu Bártovi před první světovou válkou prohlásil: „*Je hluboce vzdělaný ve vědách světských i náboženských, je to neohrožený bojovník Kristův a vážný obránce jeho církve. Měl jsem již nejednu příležitost poukázati na výtečné kněze... a nyní k nim připojuji p. prof. Šimona Bárta.*“⁴¹⁶

Výstižně popsal povahu Šimona Bárty katolický deník *Čech*, který krátce před jeho zvolením biskupem na svých stránkách uvedl: „*Prof. Bárta je ryzí svérázná česká povaha, která ví, co chce a neustane, až dobrou věc také uskuteční. Jest velice nadaný a vzdělaný, čímž i nyní přes všechny štvánice nevěreckému studenstvu imponuje, zvláště když je všeobecně známo, že je knězem nejen horlivým, nýbrž i svědomitým a neúhonným, který po hodnotech a počtech netouží.*“⁴¹⁷

Proč vlastně Šimon Bárta vstoupil do kněžské formace? Je zřejmě na místě se domnívat, že chudý chlapec, sirotek, odkázaný zcela na dobrodiní svých příbuzných, spojoval kněžskou službou rovněž se sociálním vzestupem, který s ní tradičně souvisel. V Bártovi se navíc kněžská skromnost snoubila s jeho lidskou osobností, konzervativním nahlížením na svět, jeho laskavostí, dobrotou a štědrostí, kterou sdílel se svými studenty, farníky, věřícími.

Hlavním úkolem kněze a pastýře byla ostatně v Bártově době duchovní správa farního společenství, jež byla pojímaná jako pokračování vykupitelské činnosti Ježíše Krista. Jako vysoce vzdělaný člověk uplatňoval kněz tradičně svoji autoritu též

415 *Život, časopis pro veřejné otázky současnosti, náboženství, kultury a politiku* 16, 1934, s. 255.

416 *Vlast*, ročník XXVI, č. 1, 1909, s. 11.

417 *Čech*, 20. 11. 1920.

v mezilidských sporech a manželských krizích, přičemž tento aspekt přetrval na malých městech a ve venkovském prostředí, kde se Šimon Bárta především pohyboval, až poloviny 20. století.⁴¹⁸

Šimon Bárta, jehož každodenní život naplňoval ideální představu kněze, odpovídal formulacím Tridentského koncilu o službě kněží laikům a církvi. Kněží vstávali časně zrána, kdy sloužili mši svatou. Po snídani se trávili čas nad přípravou kázání a katechezí či péčí o chudé a nemocné. Od 19. století se navíc mnozí kněží věnovali vzdělávání věřících, zejména na středních školách, což bylo považováno za významné s ohledem na sekularizovaný liberální svět. Římský univerzalizmus byl doplňován celou řadou regionálních tradic a zvyků.⁴¹⁹

V.2. Místo biskupa Šimona Bárty v české společnosti

Ve 20. a 30. letech se českobudějovický biskup Šimon Bárta aktivně účastnil českých biskupských konferencí, třebaže zřejmě nepatřil mezi jejich hlavní aktéry. Díky těmto setkáním tak byl taktéž v čilém kontaktu s ostatními českými biskupy, méně pak s moravskými a slovenskými.

Z biskupských konferencí vzešla celá řada pastýřských listů, které právě zde bývaly precizovány. Bártovy podpisy nalezneme v období první Československé republiky pod šestnácti pastýřskými listy, které čeští a moravští biskupové v období 20. a 30. let vydali.⁴²⁰

418 HANUŠ, Jiří a kol., *„Služebníci neužiteční“. Kněžská identita v českých zemích ve 20. století*, Brno 2015, s. 19, 37.

419 HOULIHAN, Patrick J., *Catholicism and the Great War. Religion and Everyday Life in Germany and Austria-Hungary, 1914-1922*, Cambridge 2015, s. 41-42, 47.

420 Podrobněji: FORMÁNEK, ŠMÍD, *Pastýřské listy 1918-1945*.

Všechny společné pastýřské listy českých a moravských ordinářů byly publikovány na stránkách biskupského věstníku *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis*. Z nich nejdůležitější jsou listy zaměřené na náboženství ve školách, manželství a rodinu, Katolickou akci, ideologii komunismu a události Mnichova na podzim 1938.⁴²¹

Šimon Bárta byl přítelem pražského arcibiskupa Františka Kordače, který byl o dvanáct let starší.⁴²² Oba muže spojovalo podobné konzervativní ustrojení, římská formace spjatá s Věčným městem, loajalita k papeži atd. Stejně tak udržoval blízké vazby na jeho nástupce Karla Kašpara, s kterým se znal již od dob římských studií.⁴²³

Kromě českého primase byl českobudějovický biskup v čilém písemném kontaktu s ostatními českými, moravskými a slovenskými ordináři, zejména českými, kteří se na něho obraceli se svými těžkostmi, dotazy pastorační práce, liturgickými nejasnostmi, personálními otázkami, školskými záležitostmi, názory na společensko-náboženskou každodennost atd.⁴²⁴ Na základě prostudované korespondence v třeboňském archivu není důvod se domnívat, že by tato spolupráce nebyla tvůrčí, plodná a neopětovaná.

Sám Šimon Bárta vydal ve 20. a 30. let množství pastýřských listů, např. *O rodině* z února 1922,⁴²⁵ *O modlitbě* z února 1923,⁴²⁶ *O svátostech* z února 1925,⁴²⁷ *Ke skončenému jubilejnímu roku 1925*

421 Tamtéž. Pastýřské listy jsou rovněž přetiskovány v biskupském listu *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis*.

422 KUKÁNOVÁ, Zlatuše, *Urovnání československo-vatikánských vztahů a jmenování nového nuncia v roce 1935*, *Paginae historiae*. Sborník Národního archivu 23, 2015, č. 1, s. 173.

423 AA. EE. SS., fond Cecoslovacchia, fascicolo 139.

424 Státní okresní archiv Třeboň, fond Biskupský archiv, karton 957.

425 *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis*, 1922, č. 5-6, s. 17-20.

426 Tamtéž, 1923, č. 2-3, s. 5-12.

427 Tamtéž, 1925, č. 2-4, s. 5-13.

z ledna 1926,⁴²⁸ *O svatém Václavovi* ze srpna 1928,⁴²⁹ *O Božském Srdci Ježíšovu* z února 1930,⁴³⁰ *O manželství* z ledna 1932,⁴³¹ *O rodinném životě* z února 1938 atd.⁴³²

Kromě kontaktů s českými biskupy byl Šimon Bárta v písemném styku s apoštolskou nunciaturou v Praze, která mu zprostředkovávala písemný styk s římským ústředím.⁴³³ Bártovy zásluhy v péči o duše na jihu Čech oceňovali všichni vatikánští diplomaté v Praze, z nichž pravděpodobně nejvíce první diplomatický zástupce Svatého stolce Clemente Micara, který ocenil jeho osobu pochvalnými slovy v souhrnné závěrečné zprávě z jeho mise v Československu v létě 1923.

Clemente Micara v ní shrnul období svého diplomatického působení na postu apoštolského nuncia v Praze v letech 1920–1923. Přiblížil dobu vzniku Československa v roce 1918, kdy Svatý stolec formálně na žádost úřadu plnomocníka ve Vídni uznal Československou republiku jako svrchovaný a nezávislý stát. Informoval o poválečných náladách v republice, kde lidé upřednostňovali život v národnostně spravedlivém Rakousko-Uhersku, o pozadí vzniku republiky, osobnostech významných československých politiků v době světového konfliktu i po něm a účasti země na Pařížské mírové konferenci v roce 1919.⁴³⁴

V závěrečné zprávě věnoval rovněž několik odstavců českobudějovické diecézi a jejímu duchovnímu správci v nábožensko-duchovním kontextu mladé republiky. Pro její cenný přínos si ji dovoluujeme citovat celou: „V českobudějovické diecézi žije 1 095 065 katolíků. Nachází se zde přibližně pět

428 Tamtéž, 1926, č. 3-4, s. 9-14.

429 Tamtéž, 1928, č. 23-24, s. 89-91.

430 Tamtéž, 1930, č. 4-6, s. 13-23.

431 Tamtéž, 1932, č. 2-3, s. 5-11.

432 Tamtéž, 1938, č. 2, s. 5.

433 Státní okresní archiv Třeboň, fond Biskupský archiv, karton 948, resp. 952, Ciriaci 20. 5. 1929?

434 Překlad celé Micarovy závěrečné zprávy do češtiny je k dispozici v knize ŠMÍD, *Apoštolský nuncius v Praze*, s. 437-468.

set farností. Kněží je zde asi devět set a řeholníků více než sto. Z národnostního hlediska se zde nachází jedna třetina Němců a dvě třetiny Čechů. Českobudějovický biskup Mons. Šimon Bárta se narodil v roce 1884 a nahradil svého předchůdce Mons. Hůlku. Svatý stolec mu udělil dispens od nemanželského lože a oprávnění k udělování *‘subsequens matrimonium’*.“⁴³⁵

Následně se Clemente Micara věnoval přímo osobnosti českobudějovického biskupa: „Jedná se o zbožného kněze, vzdělaného, věrného církvi. Svými postoji je blízký Římu. Pracuje s velkým zápalem a sebeodříkáním. Musí čelit velkým obtížím, a to i materiálního charakteru, za nimiž stojí veliká chudoba této oblasti. Českobudějovická diecéze byla svého času jedna z nejlepších z celých Čech. Bohužel však pod správou Mons. Hůlky zaznamenala velký úpadek. Byl to biskup velmi slabý a málo inteligentní. Příliš také ustupoval reformnímu kléru... Po takřka tříleté správě Mons. Bárty mohu konstatovat, že se stav věcí zlepšil.“⁴³⁶

Když v říjnu 1924 slavil českobudějovický biskup své šedesáté narozeniny, obdržel od papeže Pia XI. zvláštní list s apoštolským požehnáním a pomocí v pastýřském úřadě ke větší cti a slávě Boží.⁴³⁷ Pro zásluhy na poli vědeckém byla Šimonu Bártovi propůjčena hodnost čestného doktora teologie (*theologiae doctorem honoris causa*) bohoslovecké fakulty Univerzity Karlovy, k čemuž došlo v roce 1928.⁴³⁸

Jako významný poradce Svatého stolce sehrál českobudějovický biskup Šimon Bárta svoji roli v roce 1931, kdy se uvažovalo o vhodném nástupci Františka Kordače na svatovojtěšském stolci v Praze. Ve shodě s představami apoštolského nuncia Pietra Ciriaciho tehdy doporučil na tento

435 Tamtéž, s. 456.

436 Tamtéž.

437 *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis*, 1924, č. 18-19, s. 69.

438 Tamtéž, 1928, č. 10-11, s. 43; Státní okresní archiv Třeboň, fond Biskupský archiv, karton 952, Šanda 27. 1. 1928.

stolec královéhradeckého biskupa Karla Kašpara, který patřil mezi nejvýznamnější podporovatele vatikánské linie v řadách československého episkopátu.⁴³⁹

Navzdory uvedeným vazbám na apoštolskou nunciaturu zůstával Šimon Bárta s vatikánskými zástupci v Československu především v písemném styku. Snad jedinou výjimku představoval srpen 1921, kdy do českobudějovické diecéze zavítal první vatikánský diplomat v Praze Clemente Micara. Během své krátké návštěvy sloužil vatikánský diplomat slavnostní mši v kostele svatého Ducha v Římově. Význam nunciovy návštěvy podtrhuje skutečnost, že v době Micarova pobytu patřil římovský areál k nejvyhledávanějším poutním místům Čech.⁴⁴⁰

Nebyla to nicméně pouze chvála, ale rovněž občas i kritika na adresu českobudějovického biskupa Šimona Bárty. Československý vyslanec u Svatého stolce Kamil Krofta se na základě jednání o jeho nástupnictví v roce 1920 vyslovil, že *„biskup Bárta je veliký slaboch, získá jej každý, kdo s ním mluví jako poslední.“*⁴⁴¹

Již dříve v průběhu roku, kdy se projednávala Bártova nominace do Českých Budějovic, o něm Kamil Krofta před církevními hodnostáři Svatého stolce prohlásil následující větu, jež vyznívala zcela jako ignorace jeho osoby: *„Bártu neznám, nikdy jsem o něm neslyšel a nepamatuji si, že by byl býval uváděn mezi kandidáty biskupského stolce budějovického.“*⁴⁴²

Podobně neoblíbený byl Šimon Bárta rovněž mezi reformním kněžstvem či politickými katolíky. Neváhal jej kritizovat ani poslanec Revolučního Národního shromáždění a pozdější senátor,

439 ŠEBEK, Jaroslav, *Kordačova aféra v roce 1931 v církevně-politických souvislostech*, in: Posláním historik. Pocta prof. Robertu Kvačkovi k 80. narozeninám, eds. Jana Čechurová, Pavel Andrš, Luboš Velek a kol., Praha 2012, s. 364.

440 ŠMÍD, *Apoštolský nuncius v Praze*, s. 323; ČERNÝ, *Poutní místa českobudějovické diecéze*, s. 216, 219, 221.

441 DEJMEK, *Kamil Krofta. Diplomatický deník*, s. 168.

442 AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1920, Krofta 22. 4. 1920.

děkan v Ledenicích a člen za agrární stranu kněz František Jan Kroiher, který v listu spisovateli a předsedovi Jednoty katolického duchovenstva Jindřichu Šimonu Bártovi na podzim 1920 o Bártově nominaci na biskupa uvedl: „*Pro naši diecézi navrhli také Římana, prof. Šimona Bártu, ord. 1889 v Římě, muže strohého, jenž ještě v říjnu mluvil studentům málo vlastenecky a dosud se nezmohl ani na chléb s nebe...*“⁴⁴³

Šimona Bártu neváhal rovněž kritizovat apoštolský nuncius v Praze Pietro Ciriaci, který v něm spatřoval názorový konzervatismus a blízkost myšlenkám Františka Kordače. V květnu 1931 na jeho adresu prohlásil: „*Mons. Bárta, českobudějovický biskup, je mužem s velmi malou iniciativou a energií, a to natolik, že jeho diecéze, jež byla dříve jednou z nejlepších, je nyní ve velkém úpadku.*“⁴⁴⁴

Nejsme z dostupných pramenů informováni, že by českobudějovický biskup udržoval těsnější osobní či pracovní vazby k českým politikům. Spíše se snažil, aby formální vztahy zůstávaly na dobré bezproblémové rovině a rozhodně nezhoršovaly jeho aktivitu diecézního biskupa. Proto tak v listopadu 1921 vykonal zdvořilostní návštěvu u prezidenta republiky Tomáše Garrigua Masaryka, jemuž *složil poklonu*.⁴⁴⁵ Rovněž s jeho nástupcem Edvardem Benešem, udržoval Šimon Bárta korektní vztahy, jak ukázala prezidentská návštěva Českých Budějovic v roce 1937.

Nepravidelně si českobudějovický biskup vyměňoval listy s některými katolickými politiky, osobnostmi veřejně angažovanými, místními budějovickými představiteli, univerzitními vzdělanci, katolickými krajany v zahraničí

443 MAREK, *České schisma*, s. 147.

444 HELAN, Pavel (ed.), *Československo a Svatý stolec*, II/3 Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti (1929-1931). Edice dokumentů, Praha 2020, s. 256.

445 AKPR, fond Kancelář prezident republiky, Šimon Bárta, českobudějovický biskup, Bárta 8. 11. 1921.

a osobami angažovanými v zájmu o společenské blaho, např. předsedkyní Československého červeného kříže a prezidentovou dcerou Alicí Masarykovou.⁴⁴⁶ Jeho vztahy tak zůstávaly korektní až laskavé, bez zbytečných konfliktů a snahy druhé dráždit a urážet.

⁴⁴⁶ Státní okresní archiv Třeboň, fond Biskupský archiv, karton 952.

VI. Závěr

V šesti kapitolách disertační práce jsme se zabývali životem a dílem osmého českobudějovického biskupa Šimona Bárty. Jeho osobnost jsme zasadili do společensko-politicko-náboženského kontext druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století, abychom jej vnímali jako plastickou postavu, jež se reálně potýkala s problémy, které jej obklopovaly.

Poměrně podrobně jsme sledovali jeho dětství a mládí s důrazem na kněžskou formaci ve Věčném městě v 80. letech 19. století v období pontifikátu Lva XIII., kam byl vybrán českobudějovickým biskupem Františkem Schönbornem. Jeho pobyt v Římě nám umožnil rekonstruovat podobu jeho studia i vystihnout charakter jeho formace. Následně jsme se věnovali jeho kněžským začátkům o dekádu později, kdy Šimon Bárta působil jako kaplan v Sedlici, katecheta a prefekt biskupského semináře v Českých Budějovicích a později katecheta v Pelhřimově a poté jako farář v Českých Budějovicích, přičemž jsme zasazovali jeho činnost do kontextu měnících se episkopátů českobudějovických biskupů druhé poloviny 19. a počátku 20. století.

Představili jsme Šimona Bárta jako vlídného a laskavého kněze, učitele a muže, který si svým charakterem rychle získával přátele a známé. Mnozí jeho žáci následně poskytli svědectví, která nám jej umožňují vnímat ve světle kontaktů a sociálních vztahů. Velmi hluboké lidské pouto jej např. pojilo s pelhřimovským děkanem Františkem Bernardem Vaňkem, který působil na významném poutním místě Křemešník u Pelhřimova. Třebaže ne vždy svědčili Bártovi současníci o jeho osobě pozitivně, zejména ti mimo církevní prostředí, shodovali se, že českobudějovický katecheta a biskup nebyl konfliktním a problematickým mužem, který by rád vstupoval do jakýchkoliv sporů.

Přesto se Šimon Barta před první světovou válkou dostal do otevřeného střetu s univerzitním profesorem Tomášem Garriguem Masarykem, který v rámci Judovy aféry urazil katechety na středních školách a zpochybnil jejich vliv na mládež. Své účty s názorovými odpůrci si před rokem 1914 vyřizoval především na stránkách katolických listů, kde publikoval jak své rozsáhlejší polemiky se současnými českými filozofy, tak fundované kritiky Voltairovy a Kantovy filozofie. V duchu římské formace odhalily zmíněné texty Šimona Barta jako nadšeného novoscholastika, který neskrývá svoji lásku k osobnosti Tomáše Akvinského.

Po světovém konfliktu jsme analyzovali Bártovy těžkosti v mladé Československé republice, jejichž pomyslným vrcholem byla jeho nominace na post českobudějovického biskupa v roce 1920. Šimon Barta totiž vrcholně splňoval jak v intelektuální, tak duchovní rovině všechny požadavky kladené na biskupa podle tehdejšího Kodexu kanonického práva z roku 1917 (od těch, které nemohl ovlivnit, byl dispenzován) – byl nadán dobrými mravy, zbožností, horlivostí v péči o duše i prozíravostí. Současně byl vzdělán na prestižním římském ústavu, přičemž dokázal své nabyté znalosti z Říma předávat v odlišném prostředí vhodným a jemným způsobem, který dobře rozuměl mentalitě českého prostředí.

Bártův následný episkopát v letech 1920–1940 tvořilo jádro disertační práce. V tematicky řazených kapitolách jsme se podrobně věnovali těžkostem doby, jak je odrážela první a druhá Československá republika a období protektorátu Čechy a Morava, tedy otázkám ohledně reformního kněžstva v diecézi, národnostních poměrům na jihu Čech či duchovní správě diecéze. Přes Bártovo angažování v Katolické akci jsme sledovali jeho postavení v diecézi, jeho cesty po ní a mimo ni i jeho postavení ve složité době druhé poloviny 30. let. Snažili jsme se ukázat, že Bártovy těžkosti byly často těžkostmi katolické církve v Československu i v Evropě, protože spolu úzce souvisely.

Následně jsme reflektovali Bártovu činnost v období po Mnichovu, tedy dobu krátké druhé republiky i období

protektorátu Čechy a Morava, kdy byl již otevřeně konfrontován s nebezpečím radikálních ideologií 20. století, vůči nimž se českobudějovický biskup vždy otevřeně vyhraňoval. Politické události vstoupily po roce 1938 do života českobudějovické diecéze zcela nezastřeně, takže kromě enormního pnutí mezi katolíky na jihu Čech bylo nezbytné řešit otázky měnící se církevní správy, kdy se více než sto farností ocitlo ve Třetí říši. Třebaže se v případě protektorátu jednalo o šest let tvrdé nacistické oprese, Šimon Bárta zemřel téměř na jeho počátku v květnu 1940.

Dramatická životní cesta Šimona Bárta předjímá svým trváním tři čtvrtě století složitá období našich národních dějin v předminulém i minulém století. Rovněž jeho skon nevyvolal standardní reakci politických a církevních představitelů, ale stal se významným bojem o obsazení českobudějovického stolce v době nacistické oprese; katolická církev nátlaku Berlína neustoupila a se jmenováním Němce na jihočeský biskupský stolec nikdy nesouhlasila. Zadržovací taktiku Svatého stolce po válce ocenil i exilový prezident Edvard Beneš. To, že zůstal biskupský stolec na jihu Čech až do roku 1947 neobsazený, bylo rozhodně vítězstvím katolické strany. V roce 1947 se Bártovým nástupcem stal profesor teologie v Olomouci Josef Hlouch.

Bártovo jmenování biskupem v roce 1920 bylo logickým vyústěním jeho předchozích aktivit i mimořádných zásluh na poli církevním i společenském. Sám po cestě vzhůru netoužil, nebyl kariérista, výzvu stát se biskupem považoval vzhledem ke svým zkušenostem, znalostem i dovednostem za povinnost, kterou nelze odmítnout.

Na základě sondy do jeho života vnímáme episkopát Šimona Bárty, skromného, vzdělaného a laskavého muže v čele jedné z diecézí, jako faktor, který přispěl ke stabilizaci katolické církve v Československu v bouřlivých letech po vzniku republiky na podzim 1918. Jako jeden z biskupského sboru vystupoval loajálně nejen vůči církvi, ostatním ordinářům, vatikánskému

diplomatovi v zemi i římskému ústředí ve Věčném městě, přičemž jeho podpis nechyběl pod žádným z významných pastýřských listů meziválečného dvacetiletí, ale plně respektoval rovněž politické elity své země. Zájmy českého národa hájil jak před rokem 1918, tak v meziválečném dvacetiletí v opětovné konfrontaci s německým živlem, resp. po roce 1938 tváří v tvář zločinné ideologii německého nacismu.

Jsme přesvědčeni, že českobudějovický biskup Šimon Bárta byl mimořádnou osobností, která svým významem a vlivem překročila úzký rámec českobudějovické diecéze. Prostřednictvím kontaktů s mládeží a zájmem o společenské dění patřil mezi skupinu angažovaných kněží, jimž nebyla lhostejná situace katolické církve v zemi a umenšování jejího vlivu, ať za ním stály jakékoliv vlivy. Byl rovněž jedním z mnoha kněží, kteří se v závěru první světové války rozešli s konzervativním prostředím habsburské monarchie a přijali za své prostředí demokratického Československa.

Navzdory chybám a prohřeškům, jichž se stát vůči církvi dopustil, právě zde, po roce 1918, rozvinuli tito kněží mnohovrstevnou činnost své katolické činnosti a vydali počet z bohubilé činnosti, která povznášela ducha a rozum. V tomto upřímném zápalu za sociální spravedlnost a lásku k vlasti pokračoval i v době svého episkopátu po roce 1920, který stabilizoval náboženské poměry na jihu Čech a přispíval k pozitivnímu vnímání katolictví tam, kde šlo o chudé, opuštěné a utlačované. Jeho pevní mravní postoje snad nejlépe odrážejí události na konci 30. let, kdy stál po boku ostatních českých a moravských biskupů a bránil zájmy své vlasti.

Dnes je pro katolické prostředí Šimon Bárta aktuální právě svým důrazem na hluboké teologické a filozofické vzdělání, a svoji tvořivou zkušeností ze zahraničí, jež se u něho snoubily s hlubokou a upřímnou zbožností. Navzdory strádání a samotě, když ve 14 letech osiřel, nezahořkl a stal se vynikajícím studentem osmiletého gymnázia v Českých

Budějovicích, který brzy dospěl k závěru, že jeho životním povoláním je služba Bohu i lidem. Neváhal jít do konfliktu tam, kde usiloval bránit katolickou církev a náboženství, přičemž jeho argumentace byla promyšlená, racionální a kultivovaná. Byl současně společensky angažovaným člověkem, který rozhodně nestál po boku habsburské monarchie proti českým zájmům, ale dokázal svoji loajalitu a lásku k vlasti vhodně propojovat k užitku obou.

Ve svém poznání jsme bohužel limitováni absentující Bártovou pozůstalostí, takže jsme jeho episkopát a obraz jeho činnosti rekonstruovali z množství dokumentů českých, rakouských, německých a vatikánských archivů i vydaných pramenů, zejména deníků a pamětí, které jsme konfrontovali s dostupnou literaturou, především domácí provenience. Jsme současně omezeni poměrně skromnou písemnou produkcí pana biskupa, která je v analýze jeho činnosti odkázána především na práci s prameny úřední povahy.

Předkládaná práce, jež je první svého druhu, si neklade nároky na úplnost a bezchybnost. Je analýzou a interpretací událostí spjatých se životem a dílem českobudějovického biskupa Šimona Barty s ohledem na současné dostupné archivy, což bude v budoucnu jistě znamenat jejich opětovné a nezbytné doplnění a možná i přehodnocení.

Přílohy

- I. Šimon Barta: *O filosofii přítomnosti* (1904)
- II. Šimon Barta: *O filosofii Voltairově* (1907)
- III. Bártův pastýřský list o rodině (1922)
- IV. Clemente Micara o Šimonu Bártovi (1923)
- V. Pastýřský list o nebezpečí komunismu (1936)
- VI. František Bernard Vaněk o Šimonu Bártovi (1946)
- VII. Přehled českobudějovických biskupů

I. Šimon Bárta: *O filosofii přítomnosti* (1904)

posudek o stejnojmenné knize univ. prof. Dra Fr. Krejčího

Od několika roků vede strana realistů na české filosofické fakultě úporný boj proti pozitivnímu křesťanství, najmě proti katol. církvi. Její orgán „Naše Doba“ má za úkol, ve jménu vědy šířiti náboženský racionalismus, nechť a ošklivost proti katol. církvi mezi inteligenty; „Čas“, druhý orgán její, má tentýž úkol prováděti v širších vrstvách formou populárnější – po případě také křivými insinuacemi, nadávkami, ostouzením atd.

Realisté vydávají výbor nejlepších spisů poučných, jehož nepokrytý účel jest, křesťanský názor světový zatlačiti. Všechny spisy tam vydané nesou se tím směrem. I dějiny české literatury devatenáctého století, nedávno tam vyšlé, jsou plny zjevných, anebo zakrytých útoků na katol. církev a její učení. Avšak nejurputněji si vede prof. František Krejčí ve spisu „O filosofii přítomnosti“. Ten docela prorokuje katolické církvi už brzký skon. Neboť „lidský duch pronikl zákonnost přírody, seznal zákonnost dění duševního, tak že pro nějaký div, zázrak není v mysli, vědeckým duchem prosycené, místa. Vše, co bylo dosud za zázrak považováno, buď se vysvětlí cestou přirozenou, anebo nelze-li toho vysvětliti přirozenou cestou, pokládá se to za nepravdu, omyl“ (strana 101). „Dnes poslední podučitel v zapadlé visce, který odchován a proniknut duchem pokročilé vědy, z pouhé povinnosti šíří osvětu a vzdělání do nuzných chýší, znamená proti církevnímu vlivu více než dříve nejslavnější filosof; ... vzdělání se šíří a s ním skepse, která vede k indiferentismu, nebo žene v náruč mysticismu, ale z církve vyhání. Zevnějšími prostředky moci, která jest v dosahu církve (konfessionelní školou a pod.), dá se udržeti jakž takž zevnější sociální stavba, avšak proti zpuchření nitra prostředky ty nestačí“ (str. 103).

Pan professor připouští sice velkodušně (str. 111), že katolicismus daleko ještě úlohy své nedohrál, a že by jej v této úloze žádné jiné vyznání křesťanské nemohlo zastoupiti než na jak dlouho, to že jest ovšem jiná otázka.

Kniha jest psána s úžasnou povrchností. Pan spisovatel jedná o nejvznešenějších problémech, např. o původu náboženství - s takovou vědeckou naivností a spolu frivolností, že to až zaráží. Napodobil ostatně zde svůj vzor Herberta Spencera, z něhož výklad ten prostě přejímá (str. 10-17). Přiznávám se, že jsem nečetl o původu náboženství výkladu ubožejšího.

Na to p. spisovatel probírá systémy filosofické a jejich přední zástupce, jak ve století právě uplynulém, a sice ve druhé jeho polovici, po sobě následovaly: materialism a mysticism, novokantism, positivism, idealism, Nietzsche-a a Tolstoje, k čemuž posléze připojuje závěrečné úvahy.

Celkem není se žádným systémem úplně spokojen; ano materialismu čte důkladné levity (strana 45 a následující) a přiznává, že „balance materialismu vůbec a moderní zvláště, jest passivní a že ve sporu vědy a náboženství prohrál“ (strana 50). Má však za zlé Rudolfa Virchowovi a Emilu du Bois-Reymondovi, slavným přírodopiscům, že vyznavše malomoc lidského ducha, nechali platiti vědu a víru vedle sebe, že světový názor dáti může jen věda doplněná náboženstvím; neboť p. Krejčí má za to, že víra vedle vědy obstáti nemůže. Virchow totiž doznává, že úlohou vědy není napadati to, co jest předmětem víry, nýbrž vytknouti hranice, kam až může poznání dospěti; přiznává, že přírodověda nedovede vysvětliti podstatu vědomí. Du Bois-Raymond ve spisku „Die sieben Welträtsel“ přiznává, že podstata hmoty a síly, počátek pohybu, vznik vědomí a svoboda vůle jsou nerozřešitelné. A kdo chtějí o těch věcech zvěděti, těm radí Rymond: „Mögen sie es doc hmit dem einzigen Ausweg versuchen dem des Supranaturalismus.“ Tu se rozhorluje p. Krejčí (str. 54); ale zcela zbytečně. Neboť náboženství nevykládá o podstatě hmoty

a síly, ani o počátku pohybu atd. nýbrž mluví o původci, o první příčině hmoty a síly, o první příčině pohybu, k níž z pozorování účinků postupem přesně logickým lze dojíti. I mýlí se tudíž p. Krejčí, že církev v takových hledá svou oporu. Nikoliv, ona spočívá na pilířích poněkud pevnějších, než jsou tyto. Ale to jest u těchto mužů chvályhodno, že přiznávají, že existuje ještě něco jiného než hmota.

Nejvíce se p. Dru Krejčímu zamlouvá positivism a jeho nejprzednější zástupce Herbert Spencer, filosof nauky vývojové; ačkoliv i tu přiznává, že Spencer nevysvětlil zákonem vývoje vznik života a vznik vědomí.

Knihou vane odpor proti náboženství vůbec, najmě proti katolickému. Z Boha osobního, od světa rozdílného, všemohoucího, nejvyššího svatého zákonodárce, má spisovatel hrozný strach; proto každý systém, který jen z daleka zdá se k němu poukazovati, hned zakřikuje. „Při představě osobitého Boha není prý věda volná, a proto usiluje o odstranění té představy“ (455 str.). Z té příčiny nelíbí se mu Wundt (strana 229 a násl.), „protože vztahuje platnost zásady příčinnosti nejen na zkušenost skutečně se vyskytující, nýbrž i na všechny možné zkušenosti a tím otvírá si cestu z oboru poznání smyslového k poznání transcendentna, pokládaje za oprávněné hledati počáteční a koncové členy řad příčinných mimo zkušenost, což prý znamená opuštění pozitivistického v metafysice.“

Za to však vře se ujímá Jenského filosofujícího přírodopisce Arnošta Häckla, o němž praví Paulsen, že s palčivým studem četl jeho knihu („Die Welträtsel“) a jemuž Külpe vytýká holou ignoranci ve věcech filosofických.

Pravíť o něm pan Krejčí: „Pro postup poznání v širších vrstvách vykonal Häckel svými hyperbolami filosofickými mnohem více než tak mnohý z jeho odpůrců. Má-li se v těch vrstvách vzbudit pozornost, musí se jiným způsobem vzkřiknouti než před posluchači zvyklými abstraktnímu myšlení. Psychologie lidu má svá pravidla... a je lépe, když vzbudí ohlas myšlenka, že člověk

povstal z opice, než zpráva o nějakém zázraku (str. 226-227). Haeckelova popularnost není nadarmo a mělo by se to uznati."

Tak vida, k jaké cti přichází u nás Häckel, za něhož se v Němcích stydí. Patrně jest jeho filosofie, hrubý materialistický monismus pro Čecháčky dobrý dost.

Ale nejsmutnější částí celé knihy jsou její závěrečné úvahy (str. 437-458), v nichž spisovatel doporučuje náboženství pantheismu. Dosavadní představa o Bohu prý lidstvo neuspokojuje. „Místo osobního Boha, jenž stvořil svět a jsa mimo něj (!), řídí jeho dění svým rozumem lidskému nedostupným úradkem, jenž člověka stvořil, aby, plně jeho vůli, stal se blaženým, jenž dobré odměňuje a zlé tresce, jenž jest vševědoucí, všemohoucí a všudypřítomný... místo toho Boha nalézají filosofové boha neosobního, jenž jest Vše a ve všem, jehož jsou všechny věci částí, jehož existenci tvoří existence všech jednotlivin, jenž jest stejně v člověku jako v přírodě, v každém atomu, v každé síle, jenž se nepotřebuje člověku zjevovati, poněvadž jest v něm, poněvadž je člověk částí všepodstaty, a poněvadž, co člověk myslí a cítí, cítí skrze něho a myslí On" (str. 447).

A nyní p. spisovatel najednou materialismus, který na stránce 38., 39. násl. Tak příkře a právem odsoudil, stydlavě velebí, zapomenuv, co byl o něm řekl dříve a praví, že „materialismus čině podstatou veškerenstva hmotu popíraje vše transcendentní, tedy také osobního boha, připravuje aspoň pantheismu půdu. *Pantheistické náboženství dovedlo by se s materialismem rovnati* (no tak vida, proč tolik blesků před tím do materialismu a tolik rozhořčení!); *kdežto theism* (předpokládá Boha osobního⁴⁴⁷) *s materialismem naprosto sloučiti se nedá*" (str. 448).

Pochvaluje si, že protestanská filosofie náboženská, pokud se opírá o Hegela, tíhne k pantheismu, že náš filosof Smetana, hegelian, jest nadšený pantheista, Schleiermacherovo křesťanství

447 P. Krejčí všude píše slovo Bůh, i kde mluví o Bohu osobním, s malým b.

že jest pantheismus, že pozitivisté, ač odmítavě staví se k theismu i k pantheismu, když odvažují se posledních důsledků o prapříčině světa, že jsou tyto důsledky pantheistické.

„Všudypřítomný, všemohoucí bůh, který nemá místa mimo tento svět a který nemá místa na tomto světě, kde všechno spolu souvisí a tvoří celek, může mít místo jen v tomto světě, jest to svět sám – deus in rebus“ (450.)

Na to na str. 453. spisovatel vypisuje přítomnosti pantheismu před náboženstvím zjeveným. Jedna pěkná stránka prý jest také ta, že pantheismus neslibuje sice nebe, ale také nestraší lidi peklem a místo osobní nesmrtelnosti dává člověka povznášející vědomí, že tento pozemský život nebyl prožit nadarmo a že pokračování jeho je v životě jiných lidí.

Představa Boha osobitého jest prý pojmovou fikcí, nesouvisící s danou skutečností! (str. 455)

V závěrečných úvahách jest nakupeno plno absurdností, do jakých vůbec pantheismus se zaplétá. Na str. 457 spisovatel mluví o tom, že člověk musí mravně jednati, aby mohl žíti, ačkoliv napřed upřel člověku svobodnou vůli.

V knize je vůbec mnoho filosofického sebevědomí, ale málo filosofie. Tak snadno, jak si to p. Krejčí myslí, náboženské problémy se odbýti nedají; ani křesťanství nespočívá na takovém vratkém základě, jak se jemu zdá.

O důkazy pro svá tvrzení se vůbec nepokouší; o obtížích v cestě stojících se nezmiňuje, anebo je odbývá povrchně. Nedostává se mu vědecké vážnosti a filosofické hloubky, a proto na výsost lehkovážně pojednává o základních pravdách křesťanského názoru světového, které jsou podepřeny rozumem i vírou, a směle popírá křesťanský názor světový.

Dr. Krejčí není ovšem s těmito útoky na věčné pravdy křesť. náboženství osamocen; jsouť ony takořka bonum commune moderní filosofie. Ale tím ještě lež nestává se pravdou. A když ještě k tomu professor na jediném vysokém učení valnou většinou katol. království českého činí propagandu apostasii od

křesťanství, tu zajisté jest proti takovému počínání protest na místě.

Výsledek veškerého filosofování pana Krejčího jest ten, že přetrhává všechny vztahy člověka k Bohu. Člověk nemůže uznati Boha od světa rozdílného; povstal ze zvířete a celá jeho výbava tělesná i duševní jest vývojový produkt ze stavu zvířecího.

Pan Krejčí chce taká morálku bez Boha. Podle Spencera hlásá (strana 449) onu laickou morálku eudaimonismu, která zná jenom jedno dobro a jeden nejvyšší životní cíl: největší summu individuálního a sociálního blaha neodvislého člověka.

Připojíme-li, že spisovatel upírá člověku i svobodnou vůli, tož z těch pravd, z kterých duch lidský žije a které jsou základem jeho individuální a společenské existence a které jsou též prvními věroučnými pravdami křesťanství, nezbylo nic. *Není Boha, není věčnosti, není náboženství, není stvoření, není duše, není svobody, není základu mravního zákona.*

Ty pozitivní pravdy, které lepší zástupcové pohanství veřejně vyznávali a ve svých spisech hájili, všechny jsou popřeny. Za to má dáti náhradu pantheismus, který odstraňuje z představy o světě všecken dualismus: hmoty a ducha, těla a duše, přírody a Boha, a s ním spoustu zbytečných problémů, jichž řešení nedovolovalo tak dlouho proniknouti vědeckému duchu v některé obory zkoumání. Záhada světa jest zjednodušena, formule pro ni vykazuje jen jednu neznámou veličinu, na niž se dají všechny hádanky světa redukovati. Ta neznámá veličina jest uvědomění, sebevědomí - jediná velká hádanka - nerozluštitelná" (str. 456).

Ostatní všechno p. Krejčí rozluštil snadno - pouhou negací!

A všechno to jest odčiněno s takovou *smělou lehkomyšlností*, která živě připomíná doby řecké sofistiky a spolu i nebezpečí, jakým tehdejší mládež řecká byla vydána.

Není se sice třeba obávati, že věrou a rozumem pevně zdůvodněné pravdy křesťanského názoru světového budou ohroženy bezmocnými náhami efemerního literáta, avšak litujeme

studující mládež křesťanského království českého, která má takového učitele!

Prof. Šim. Bárta

Vychovatel. Časopis věnovaný zájmům křesťanského školství,
ročník XIX, 1901, č. 22, 1904, s. 251-253, č. 23, s. 266-268.

II. Šimon Bárta: *O filosofii Voltairově* (1907)

píše prof. ŠIMON BÁRTA

Representantem 18. století a jeho náboženské frivolnosti a mravní zkaženosti jest Voltaire.

Voltaire neprávem bývá nazýván filosofem; ano pro svoji přílišnou frivolnost ani nezasluhuje jména filosofa. Vůbec celému francouzskému osvícenství 18. století přísluší v dějinách filosofie místo jenom podřízené. Filosofie encyklopedistů není uzavřený celek idejí ani mohutná stavba podle jednotného plánu jako na př. filosofie Descartesova anebo Leibnizova, nýbrž jest to populární filosofie z druhé až třetí ruky. Nejspíše upomínají ještě filosofové osvícenští na staré sofisty a jest v pravdě mezi nimi mnoho podobnosti. Jako sofisté tak i oni podkopali základy veškeré mravnosti; urvali svým souvěkovcům úctu k zděděným statkům minulosti, totiž k náboženství po otcích zděděnému, uvolnili všechny svazky společenské a proměnili vědu v příval slov a frasí. Protagoras, kterého Plato tak výtečně charakterisuje, živě nám připomíná Voltaira. „Kdyby příštipkáři a krejčí dělali střevíce a šaty, které jim byly odevzdány, horší, než je obdrželi, přišlo by to brzo na veřejnost a musili by hladem zemřít; ne tak Protagoras, který celou Helladu nepozorovaně kazí a ty, kteří s ním obcují, propouští horší, než je přijal, a to již více než 40 let. On zemřel, nemýlím-li se teprve nedávno ve věku 70 let, když byl po 40 roků svoje umění provozoval, které až do posledního dne ustavičně vytruboval.

Tak si počínal nejenom Protagoras, nýbrž celá řada mužů před ním a jiní po něm. Nuže oklamali a otrávilí mládež oni vědomě, anebo nedali si ze svého počínání žádný počet, a máme se domnívati, že tito od mnohých jako velicí mudrcové slavení, jednali tak v zaslepenosti. Nikoliv oni nebyli zaslepeni, tím více však byla zaslepena mládež, která jejich vyučování platila, ještě více její domácí, kteří je jim svěřili, nejvíce však města,

která jim dala přístup, místo aby je vyhnala. (Plat. Men., p. 91 et sq.⁴⁴⁸)

V nesmyslném a drzém mluvení, že náboženství jest vynálezem mocných tohoto světa, souhlasí staří i noví sofisté doslova. Voltaire cele zaujatý o svoji literární reputaci aneb o svůj majetek, ovládaný daemonem posměvačnosti, nepocítil nikdy onoho vznešeného nepokoje, jímž bývá zmitáno nitro člověka žíznicího po pravdě. Rozvíjeje horečnou literární činnost, aby letáky, pamflety, dopisy zničil l'infame (hanebnici t. j. nábož. křesťanské), nebyl způsobilý klidně uvažovati a přemýšleti o problémech v pravdě lidských. Byl příliš posměváček a člověk oddaný požitkům smyslným, než aby se mu bylo vážně jednalo o pravdu a její poznání. Ztrativ záhy výstředním, nemravným životem víru, nevinnost, vážné nazírání na život a lásku k pravdě, nenáviděl v pravdě fanaticky náboženství, které samo jediné by jej bylo mohlo přivésti na pravou cestu a zjednati mu vnitřní rovnováhu duševní.

Dobře praví Baumgartner: „Co nemravní kavalíři, ješitní salonní abbé, jansenističtí advokáti, podráždění spisovatelé, nepříjemní rivalové, konkurenti, přemrštění pobožnůstkáři, nemístně horliví mravokárci, dvorské kabaly, policie a soud, jsouce vyzýváni vlastní jeho zlobou a hašteřivostí, zlého jemu způsobili, ve všem tom viděl jenom dílo pověry, t.j. zjeveného náboženství. Kdyby byl býval v pravdě bystrou hlavou, filosofem, byl by musil nahlédnouti, že korupce, která panovala na dvoře Versailleském a ve vysokých kruzích pařížských, nepochází z náboženství, nýbrž ze zapírání jeho zásad, z neplnění jeho příkázání, ze sesvětštění duchovenstva, které přivodil gallikanismus, ze zmatků, které způsobil jansenismus, z nemravnosti, která již ve dnech Ludvíka XIV. vyšší kruhy zachvátila a zkazila. V kázáních Bouardalouových, ve spisech

448 Otto Willmann, Geschichte des Idealismus, III., pag. 349.

Bossuetových a Fenelenových byl by nalezl vyvráceny všechny své bludné domněnky klassicky krásnou řečí.

Ale démonická moc apostasie zavřela jeho oči a pudila jej dále a dále od pravdy. Tvrdil, že lze naléztí více pravého náboženství a mravnosti u anglických deistů, u anglikánů, u kvakerů, u brahmínů, u mohamedánů a Číňanů než v církvi, ve které se zrodil.⁴⁴⁹

S druhé strany sluší ovšem doznati, že sotva by bylo lze naléztí druhého člověka, jenž by byl tolik zvědavý a všetečný, který by se ochotněji pouštěl do každé diskusse a byl tak ztřeštěně rozhodný v každém druhu látky jako Voltaire. Il eut tous le goûts, jusque'au goût de la philosophie, praví o něm případně Nourrisson.⁴⁵⁰

Proto není snad otázky ve filosofii jenom poněkud důležitější, které by se byl Voltaire z blízka anebo z dále nedotkl; ale zůstáváje vždy jenom na povrchu ani jedné neprohloubil. Zdravý úsudek chránil ho sice před přeludy, avšak předsudky učinily jej pravdě nepřátelským a namnoze nepřístupným. Nedospívá tudíž nikde k poznání určitému, nýbrž spokojuje se pouze s domněnkami, které se nikdy nepokusil uvéstí v systém. Jeho díla tak podivuhodně rozmanitá obsahují spoustu filosofických assercí (tvrzení), před ním a po něm nesčíselněkrátě opakovaných, jichž souhrn činí onu falešnou a nízkou filosofii životní, které říkáme voltairianismus.

Hlavním pramenem byl mu Locke a angličtí deisté. Z nich vybíral, co se mu hodilo pro domácí potřebu, což bylo prací velmi snadnou, protože Locke věci staré, dávno už pověděné, přelil z abstraktní terminologie v populární formu. Dle Locka fabrikoval r. 1733 pro markýzu de Châtelet *Traité de metaphysique*, který byl však publikován až po jeho smrti. Za svého života neopovážil se tuto metafysiku vydati; ba ani rukopis její nechtěla markýza vydati Voltairovi, když ho chtěl poslati korunnímu princí

449 Alexander Baumgarten S. J., *Geschichte der Weltliteratur*, V. 453.

450 Nourrisson, *Voltaire et la Voltairianisme*, 459.

pruskému. Není to vlastně žádná metafysika, nýbrž snůška mělkého skepticismu a nevěry. Jsoucnost Boží jest toliko pravdě podobná, všelike zjevení pouhým výmyslem; duchovost duše jest možná, ale pravděpodobnější jest, že duše jest *hmotné přirozenosti*; svoboda vůle jest nejistá. Ctnost a neřest jsou pojmy relativní, které se řídí stupněm kultury. Cit pro čest postačí, aby z lidí učinil honnêtes gens a aby lidskou společnost udržel pohromadě atd. Ze všech těchto svých tvrzení podržel Voltaire jenom *popírání zjevení Božího a všeho nadpřirozeného*; vše ostatní dle času a příležitosti modifikoval, popřel, opět přijal, jinak a jinak zkroutil.

Jest ovšem pravda, že můžeme ze spisů Voltairových vybrati mnohé sentence; ve kterých slohem vždy jasným, půvabným, mnohdy výmluvným, s emocí ovšem že často theatrální tvrdí se jsoucnost duše, svoboda, Bůh, povinnost, avšak to není pravé smýšlení Voltairovo. Není snad ani jediné otázky filosofické, které by byl Voltaire netvrdil a spolu nepopíral, v které by byl nedisputoval pro a contra.

Voltaire je skeptik; jeho filosofie jest skepticismus, nikoliv však skepticismus kritický, který methodicky směřuje ku poznání pravdy a svědčí aspoň o síle ducha, který pochybuje za tím účelem, aby dospěl k pravdě a nepochyboval více, ani není jeho skepticismus ona melancholická nejistota, která tvoří zároveň velikost a muky duší, která pronikla. Vyjímaje řídké případy tajného zoufání, skepticismus Voltairův jest všeobecná nedůvěra a pohrdavá lhostejnost, která počíná ironií, pokračuje invektivou a končí výbuchy smíchu⁴⁵¹).

Co soudí Voltaire o filosofii? Na první pohled by se zdálo, že smýšlí o ní jako filosofové všech zemí a všech časů. „Bez filosofie nevynikali bychom nad zvířata, která si v zemi vyhrabávají své příbytky – záhady, které řeší filosofie jsou tak důležité, že vše ostatní jim ustupuje; jedním slovem filosofie,

451 Nourisson 461. o. c.

o níž se mluví tolik zlého, jest přece jedinou útěchou duchů ušlechtilých v nehodách života". (Lettre a Mme de Saint-Julien, 29. května 1776)

Avšak tato slova nevyjadřují pravého mínění Voltaireova. Metafysika, filosofie, theologie nejsou ve skutečnosti v očích jeho než směšnými anebo nebezpečnými zábavami.

Metafysika, s kterou z pravidla stotožňuje celou filosofii, není mu než polem pochybnosti a románem duše (le champ des doutes et le roman de l'âme).

„Položme na konec skoro všech kapitol metafysiky dvě písmena soudců římských, když nerozuměli nějaké při: N. L., = non liquet – věc není jasná." (Dictionnaire philosophique, Bien, Tout et bien).

Podle jeho mínění jenom matematika jest jasná, a jenom fysika jest užitečná. „Jest třeba, aby matematika skrotila skoky našeho rozumu; ona jest holí slepých (ciest le bâton des aveugles), bez ní nelze kráčet a co jest jistého ve fysice, za to děkujeme jí a zkušenosti."

„Nám metafysika není než hříčkou ducha; jest to země románů. Celá theodicaea Leibnicova nevyvážá jeden pokus Nolletův" (Lettre a M ... 13. března 1739). „O filosofové! Pokusy fysické dobře zjištěné, umění a řemesla, toť pravá filosofie. Můj mudřec jest řidič mého mlýnu, který dobře zachycuje vítr, zdvihá pytel s obilím, vysypává do koše, stejně rozemílá a poskytuje mně a mým domácím pohodlnou potravu. Můj mudřec jest ten, kdo olejem pokrývá moje zdi, obrazy z vlny a z hedvábí, zářící nejbohatšími barvami anebo ten, kdo vkládá do mé kapsy míru času měděnou nebo zlatou. Můj mudřec jest zpytatel věd přírodních". (Dictionnaire philosophique, Xénophane).

Nebylo by zde na místě dokazovati nepravdivost tvrzení stokrát již vyvráceného, že jenom vědy mathematické jsou jisté a že jenom fysika jest užitečná. Jisto jest, že před duši naši stavějí se záhady, které nemají s matematikou nic společného a které vědy fysické samy rozřešiti nemohou. Člověku nepostačuje

míti jenom sdostatek chleba, koberce, hodinky. *On pocituje touhu neodolatelnou, věděti, co jest, odkad přichází a kam jde. Neustává tázati se sebe sama a jiných co jest jeho přirozenost, jaký jest jeho původ, jaký jeho cíl. Právě ty muže, kteří se snažili tyto záhady podstatně lidské vědecký rozřešiti, nazývá filosofy.*

Člověk jest si vědom, že má rozum a že tento se odráží v jeho srdci, neboť právě toto světlo rozumové ukazuje jeho srdci dobro, po kterém ono touží; a které miluje; rozum je příčinou, že člověk uvažuje, že svobodně volí a jedná.

Avšak Voltaire jest jiného náhledu. „Ve tmách metafysiky nelze nalézti nic rozumového leč *skepticism*. Není dovoleno něco tvrditi, něco určitě rozhodnouti, leč v geometrii. Všude jinde napodobujeme Molierova doktora Metafrasta. Il se pourrait (Mohlo by se), la chose est faisable, cela n'est pas impossible, il fait voir. Adoptujme *peut-être* Rabelaisovo, que sais-je? Montaignovo, non liquet starých Římanů, pochybnost akademie – rozumí se ve věcech profánních, neboť ve věcech svatých, jak dobře známo, není dovoleno pochybovati.“ (Dictionnaire philosophique, Affirmation par serment).

Někdy se zdá, jakoby Voltaire litoval svého skepticismu a konsekvencí, které pyrrhonismus sebou přináší. „Skepticismus ničí všecko, ničí sebe sama jako Samson zdrcený ruinami chrámu.“ (Sottisier p. 59) Avšak snadno lze vypozerovati z jiných míst, že jest to nářek ironický. Ironií dýchají aspoň tyto řádky: „Našemu věku bylo vyhrazeno zploditi monstra, která zavádějí hnusný pyrrhonismus pod záminkou, že jsou trochu matematiky a že milují rozum, pravdu a spravedlnost. Jaká ubohost!“ (Dictionnaire philosophique, Gargantua). Zkrátka Voltaire tvrdí, že pyrrhonismus jest pravdivý. Píše sice: „Zdá se mi, že všechny pravdy mravní, fysické, historické a mathematické jsou stejně jisty, stejně pravdy. Pravdy mathematické jsou věčny; nikdy trojúhelník nebude roven třem úhlům pravým, nýbrž vždy dvěma. Pravdy historické mohou

se měniti. Řím může zítra nebyti, ale pokud jest, jeho existence jest tak pravdivá jako vlastnosti trojúhelníku, neboť nemůže býti a nebyti zároveň, a to jest právě základ ideí mathematických." (Sottisier, p. 49.) Nicméně jinde se vrací ku své zamilované nauce: „Radím vám pochybovati o všem vyjímaje, že tři úhly v trojúhelníky rovnají se dvěma pravým, a že trojúhelníky o stejné základně a výšce jsou si rovny a podobné věty, např. že dvě a dvě jsou čtyři." Naopak o metafysice nerozumujeme než o možnostech." „Plujeme všichni v moři, jehož břehů nikdy jsme neviděli. Běda těm, kteří plujíce se potýkají. Přistaň, kdo můžeš!" (Dictionnaire philosophique, Dieu.) Rozumí se samo sebou, že theologie není než hromada ohavných pošetilostí (amas de billevesées abominables.) (Ibid; Superstition.)

Než snad filosof, metafysik stojí výše než theolog? „Říci, že jeden metafysik jest větší druhého, že kupř. Clarke jest větší metafysik než Newton, není-liž to, jako kdyby někdo řekl, že jeden hraje lépe míč než druhý? Metafysika, filosofie sama není než marnost – vanitas vanitatum, et metophysica vanitas." (Courte réponse aux longs discours d'un docteur Allemand 1740.) Voltaire doznává, že si vyvolil za patrona sv. Tomáše Didyma, který chtěl vložit prst v rány Spasitelovy. –

Snad vychází Voltaire od pochybování po způsobu Descartesově jen proto, abychom budovali na skále, když jsme vznikli z písku a jílu? Někdy by se zdálo, že tomu tak a že jest mu pochybnost částí metody. „Jedno stéblo postačí, aby nám okázalo naši bezmocnost. Nám jest dáno věriti, počítati, vážit a činiti pokusy; avšak vzpomeňme si vždy, že moudrý Hippokrates počal své aforismy větou, že zkušenost jest klamná a že Aristoteles počal svou metafysiku slovy: „Kdo se chce poučiti, musí uměti pochybovati". (Des singularités de la nature.)

Ale tento druh pochybování, který směřuje k vědění a končí věděním, nelze aplikovati podle Voltaira než na vědu o tom, co se měří, počítá a váží. „Abychom věřili pevně, chceme viděti na

své oči, dotýkati se svýma rukama a to vícekráté." Avšak to mu ještě nepostačuje. „Chce ještě býti podporován očima a rukama jiných." (Dictionnaire philosophique, Polypes.) Opustíme-li však tento svět hmoty, nemůžeme ničeho věděti. „My ubozí lidé se svýma malýma očima a se svým malým mozkiem rozlišujeme veškerou přírodu opovážlivě na hmotu a ducha pojímající v to i Boha, ač nevíme vlastně, co jest to duch a co hmota." (Physique. Elements de la philosophie de Newton). Filosofie má nás naučiti pochybovati o všem, co nespadá do oboru matematiky anebo zkušenosti.

„Ve filosofii všechno počíná pochybováním, a pochybováním všechno se končí; neboť v ní hromadí se *proč* a nelze na žádné z těchto proč odpověděti. Proč jsme, proč existuje ta neb ona věc? Žádná filosofie neodpověděla a neodpoví nikdy na tyto otázky." (Dictionnaire philosophique, Les Pourquoi.)

Voltaire doznává, že „čím více stárne, tím více o všem pochybuje." (Ibid. Systéme).

Voltaire neváhá tvrditi, že lidstvo nerozřešilo až dosud ani jediné záhady, která nitro lidské znepokojuje. V dějinách filosofie potkáme se prý jenom „s velikými skladateli ničeho (de grands compositeurs de rien), kteří vážně odvažují vajíčka muší na váhách z pavučiny." Pravdu nelze člověku postihnouti; systémy filosofické si navzájem odporují anebo jsou temné.

„Kdo by se chtěl trochu poučiti o své bytosti a nemá času nazbyt, ten by byl velice na rozpacích. Chtěl by čísti najednou Hobbesa, Spinozu, Bayle-a, který psal proti nim; Leibnize, který disputoval proti Bayle-ovi; Clarka, který disputoval proti Leibnizovi; Malebranche-a, který se lišil ode všech; Locke-a, který překonal Malebranche-a; Stilingfleeta, který má za to, že vyvrátil Locke-a; Cudwortha, který myslí, že jest nade všemi, poněvadž nedochází sluchu u nikoho. Zemřel by stářím, než by přelistoval stou část románů metafysických." (Dictionnaire philosophique, Bibliothèque.)

A výsledek této dlouhé a namáhavé práce? Ztráta času! Neboť „když vyzkoušel neomylného Aristotela, doktora evangelického, božského Platona, vezme všecka tato epitheta za přezdívký a nebojí se vřaditi mezi učitele bludu Descartesa a Malebranche-a“ (Ibid; Ame, Section VIII).

A jindy píše: „Strávil jsem asi 40 roků svého putování ve dvou nebo třech koutech světa, abych hledal ten kámen mudrců, který se zove *pravda*. Bral jsem na potaz všechny adepty starověku, Epikura a Augustina, Platona a Malebranche-a a zůstal jsem ve své nuzotě. Možná, že ve všech kelímcích filosofů jest jedna nebo dvě unce zlata, avšak všecko ostatní jest caput mortuum, nechutné mláto, z něhož nic se nemůže naroditi. Zdá se mi, že Řekové, naši učitelé psali spíše, aby ukázali svůj důvtip, než aby užili svého důvtipu ku poučení sebe. Nevidím ani jediného spisovatele starověkého, který by měl systém souvislý, methodický, jasný, důsledně postupující.“ (Ibid: Précis de la philosophie ancienne.)

Tento příkrý posudek a pohrdání nejslavnějšími filosofy antickými a moderními pochází u Voltaira z neznalosti. Zná filosofy staré a moderní *jenom zcela povrchně*. Rychlé a neúplné čtení, změtená vzpomínka na místa všeobecná a zastaralá, několik maxim náhodou sebraných mu stačí, aby se posadil na soudnou stolicí nad theoriiky a theoriemi a aby všechny učinil směšnými. Posmívá se např. Sokratovi: „Sokrates, jak známo, měl dobrého anděla; avšak nutno říci, že ho vodil anděl zlý. To nemůže zajisté býti než anděl velmi zlý, který filosofa nabádá k tomu, aby běhal od domu k domu a říkal lidem, tázaje se jich a odpovídaje jim, že otec a matka, učitel a hoch jsou nevědomci a pitomci. Anděl strážný má dost práce, aby chránil svého svěřence před bolehlavem.“ (Dictionnaire philosophique, Ange.) – Jinde: „Sokrates podle všeho byl člověk velmi nespolečenský. Doznává sám ve své obraně, že chodil v Athénách od brány ke bráně, aby dokazoval lidem, že

jsou hlupci. Učinil si tolik nepřátel, že na konec odsoudili ho k smrti." –

Podobně zachází Voltaire s Platonem. Nazývá ho temným, nesrozumitelným, spíše výřečným než výmluvným, spíše poetou než filosofem, vznešeným, *poněvadž mu nikdo nerozumí*. Posmívá se jeho důkazům o jsoucnosti, duchovosti a nesmrtelnosti duše, nazývá je *pěknou motaninou* (*beau galimatias*), která mu vynesla název „božský“ Plato, jak prý nazývají též Italové svého půvabného blázna Ariosta, který jest však srozumitelnější než Plato; ano Voltaire jde tak daleko, že vytýká Platonovi i charlatanství (dryáčnictví). Aristoteles dochází však u Voltaire milosti, ačkoliv jej studoval tak málo jako Platona. Posmívá se sice jeho „entelecheia“, avšak doznává, že pravidly své logiky prokázal lidskému duchu veliké služby, předcházaje tak všelikým *aequivokacím*, které působí všechno nedorozumění ve filosofii, theologii a v životě. Pln obdivu volá: „Kdo jako Aristoteles, který touže rukou načrtává pravidla tragoedie, kterou nám dal pravidla dialektiky, morálky, politiky a kterou zdvihl, jak mohl, veliký závoj přírody?“ (*Dictionnaire philosophique, Poétique.*) A opět: „Učinil Roger Bacon něco lepšího než jest poëtika, rhetorika a logika Aristotelova? Tato tři nesmrtelná díla dokazují, že Aristoteles byl převeliký genius, pronikavý, hluboký, methodický a že byl špatným fysikem jenom proto, že nebylo možno hloubati v oboru fysiky, poněvadž nebylo názoru.“ (*Ibid. Roger Bacon.*)

Tato chvála však nezakládá se na hlubokém studiu spisů Aristotelových. Voltaire nezabýval se ani jeho metafysikou ani etikou ani jeho studii o přírodě, *kteřé budily ještě podiv Cuvierův*; jest to jenom banální hold, který mu vzdává, následuje v tom ustálené tradice.

Ani ve filosofii moderní není Voltaire doma. Nežádejme od něho ocenění systémů, které vyplývá ze studia textu. Té trošce filosofického vědění naučil se za svého nuceného pobytu v Anglii, a to ještě více z konversace než z knih. Proto theorie

spíše jednotlivým filosofům podkládá, než vykládá, spíše persifluje, než oceňuje. Pravdivou filosofii vidí jenom u Angličanů. Svého krajana Descartesa snižuje veršem i prosou; jeho filosofii nazývá románem špatně zosnovaným, kterého dnes nikdo ani nevyvrací ani nezkoumá, persifluje nauku o vrozených ideích, praví, že jeho bludy jsou nesčetné. „Za chaos Aristotelův substituoval chaos svůj a tím zadržel pokrok ducha lidského více než o padesát let. Filosofie jeho byla duchaplný román, pro nevědomé filosofy jeho času velice pravděpodobný. Klamal se o přirozenosti duše, o zákonech pohybu, o přirozenosti světla – proto jedním slovem: važme si osoby Descartesovy, to jest spravedlivé, ale *nečtěme* ho, ve všem by nás uvedl do bludu. Všechny jeho výpočty jsou falešné, vše jest chybné u něho, vyjímaje vznešenou aplikaci algebry v geometrii, kterou on první učinil.“ (Lettre à M. le Marquis d'Argens, 21. června 1739.)

Podobně persifluje Malebranche-a, Leibnitze, kterého posléze nazývá charlatánem a německým chvastounem (gascon de l'Allemagne). Kromě Locke-a nalézá u něho milosti ještě Spinoza. Nenávidí Pascala, poněvadž napsal své slavné „Pensées“; tedy proto, že jest obráncem křesťanství, obráncem ohnivým, vítězným.

Za to však chválami vynáší svobodné myslitele anglické. „Babarský ostrov Cassiteridů, kde lidé za časů Platonových žili v lesích, zplodil filosofy, kteří stojí tak vysoko nad Platonem, jako Plato nad svými vrstevníky, kteří nefilosofovali. Mezi těmito filosofy jest Clarke asi nejhlubší a spolu nejjasnější, nejmethodičtější a nejsilnější ze všech, kteří mluvili o nejvyšší bytosti. Zdá se, že Locke a Clarke měli klíče od světa pomyslného. Locke otevřel všechny pokoje, do kterých lze vstoupiti.“ (Dictionnaire philosophique.)

I Hobbesovi a Pope-ovi dostává se trochu chvály. Hlavně však chválami zasypává Locke-a. „Čím více je čte (totiž Clarke-a a Locke-a), tím více se utvrzuje v mínění, které měl, že Clarke

jest nejlepší sofista, který kdy existoval; Malebranche nejjemnější romancier a Locke největší mudřec." Jest to jediný rozumný metafysik, kterého zná. Po něm klade Hume-a. „Od časů Platonových až k Locke-ovi není nic; nikdo v tom období neobjasnil operace duševní, a kdyby znal celého Platona a jenom Platona, věděl by málo a špatně. Sluší doznati, že rozumní lidé, kteří by četli Lockeů-v Entedament humain, prosili by Platona, aby k Locke-ovi šel do školy." Locke našel tu pravou metafysiku, kterou Plato marně hledal. „Nikdy nebylo ducha moudřejšího, methodičtějšího, logika přesnějšího než Locke." Ano Voltaire se těší a chlubí tím, že byl pronásledován po třicet let hloučkem fanatiků, protože řekl, že „Locke jest Herkulem metafysiky, který položil meze lidskému rozumu" (Lettre à Horace Walpole, 15. července 1768.)

Avšak bylo by bludem domnívati se, že se Voltaire přiklonil úplně k některé škole filosofické ani Locke-a nevyjímaje. Všecky školy a všechny jejich nauky jsou mu pouhé chiméry. O žádném systému nelze mu mluvit bez smíchu. „Čím více stárí a slabost mne přivádějí ku hrobu, tím více pokládám za svou povinnost poznati, zda tolik mužů slavných od Jeronyma a sv. Augustina až k Pascalovi mají nějakou pravdu. Poznal jsem jasně, že byli jenom subtilními a bouřlivými advokáty věci ze všech nejhorší... Monady, které by byly koncentrovaným zrcadlem vesmíru, předzřízená harmonie mezi orlojem duše a orlojem těla, vrozené idee tolikrát zavržené, tolikrát Sorbonnou přijaté, určení okamžiku, kdy duch počne oživovati hmotu, vraťte se do země přeludů s Targumem, Talmudem, Mišnou, kabalou, chiromantií... Jsme navždy odsouzeni k nevědomosti? Ano!" (Des singularités de la nature 1768). A jinde: „Po Bramovi, Zoroastrovi a Thotovi až na naše časy každý filosof učinil si svůj systém, a nejsou dva mezi nimi, kteří by byli stejného mínění. Jest to chaos idei, ve kterém se nikdo nevyzná. Malý počet mudrců vždy zbořil začarované zámky, avšak nikdy nemohli vystavěti takový, v němž by se mohlo bydliti. Vidíme svým rozumem, co není; nevidíme, co jest. V tomto věčném

zápase pošetilosti a nevědomosti svět vždy šel tak, jak jde; chudí pracovali, bohatí užívali, mocní vládli, filosofové dokazovali, mezi tím, co si nevědomci rozdělovali zemi." (Les Systèmes.)

Tak soudil o dějinách filosofie muž, který předstíral, že má sám pravou filosofii. Skepticismem počal a Skepticismem též končí. Brzo se chlubí, že sledoval metodu eklekticismu, bera ze všech sekt, co se mu zdálo pravdě nejpodobnějším, a brzo prohlašuje, že má ošklivost ku všem systémům; *neboť má za to, že všechny jsou nerozumné.* „Ó toho svědění říci věci nové! Ó té zběsilosti systémů! Ó té pošetilosti ducha lidského." (Dictionnaire philosophique.)

Vychovatel. Časopis věnovaný zájmům křesťanského školství, ročník XXII, 1907, č. 1, s. 2-4, č. 2, s. 15-16, č. 3, s. 27-28, č. 4, s. 38-39, č. 6, s. 63-64.

III. Bártův pastýřský list o rodině (1922)

Šimon, z Boží a Apoštolské Stolicе milosti biskup Budějovický, vzkazuje všem věřícím diocése Budějovické pozdravení a posílá jim požehnání ve jménu Páně

Nejmilejší!

Svatá doba postní předvádí nám před náš duchovní zrak veliké dílo našeho vykoupení vykonané jednorozeným Synem Božím, který opustiv pro nás a pro naše spasení slávu Otce, člověkem se stal, učiněn nám ve všem podobným kromě hříchu a za naše viny sama sebe přinesl Bohu v oběť na dřevě kříže.

Půst jest doba svatá, vybízí nás ku přemýšlení o lásce Boha Syna, jenž vydal sebe sama na vykoupení za všechny - vybízí nás ku přemýšlení o ceně naší duše, o našem věčném určení, o ceně všeho pozemského. Více než kdy jindy doléhají v době postní na naši mysl slova Kristova: „Tak Bůh miloval svět, že Syna svého jednorozeného dal, aby žádný, kdo v něho věří, nezahynul, ale měl život věčný. (Jan 3, 16.)

V době postní rozjímající o utrpení Kristově lépe rozumíme slovům Jeho: „Co jest platno člověku, byť všechn svět získal a na duši své škodu trpěl? Anebo jakou dá člověk výměnu za duši svou?“ (Matouš 16, 26.) Srdce každého katolického křesťana jest vnímavější pro pravdy sv. víry než v kterékoliv jiné době církevního roku. Proto vítám tu dobu, věda, že jí horlivě použijete ku svému duševnímu prospěchu, ku smíření s Bohem hodným a opětným přijetím svátosti pokání a Nejsvětější Svátosti Oltářní, že se vynasnažíte dobrými skutky zadostučiniti za urážky Bohu učiněné a modlitbou, postem, almužnou nashromážditi si pokladů v nebesích, které mol a rez nekazí, aniž zloději vykopávají a kradou (Matouš 6, 20.)

Drazí diocesáni! Nikoho z Vás není tajno, že nynější doba, v níž žijeme, jest rozvrácena; všude kolem sebe vidíme nespokojenost a namnoze mravní porušenost.

Není úcty k mravnímu zákonu, a proto také k právům drahého, všude tvrdé sobectví, nezřízený shon po bohatství a rozkoších a úplné zapomenutí na věci věčné, láska k bližnímu jakoby byla vymizela ze srdcí lidských. Příčinou největší tohoto smutného zjevu, hmotné i mravní bídy jednotlivcův a celé společnosti jest odvrácení se od Ježíše Krista a jeho nejsvětějšího učení, jak nám je hlásá jeho církev, kterou na Petrovi založil a již přislíbil svoji pomoc až do skonání světa.

Duch víry namnoze vymizel z našich rodin, a proto jest chorá celá společnost. - Mravní bídu však nelze jinak vyléčiti, nebezpečí lidské společnosti hrozící jinak zažehnati, než návratem jednotlivcův a celé společnosti k Ježíši Kristu, který věčně může spasiti ty, kteřížkoli skrze něho připisují k Bohu. (K Židům 7, 25.)

Jest nutno, aby svaté učení Kristovo proniklo rodiny, aby v rodinách zahostila se opět bázeň Boží, svatý křesťanský mrav, a zase obnovena bude tvář země. Rozkvetou opět všechny ctnosti občanské: láska k otčině, pracovitost, poctivost, obětavost, účinná láska k bližnímu a vrátí se kýžený pokoj.

Nejmilejší! Rodina jest první a nejdůležitější základní kámen lidské společnosti. Bůh sám na počátku ji založil, požehnání své jí udělil, s ní spojil zachování a rozšíření pokolení lidského. Ježíš Kristus povýšiv smlouvu manželskou na svátost chtěl, aby manželství znamenalo jeho milostiplné spojení s církví. Tím způsobem učinil svazek manželský nejenom světějším, nýbrž poskytl rodičům i dětem nejúčinnějších prostředků k snazšímu dosažení časné i věčné blaženosti - *rodina dle jeho vůle stala se náboženskou svatyní.*

Bohužel moderní lidstvo zbavilo manželství veliké, svátostné důstojnosti a postavilo je na roveň smlouvám pouze občanským. Smutné následky toho vidíme již dnes: svazky věrnosti a lásky jsou zpřetrhány, slepá vášně vede k zhoubným rozvodům, děti odpírají poslušnost svým rodičům, jsou zdivočilé, nezdárné, bezbožné. Všichni povážliví, kterým záleží na blahu

vlasti, vidouce tuto zkázu, naplnění jsou obavami do budoucnosti; *vždyť na právu, mravnosti, náboženství spočívá lidská společnost*. Náboženství a mravnost jsou mohutné pilíře, které ji udržují; tyto-li se shroutí - sřítí, rozpadne se, zahyne v krvavých bouřích i lidská společnost.

To bylo přesvědčením i starých pohanů a pohanských filosofů. Bez úcty k Bohu nutně se shroutí lidská společnost, praví pohanský filosof Cicero (*De natura deor.*, I., 2). *Proto rodina dle vůle Boží má býti školou náboženství, mravnosti, práva - a tou také byla u všech národů, kteří neodvrhli poslední zbytků kultury*.

V rodině kladou se první a nejpevnější základy víry, poslušnosti, úcty k autoritě, obětavosti a ducha společenského; v ní učí se člověk povinností k Bohu a k bližnímu a zároveň je přidržován k tomu, aby je plnil.

Rodina jest proto záštitou lidské společnosti. Je-li rodina otřesena, rozvrácena, pak jest společnost lidská zralá ku zkáze.

Nejmilejší! Poučení slovem Kristovým víte, že manželství jest svátost, tajemství veliké v Kristu a v církvi, znázorňující mystické spojení Krista s církví. Přípravou k této svátosti jest ctnostný život snoubencův a hodné přijetí svátosti pokání a velebné svátosti oltářní. „Manželství takto před Bohem uzavřené,“ praví starý církevní spisovatel Tertullián, „ohlašují andělé v nebi, otec nebeský je potvrzuje“, „Kristus takovým manželům pokoj svůj posílá; kde jsou dva, tam i on sám; tam není zlý nepřítel“ (*Ad uxorem* II, 9). Z takového manželství řine se v duše snoubenců proud milostí a požehnání Božího a ono jest základem šťastného života rodinného.

Vzorem všem křesťanským rodinám má býti svatá rodina Nazaretská, v níž vtělený Syn Boží chtěl prožítí své dětství a svůj věk jinošský až do 30. roku svého života, aby nám dal příklad bohumilého života rodinného.

Jaké příklady ctností vidíme ve svatém domku nazaretském! Příklady skvělých ctností mají otcové rodin na sv. Josefu,

ochránci a živiteli sv. rodiny. Pracuje v potu tváři (1 Mojžíš 3, 19), jak jest určení člověka dle vůle Boží, aby opatřil potřebné pro život těch, kteří byli svěřeni jeho ochraně a aby mohl udělit i jiným. Matky křesťanské mají v nejsvětější Panně, Matce Páně, zářivý vzor lásky, úcty, poslušnosti, dokonalé věrnosti; děti pak na Ježíši Kristu podivuhodný božský příklad poslušnosti, pracovitosti; neboť božské jeho ruce zacházely s pilou a širočinou.

Ať boháči, ať chudí, ať učené, ať prosté všichni mají na své rodině příklad, podle něhož mají svůj život zařídit, aby žili ctnostně, svatě, spokojeně. Jaká v té svaté rodině prostota a čistota mravů, jaká svornost, vzájemná úcta a láska, jaká snaha ve všem plnit vůli Boží!

Práce a sice těžká práce jest údělem svaté rodiny, pracují tam všichni, aby nejen sami měli pro život potřebné, ale i jiným mohli dobře činit. Ruce jejich, i svaté, božské ruce Ježíšovy, byly tvrdé od mozolné práce, jeho svatá tvář byla sluncem osmahlá, na jeho čele perlily se často krůpěje potu a prsa námahou těžce oddychovala. Kdo může bez hlubokého pohnutí patřit na Syna Božího tak těžce pracujícího, aby si vydělal svůj chléb?

A přece v té svaté společnosti jest úplná spokojenost a radost, dvě průvodkyně dobrého svědomí.

Drazí, milovaní diocesáni: Jak by se do naší milé vlasti vrátil pokoj, po kterém všichni tolik toužíme, jak by rozkvetly obce a celá země, kdyby v rodinách křesťanských panoval takový duch, takové ctnosti jako ve svaté rodině nazaretské! Vraťme se, nejmilejší, ku zbožnému způsobu života našich předků! V rodinách našich zbožných rodičů duch víry pronikal všechno počínání a konání. Žilo se v duchu církevního roku. V posvátné době postní ozývaly se v rodinách nábožné písně, připomínající přehořké utrpení božského Spasitele a bolesti jeho nejsvětější matky. Večer celá rodina modlila se bolestný růženec. Ve středu a v pátek spěchávali mladí

a staří na pobožnost křížové cesty... Co sladké útěchy plynulo do duše z těchto nábožných cvičení! Kolik povzbuzení k trpělivosti, odevzdanosti do vůle Boží, co síly proti rozmanitým pokušením!

Konečně všichni členové rodiny – rodiče, děti, čeleď – vykonali v době postní sv. zpověď a posilnili se ku křesťanskému životu tělem Páně.

V pravdě rodina byla našim předkům domácí svatyní, a proto také z ní vycházeli ctnosti, zdární synové a dcery, z ní rozlévalo se požehnání na obec a na celou vlast.

Mnohé rodiny byly proslulé daleko široko po celém kraji svou zbožností, svými křesťanskými ctnostmi, svou poctivostí a spořádaností.

Drazí, milovaní diocesáni! Svatá doba postní vybízí nás k váženému přemýšlení o spáse naší duše. Bůh mocněji, než kdy jindy klepe na bránu našeho srdce a žádá, aby byl vpuštěn. Ó nebudme hluší k volání Božímu! „Dnes, uslyšíte-li hlas jeho, nezatvrzujte srdcí svých“ (Žalm 94, 8).

Nedejte se klamati falešnými proroky, kteří k vám přicházejí v rouše ovčím, ale uvnitř jsou vlci hltaví. Přidržte se své duchovní matky, svaté, katolické, apoštolské církve, kterou Ježíš Kristus zbudoval na Petrovi a jeho nástupcích. Dnes ta pravá církev Kristova, mystická jeho choť, jest v naší vlasti bohužel od mnohých tupena, plivají po ní slinou hnusné pomluvy, mnozí z ní vystoupili a ještě hněvně jí lají. Ubozí; nestarali se o to, aby poznali dokonale pravdu Kristovu poslušáním slova božího, čtením katolických knih, plněním příkazů Kristových – a tak se stalo, že podlehli pokušení a uvěřili svůdcům. Modleme se za ně v této posvátné době postní s umírajícím Spasitelem.

Zajisté mnozí tupí církev a pronásledují ji z nevědomosti, jako sv. Pavel sám to o sobě praví: „Prvé jsem byl rouhač, a protivník, a hánce: ale došel jsem Božího milosrdenství, poněvadž jsem to z nevědomosti v nevěře učinil“ (I. Tim. 1, 13).

Svatý Štěpán, když byl kamenován, modlil se za své nepřátele a modlitbou svou vyprosil obrácení Šavlovi, který

ho kamenoval. Mnozí svatí mučedníci vyprosili svým nespravedlivým soudcům a katům milost svaté víry.

Kříž je údělem církve, to Pán předpověděl. „Budete v nenávisti všechněm pro jméno mé“ (Mat. 10, 22), „ale kdož setrvá až do konce, ten spasen bude“.

Proto neklesejte na mysli; Pán je s církví svou a nedá jí zahynouti, on svých věrných neopustí. Má vějičku v ruce a čistí své humno prořezává svou vinici; plevy odpadly, suché ratolesti vichr zlámal, dobré Božský zahradník přiřezává, ony v utrpení roní slzy, ale utrpením očištěné ponesou bohaté ovoce.

Sami vidíte, jak utrpení, pronásledování církve *probudilo víru* v srdcích mnohých, kteří dříve byli lhostejni, jak *lásky* k tupené matce církvi jest dnes u mnohých a mnohých *vroucnější, spojení* s náměstkem Kristovým, římským papežem, *užší a pevnější*.

Láska k Ježíši Krisu, jenž za nás trpěl a umřel, pobádá nás k tomu, abychom se všemožně vysnažili ty, kteří bloudí, uvést na pravou cestu a Kristu je zase získati. Vždyť víme - s jakou láskou hledal ovečky ztracené, s jakou láskou vyšel vstříc kajícímu marnotratnému synu.

Rozjímajíce o přehořkém utrpení Kristově vzpomeňme také na bolesti jeho nejsvětější matky, které vytrpěla na křížové cestě svého Syna a zejména, když stála pod jeho křížem v posledních okamžicích jeho života.

Ji matku milosrdenství vzývejme, jejím přímluvám sebe a všechny ubohé hříšníky poroučejme, aby k nám obrátila své milosrdné oči, vyprosila nám u svého božského Syna milost obrácení a setrvání v dobrém až do konce a ukázala nám po tomto putování Ježíše, požehnaný plod života svého. Amen.

Milost Pána našeho Ježíše Krista buď se všemi vámi. Amen.

Dáno v Č. Budějovicích, dne 13. února 1922.

Šimon, biskup.

NB. Tento pastýřský list budiž věřícím druhou neděli po devítíniku při ranních a velkých bohoslužbách božích přečten. Věřící budtež také upozorněni na čtvrté církevní přikázání, v němž se poroučí: Aspoň jedno v roce zřízenému knězi se zpovídati a v čas velikonoční nejsvětější Svátost oltářní přijímati. - Ohledně postního řádu platí ustanovení i úlevy, jak bylo prohlášeno v Ord. 1. z r. 1921, č. 3.

Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis, 1922, č. 5-6, s. 17-20.

IV. Clemente Micara o Šimonu Bártovi (1923)

Českobudějovická diecéze

V českobudějovické diecézi žije 1 095 065 katolíků. Nachází se zde přibližně pět set farností. Kněží je zde asi devět set a řeholníků více než sto.

Z národnostního hlediska se zde nachází jedna třetina Němců a dvě třetiny Čechů.

Českobudějovický biskup Mons. Šimon Bárta se narodil v roce 1884 a nahradil svého předchůdce Mons. Hůlku. Svatý stolec mu udělil dispens od nemanželského lože a oprávnění k udělování „subsequens matrimonium.“

Jedná se o zbožného kněze, vzdělaného, věrného církvi. Svými postoji je blízký Římu. Pracuje s velkým zápalem a sebeodříkáním. Musí čelit velkým obtížím, a to i materiálního charakteru, za nimiž stojí veliká chudoba této oblasti.

Českobudějovická diecéze byla svého času jedna z nejlepších z celých Čech. Bohužel však pod správou Mons. Hůlky zaznamenala velký úpadek. Byl to biskup velmi slabý a málo inteligentní. Příliš také ustupoval reformnímu kléru.

O stavu diecéze jsem se zmínil ve svých zprávách č. 885, 1015, 1175 a 1360. Po takřka tříleté správě Mons. Bárty mohu konstatovat, že se stav věcí zlepšil.

ŠMÍD, Marek, *Apoštolský nuncius v Praze. Významný faktor v československo-vatikánských vztazích v letech 1920–1950*, Brno 2015, s. 456.

V. Pastýřský list o nebezpečí komunismu (1936)

Společný pastýřský list arcibiskupů a biskupů Československé republiky o nebezpečí bezbožického komunismu a obnově společenského řádu.

Arcibiskupové a biskupové v Československé republice vzkazují důstojnému duchovenstvu a milým věřícím pozdrav a požehnání ve jménu Páně!

Po celém světě katolickém ozývá se v těchto dnech úpěnlivé volání: „Rorate coeli desuper“, „Rosu dejte nebesa shůry a oblakové dštěte Spravedlivého! Otevři se, země, a vypuť Spasitele! „Ještě dnes, takřka po 2.000 letech po narození Vykupitele světa, vyzývá nás tedy Církev Kristova stejně vřele volati k Bohu o pomoc, jako činili před tisíciletími nejzbožnější lidé! Nezříkali se ani v nejzoufalejších dobách naděje, že nebude svět ztracen, nýbrž pevně doufali, že přijde Spasitel, Bohem již v ráji po pádu našich prarodičů přislíbený, a přinese lidstvu kýžený pokoj a mír!

Zdaž i my, drazí diecesáni, nejsme nuceni vývojem událostí posledních let podobně úpěnlivě volati k P. Bohu: „Rosu dejte nebesa - země vypuť Spasitele!“ Vždyť se dějí věci, které ani v dobách nejhoršího poklesu národů, ani před příchodem Spasitele světa, Ježíše Krista, nebyly možné! Sám svatý Otec, papež Pius XI., veřejně prohlásil ke španělským uprchlíkům, když je přijal ve svátek Povýšení svatého kříže, že, co se ve Španělsku děje, jsou výbuchy nevídané dosud surovosti, násilí tak ukrutného, jaké by se zdály nemožnými u lidí, byť nejzpustlejších! A dodává: „V Církvi Kristově vidí jedinou opravdovou překážku k dovršení rozvratu všeho řádu. Pracují nepřetržitě se všeobecnou, nadmíru dovednou agitací na ovládnutí celého světa svou nejen nerozumnou, ale i děsně nebezpečnou naukou! Podaří-li se jim takto svést i mravně otrávit lid, nastane všeobecné zbrojení, boj proti veškerým řádům lidským a božským, nadejde všeobecná

revoluce, vzájemné vraždění. A k tomu jistě dojde," praví sv. Otec, „a to v míře ještě větší a hroznější nežli v ubohém Španělsku, nesjednají-li zodpovědní činitelé nápravy, dokud nebude pozdě. A proč pozdě? Pro děsnou sobeckou vypočítavost, zhoubnou vzájemnou žárlivost, pro nenasytné pachtění po vlastním zisku!"

Zle bylo, milovaní diecesáni, před příchodem Syna Božího, Ježíše Krista, na svět. Tehdáž, však ani hluboce pokleslí pohané se neodvážili vypovědětí boj všemu božskému! Ale dnes zorganizovaná armáda výbojných bezbožců, jak sami zpupně se nazývají, vyhlašuje s ďábelskou záští boj proti samému Bohu po celém světě! Chápete tudíž, proč vás tak důtklivě vyzýváme, abyste zcela zvláště v tuto posvátnou dobu adventní, ale i pak, pokorně a důvěrně volali: „Rorate coeli - Rosu dejte nebesa, oblakové dštěte Spravedlivého, otevři se země a vypuť Spasitele," který by svou milostí, zaslouženou nám na kříži, uhasil plameny zášti a nenávisti, ohrožující celý svět!

Bolestným jest při tom, že šířící se komunismus svaluje všelikou vinu za nynější rozhárané poměry, zúmyslně na katolickou Církev! Na onu katolickou Církev, která právě láskou zvítězila nad pohanstvím! Na katolickou Církev, která vždy se zastávala práv ubohých, slabých, pronásledovaných! Na katolickou Církev, která, zatím co pohané neměli citu s trpícími, první zřizovala nemocnice, sirotčince, útulky - a to i v dobách, kdy ji svět splácel nevďekem, pronásledováním, zabíráním jejího majetku, vražděním kněží a řeholnic! Co dokáže tato ryzí láska k bližnímu, viděti i u nás, kde např. katolická Církev, ač po převratu tolik ochuzena, sebere na charitativní účely a vydá každoročně průměrně 80 milionů korun, z nichž téměř vše se dostává chudým, kdežto světská dobročinnost, tzv. Humanita, potřebuje mnohdy na režii více nežli polovici příjmů, někdy až 75 %. Ano, na tuto katolickou Církev by chtěli házet kamením a ji tupiti, že nemá porozumění pro chudinu! Zda lze sobě vymyslet pomluvy horší?!

Celý svět rovněž ví, že katolická Církev nikdy se nespokojovala s touto milosrdnou dobročinností, nýbrž vždy o to usilovala, aby i zákonodárství dbalo spravedlnosti v životě veřejném, zvláště i v hospodářském! A jestliže v době liberalistické nadvlády se svým požadavkem nemohla proniknout, nebyla vina na ní, nýbrž na neblahých poměrech politických, které nezřídka proti ní vyvolaly tzv. kulturní boje. Skvělého zadostiučinění však se jí dostává již dnes od mnohých, a to i od nekatolických odborníků, kteří vděčně počínají uznávat, co vše katolická Církev vykonala v dobách, kdy mohla bez zvláštních překážek uplatňovati své zásady také v životě veřejném, jako např. ve středověku! A zdaž to nebyly i v nejnovější době právě uvědomělí katolíci, laikové, kněží a biskupové, kteří neohroženě bojovali za práva pracujícího lidu?! Jména kněze Kolpinga, biskupa Kettelera, kardinála Manninga, zakladatele salesiánů sv. Don Bosca a mnoho jiných jsou až příliš známa!

Nikdy však nejde zapomenouti nesmrtelných zásluh velikého papeže Lva XIII. o dělnictvo! V době, kdy osvícené parlamenty nedovedly odstraňovati sociální boje leč výjimečnými zákony a zbraní, burcovala dělnická encyklika Lva XIII. Rerum Novarum svědomí podnikatelé, státníků a všech odpovědných činitelů, aby netrpěli dále krutých nespravedlností, páchaných hospodářským mamonem na ubohém tzv. proletariátu! A nynější svatý Otec Pius XI., před jeho veleduchem se s úctou sklání celý svět, obšírně líčí blahodárné účinky onoho projevu papeže Lva XIII. u příležitosti 40. jubilea vydání jeho encykliky ve velkolepém okružním listu Quadragesimo anno!

Svatý Otec opětovně sobě přeje, a to i velice důrazně, aby každý pečoval v oboru své působnosti o obnovení společenského řádu. Píše: „Ani jeden prostředek nesmí zůstatí nevyzkoušen a nepoužit, jen aby se odvrátilo hrozné zlo od lidské společnosti! K tomuto cíli musí směřovati naše práce i vroucí modlitby! Vždyť za přispění milosti Boží jsou osudy lidské

v rukou našich... Necht' se tedy spojí - tak vyzývá sv. Otec - všichni mužové dobré vůle, aby pod vedením církevních pastýřů bojovali tento ušlechtilý, mírumilovný boj Kristův! A každý podřizuje se vedení a učení Církve svaté, necht' se snaží přispěti, podle svých schopností, sil a postavení, k obrození lidské společnosti, jak k tomu vybízí papež Lev XIII. ve své nesmrtelné dělnické encyklice! Necht' nikdo nehledá sebe a svých zájmů, nýbrž jen a jediné zájmy Ježíše Krista, aby ve všem a všudy Kristus kraloval, Kristus vládl, Jemuž čest a sláva a moc na věky!"

Tato výzva katolické Církve k nutné obnově společenského řádu na podkladě spravedlnosti a lásky zůstala, bohužel, podnes „hlasem volajícího na poušti!" Lidstvo se řítí do záhuby, odmítá učení nebeského Samaritána a Jeho Církve, jak v životě soukromém a rodinném, tak v životě veřejném a nechce použítí láskyplně sobě nabízených léků! Jestliže však nedbají člověk, rodina, společnost a státy učení Ježíše Krista, zavrhnou-li rady, předpisy a léky tohoto božského Lékaře, který jediný může uzdraviti a zachrániti celý svět, pak necht' nikdo nenaříká, že se mu vede špatně, tím méně necht' obviňuje katolickou církev, jako by mu pomoci nemohla! Nedbá-li nemocný rad lékaře a neužívá uzdravujícího léku, pak ať se bije v prsa a vyzná upřímně: Má vina, má největší vina!

Uvedeme vám, milovaní diecesáni, z mnohých alespoň jeden příklad, jak ne křesťansky, ale protikřesťansky, ba nelidsky si počínají někdy lidé! Což jste nečetli v posledních letech, jak brzy tam, brzy jinde, se ničily ohromné zásoby potravin jen proto, aby nezlevnily?! A rozhodující činitelé k tomu mlčeli! Neskonale dobrotivý Bůh rozdává i pozemské dary v míře přehojné! Odkud tedy bída a hlad? Protože lidé opustili Boha a z nezměrné lakoty, pohrdající zákony spravedlnosti a křesťanské lásky, přebytky raději ničí, nežli by je darovali hladovícím a trpícím!

Připravuje-li se takto půda rozvratným živlům, není tedy na tom vinna katolická Církev, která jednání takové odsuzuje jako zločin, volající k Bohu o pomstu, nýbrž ti, kdož k jejímu úpěnlivému volání o smilování s ubohými jsou hluchými a zatvrzují vůči chudině svá srdce!

Tyto rozvratné živly, tito svůdcové, slibují ubohému lidu vše možné, ba i ráj na tomto světě! A zatím všudy, kde k moci se dostali, měla a má jen smrt krvavou žeň, na popravištích a v žalářích, kde kosila a kosí tisíce, statisíce, ba miliony dobrého, nevinného lidu i chudého a nejubožejšího, hladomorem, nemocemi, bídou, pronásledováním všeho druhu, které předčilo i smutné proslulé pronásledování prvních křesťanů Neronem, Diokleciánem a jinými!

Jejich opravdově satanské dílo však se nespokojuje hmotným zničením světa! Chtějí jej učiniti nešťastným i pro celou věčnost! Proto mu rvou ze srdce víru, zpupně volajíce s praotcem lži: „Kdo jest Bůh? Neznám Boha!“ Vědí, že člověk bez víry jest vhodným nástrojem ke všemu zlému!

Nedejte se tudíž, milovaní diecesáni, nikdy, nikým a ničím svést k jakékoli spolupráci s bezbožeckým komunismem, nechcete-li sami býti nešťastnými a proměnití naši drahou, krásnou vlast v rum sutin a v poušť! Již apoštol národů sv. Pavel varuje: „Jaká součinnost spravedlnosti s nepravostí? Anebo co společného má světlo s tmou? A jakou shodu má Kristus s Beliálem?“ (2 Kor 6, 14).

Další vaší povinností jest, abyste spolupomáhali k obnovení společenského řádu ve smyslu nařízení sv. Otce. Neboť všeliká obranná činnost proti komunismu bude marnou, nepodaří-li se zříditi na zříceninách, která nám zanechal zmamonisovaný liberalismus, nový domov na základě spravedlnosti a křesťanské lásky!

Tato vaše spolupráce pozůstává především v obnovení vašeho nitra v duchu Kristově. Žijte tudíž z víry, plňte svědomitě přikázání Boží a církevní, modlete se denně, přistupujte často

ke stolu Páně, účastněte se exercicií, tj. duchovních cvičení a lidových misií! Slova Krista Pána: „Hledejte nejprve království Boží a Jeho spravedlnost a vše ostatní bude vám přidáno,“ (Mt 6, 33) platila vždy, platí a platiti budou až do skonání světa pro každého člověka.

V každé farnosti budiž dále zřízen, pokud se tak ještě nestalo, ihned odbor křesťanské charity! Tato ovšem nestačí samo o sobě na překonání nynější bídy plynoucí z nezaměstnanosti! My však nesmíme čekat, až zase nastane úplný hospodářský pořádek! Láska křesťanská nás zavazuje, abychom ze všech sil pomáhali těm, kdož trpí ještě větší nouzí nežli my sami. Proto napomáhejte tomuto apoštolátu milosrdenství a vyhledávejte ty, kdož skutečně trpí a snad se ostýchají prositi o pomoc! Vaší obětavé lásce jistě se podaří opatřiti jim nějakou práci, vyprositi šaty, prádlo, obuv, dříví, jídlo, zvláště pro útlé nebohé děti! Jakou odměnu připravil vám za to na věčnosti Božský Spasitel, který řekl: „Cokoli jste učinili jednomu z mých nejmenších, Mně jste učinili.“ (Mt 25, 40).

A poněvadž nevědomost ve věcech hospodářsko-sociálních a jejich řešení je tak velká, nutno mít na paměti slova sv. Otce Pia XI. v listu o Katolické akci, zaslaném minulého roku brazilským biskupům: „Doporučujeme vám především – tak píše – abyste usilovali co nejvíce o vzdělání a výchovu těch, kteří bojují v řadách Katolické akce, o jejich výchovu náboženskou, mravní, sociální, bez níž nelze v moderní společnosti úspěšně apoštolovati... S touto požehnanou prací budiž začato v každé farnosti! Užitek, jaký přinášejí pracovní dny a týdenní studijní kursy, spojené s modlitbou, je nesmírný. V kursech těch, nechť přednášejí sociální odborníci o katolických mravoučných a sociálních pravdách, se zvláštním zřetelem na nynější doby.“

Dovedlo-li na příklad Sdružení katolické mládeže v krátké době zřídit v Čechách 60 studijních sociálních kroužků, proč by nebylo možno uskutečnit i to, co sv. Otec důtklivě připomíná o sociálních kursech?

Ovšem, o zavedení spravedlivého sociálního a hospodářského řádu nerozhodují podle naší ústavy jednotlivci, nýbrž sám lid skrze své poslance! Uvážíme-li, že jest v naší republice převážná většina katolíků, jest jisto, kdyby každý uplatňoval v životě veřejném své právo v duchu Kristově, že by se u nás dospělo k poměrům lepším i v ohledu hospodářském a sociálním!

Na konec se obracíme nejen k horlivým katolíkům, nýbrž ke všem lidem dobré vůle, ano i k těm, kdož snad zprvu jinak na věc pohlíželi, poučení však krvavými událostmi v cizích státech, poznali, že nenávist, třídní boj, paličství a vraždění nemohou býti základem sociálního řádu a klidného soužití. Jediným lékem pro neduhy dnešního lidstva může býti, jak dějiny potvrzují, pouze evangelium lásky Kristovy!

Nuže, nechť v otázkách hospodářských, kdy vlastně se jedná o „chléb náš vezdejší,“ nerozhoduje pouze politika. Bylo by barbarstvím ovládnouti i výživu tak, aby se jí dostávalo pouze přívržencům té neb oné politické strany. Chléb musí býti pro všechny, i pro politické odpůrce!

Cílem života hospodářského musí býti dále zabezpečení životní existence, tedy zajištění dostatečného živobytí pro každého bez rozdílu. Nesmí tudíž býti vůdčí zásadou zisk, rentabilita, shromažďování peněz apod.

S povděkem uznáváme snahu odpovědných činitelů o překonání nynější nezaměstnanosti a s ní souvisící bídy! Bohužel, děje se to však namnoze opět jen na základě hospodářské soustavy liberalistické, která z touhy po největším zisku stávající krizi vlastní zavinila, jak se dnes již všeobecně uznává. Právě proto nesetkaly se dosud ony snahy s kýženým výsledkem. Nutno tedy těchto nebezpečných zásad důsledně se zřici!

Za nejbolestnější zjev našich dnů, tj. za nezaměstnanost, činí mnozí odpovědným neobyčejný rozvoj techniky a žádají, aby bylo dalšímu zdokonalování strojů a výroby zabráněno. Pravda, technický rozmach měl býti řízen rozumně, tak, aby stroj nebral člověku práci! Proto však netřeba pokládati vymoženosti lidského

důvtipu za něco takřka hříšného. Což nedal Bůh člověku rozum? Ano, i vynalézavost je dar Boží, jak nedávno i sv. Otec krásně vyložil při audienci 200 inženýrů elektrotechniků! Má-li však technický pokrok a celý hospodářský život přinést lidstvu požehnání a ne kletbu, jest nutno, aby sloužil Bohu, a tak všeobecnému blahu, nikoli mamonu.

To, co napsal sv. Pavel v listu k Římanům (Řím 1) o důsledcích neposlušnosti k Bohu, platí i dnes! Z této neposlušnosti jakoby z kořene, roste všechen dnešní rozvrat ve světě!

Milovaní diecesáni!

Doby jsou vážné, vážnější, nežli snad mnohý z vás se domnívá! Dábel, „otec lži“, jak jej nazývá Miláček Páně sv. Jan (Jan 8, 44), zneužívá lidských náruživostí, vášní, ctižádosti, lakoty, aby si učinil z lidu, oloupeného o víru, otroky své zášti proti Bohu, aby strhl lidstvo v bratrovražedný boj, a proměnil celou Evropu, ano, celý svět v pustiny, jak, bohužel, již dnes vidíme v Rusku, Mexiku, Španělsku, zkrátka všude, kde ničivý komunismus se domohl vlády! Aby pak snáze oklamali a svedli lid, užívají hlasatelé komunismu různé taktiky, všude berou na sebe jinou tvář!

Právě proto snad více ještě nežli jindy, platí dnes slova Božského Spasitele: „Pilně se varujte falešných proroků, kteří k vám přicházejí v rouše beránčím, uvnitř však jsou vlci hltaví! Po ovoci jejich poznáte je... ! Zlý strom zlé ovoce nese!“ (Mt 7, 16; Lk 6, 44). Otravují lid penězi, novinami, letáky, knihami, v divadlech, koncertech, kinech, v básnictví i v malířství, rádiem, reklamami, inserty, vůbec všude, kde jen mohou a jak jen mohou! Štvou jednu třídu proti druhé, dokonce i rafinovaně sestavenými uměleckými výstavami, štvou jeden národ proti druhému, štvou státy navzájem, žádného prostředku, sebe nekalejšího, se neštítí, jen aby dosáhli hrozného cíle Antikristova: revoluce světové a zničení světa! My pak, žijíce

uprostřed Evropy, jejímž jsme jakoby srdcem, jsme v nebezpečí mnohem větším, poněvadž bude-li otráveno srdce, lehce zanikne i celé tělo!

Sledujeme-li, drazí diecesáni, poměry v jiných státech, musíme ovšem býti Pánu Bohu vděčnými, neboť u nás přece ještě je pořádek, od nezapomenutelného pak sjezdu katolíků republiky československé v Praze pozorují všichni značné zlepšení i v ohledu náboženském. To nás ovšem nesmí zmásti, ani uvésti ve lhostejný, klidný spánek, nesmí nás ukolébati, abychom snad nebyli jednoho rána nepříjemně překvapeni!

Naše drahá vlast je tak úrodná, tak bohatá, že si z ní můžeme vytvořiti příbytek šťastný, vzor i pro jiné země! Nutno však podříditi všechno, srdce i zevnější statky, nezměnitelnému svatému zákonu Božímu! Neboť „nestaví-li Hospodin domu, nadarmo se namáhají, kteří jej stavějí.“ (Žl 126). Navždy zůstanou pravdivými slova Věčné Pravdy – Boha: „Beze Mne nic nemůžete učiniti!“

Žijte tudíž, ještě jednou připomínáme, podle víry, konejte smírné pobožnosti v kostelích i soukromě k usmíření Pána Boha za nesčetné urážky, ano, za bohopusté zločiny, jimiž zvláště v posledních letech byl a je stále urážen. Přijímejte na tento úmysl svaté Svátosti, zvláště i nevinné děti, jichž modlitby prorážejí nebesa, a ujímejte se po příkladu našeho Božského Spasitele z lásky k Němu ubohých, hladových nemocných, sirot, všech strádajících. Pomáhejte pak ze všech sil k obnovení společenského řádu, jaký jsme vám byli připomněli!

V tuto posvátnou, tak vážnou dobu adventní, vroucněji pak ještě, než kdy jindy se modleme: „Rorate coeli – Rosu dejte nebesa shůry a oblakové dštěte Spravedlivého, otevři se země a vypuť Spasitele!“

Pak jistě se smiluje dobrotivý Bůh, který sice dopouští, ale Svých věrných neopouští, a mír, jež andělé pěli na nivách betlémských při narození Božského Děťátka, sklene se i nad naší drahou vlastí, nad celou Evropou, nad celým světem, jako záruka

onoho věčně blaženého klidu, jež připravil Pán Bůh u Sebe v nebesích všem, kdož v Něho pevně věřili, v Něj neochvějně doufali a Jej milovali celým svým srdcem.

A k tomu z té duše vám žehnáme ve jménu Boha Trojjediného
† Otce i † Syna i † Ducha svatého. Amen.

V Praze, z jednomyslného usnesení biskupských porad 1. října 1936.

† Leopold Prečan, arcibiskup olomoucký

† Josef Kupka, biskup brněnský

† Mořic Pícha, biskup královéhradecký

† Karel Kašpar, arcibiskup pražský

† Pavel Jantusch, tit. biskup prienenský, apošt. administrátor trnavský

† Antonín Weber, biskup litoměřický

† Šimon Bárta, biskup budějovický

† Josef Čársky, tit. biskup thagorenský, apošt. administrátor košický

† Alexander Stojka, biskup mukačevský

† Marian Blaha, biskup báňskobystřický

† Michael Bubnič, tit. biskup scilienský, apošt. administrátor rožnavský

† František Svoboda, apošt. admin. užhorodský

† Karel Kmeťko, biskup nitranský

† Pavel Gojdič, tit. biskup harpasenský, apošt. administrátor prešovský

† Ján Vojtaššák, biskup spišský

Za čsl. část arcidiecése vratislavské

† Adolf kardinál Bertram, arcibiskup

FORMÁNEK, Jakub, ŠMÍD, Marek (eds.), *Pastýřské listy 1918–1945*, Praha 2017, s. 360–368.

VI. František Bernard Vaněk o Šimonu Bártovi (1946)

BISKUP Dr. Š. BÁRTA

Vysoká, hubená, ale přece mohutná, jako ze žuly tesaná postava přísné tváře s živýma očima, s hlavou už v čtyřicátém roku jako mléko šedivou, na jejímž týle hoří červená biskupská čepička. Studoval teologii v Římě, a když tam byl vysvěcen a vrátil se do vlasti, říkali o něm kněží: non doctor, sed doctus. A profesoři: nejučenější hlava v našem sboru.

Jeho láskou byla historie, Dantova poesie a studium filosofie. A pak – debata. I na vyšším gymnasiu, jako v Budějovicích, vyzýval studenty, aby se na konci náboženské hodiny svěřili se svými pochybnostmi a námitkami, a o každé hned měl přednášku.

Setkal jsem se s ním třikráte. V Č. Budějovicích, když jsem byl v oktávě, odešel v pololetí na dovolenou profesor náboženství Matěj Procházka a vstoupil za něho do třídy prefekt malého semináře, šestadvacetiletý Šimon Bárta. Kdežto profesor Procházka z kolejí učebnice nevybočil, pro prof. Bártu byla jen kostrou, kterou oživoval náplní svých vědomostí. Pamatuji se, jak mně ve svém pokojíku, kam si volal studenty na zkoušku, dával otázky ze středověkého křesťanského umění v písemnictví, o kterém učebnice mlčela.

Uprázdnilo se místo profesora náboženství v Pelhřimově. Šimon Bárta si tam zažádal, a když jsem tam byl poslán za kaplana, setkali jsme se tu po druhé. Byl zahrabán do svých knih a jenom nerad vstoupil do obecního zastupitelstva, kam ho vyslal profesorský sbor za svého zástupce.

Odešel jsem na Křemešník, a když jsem tam pátý rok poustevničil, psal mi: „Vy o děkanství žádat musíte!“ A to slovo musíte podtrhl.)

Poslechl jsem a setkal jsem se s ním po třetí. Dříve studentík podřízený profesorovi, nyní najednou spíše jako jeho představený. Ale když za půl roku odešel za profesora

do Budějovic a tam byl sv. Otcem jmenován biskupem, kolo se otočilo a stál jsem před ním níže než když mne, studentíka, zkoušel s notesem v ruce.

V Pelhřimově jsem mu říkával: „Proč neuděláte doktorát? Pro Vás to není problém, vám stačí se jen přihlásit a dost možná, že profesori, až vás budou zkoušet, se budou obávat, aby kandidát neuměl víc než oni sami.“

„Času, kterého bych potřeboval doktorátu, dovedu jinak a lépe využít,“ říkával.

A přec se stal doktorem. Sešel se profesorský sbor theologické fakulty v Praze a jednomyslně jmenoval českobudějovického biskupa čestným doktorem theologie.

Profesorský duch se nezapřel, když jsem ho jako pelhřimovský kaplan navštívil. Vytáhl ze záplavy knih mou sbírku Sacerdotium a zahrnul mě otázkami a objeckemi. Když jsem mu vrhl co nejvíce světla do jeho pochybností, dal mi nakonec své placet.

Viktora Foerstra měl rád. Když přivezl s Fr. Bílkem do Pelhřimova své dva ukázkové obrazy z objednané křížové cesty (zastavení XII. XIV., vystavoval je dříve v Umělecké besedě), zahleděl se do jeho černých očí, do jeho dětsky milé povahy, že si s ním dopisoval až do tragické smrti Viktorovy. A ještě před svou smrtí nabízel mi biskup Bárta Foerstrovy dopisy, „aby měly mladšího opatrovníka“.

Také Křemešník měl rád, a když někdy mraky smutku nebo únavy tížily duši, odešel je tam zahánět. A když měl být jmenován biskupem, než se rozhodl nosit toto odpovědné břímě, přijel na Křemešník a dlouho se modlil před hlavním oltářem. Také Arne Novák, když mu zemřel jediný syn, rozjel se na Křemešník tu okrát.

Sám vždy vážný, zamyšlený, přísný, měl nejraději katechetu Fr. Javůrka a humorného řídícího Zahálku, smíška. Kdykoli Zahálka prof. Bártu v Pelhřimově potkal, zval ho na Křemešník a sliboval, že mu zase v zimě na slunci uvaří vejce natvrdo. Ale

za to, aby mu slíbil, že nevyvolá jeho Pepíčka, jen když bude umět. Měl vtip rád, ale sám nikdy vtip neudělal.

O Zahálkovi se říkalo, že každého mrtvého vzkřísí, když promluví podle svého a není to déle než hodina po smrti.

Dostal jsem dopis biskupského sekretáře a kanovníka Fr. Bendy, že by pan biskup přijel rád incognito do Pelhřimova a na Křemešník, asi už naposled. Přivítal jsem ho s pány kaplany a p. starostou Hrubantem, chodil už namáhavě. Prohlédl si kostel, děkanství, děkanskou zahradu, poobědval na Křemešníku a jel do Budějovic přes Pelhřimov, který viděl opravdu již naposledy.

Po návratu z Křemešníka se v Pelhřimově dověděl, že pelhřimovský profesor Šebek zemřel, raněn mrtvicí. Tato zpráva o smrti bývalého jeho kolegy stejného věku ho tak polekala, že odepřel už večeři, kterou jsem měl přichystánu v zahradě, a se svým průvodem se rozjel přímo do Č. Budějovic.

Doprovodili jsme ho se starostou Jos. Hrubantem do Čížkova a vrátili se v podvečer domů, kde na mne čekala starost: Co s večeří, co s jídly, přichystanými pro vzácné budějovické hosty?

Učinil jsem to jako ten hospodář ve sv. evangeliu, když mu nepřišli hosté, které pozval: Vyšel jsem za ploty a pozval, kdo mi do cesty přišel, až se naplnila „sín hodovní“, staročeská světnička v mé zahradní chatě.

VANĚK, František Bernard, *Vlaštovky se vracejí. Kniha pamětí*, Praha 1946, s. 34-36.

VII. Přehled českobudějovických biskupů

pořadí	církevní hodnostář	biografické údaje	dobu episkopátu
1.	Jan Prokop Schaaffgotsche	1748-1813	1785-1813
2.	Arnošt Konstantin Růžička	1761-1845	1815-1845
3.	Josef Ondřej Lindauer	1784-1850	1845-1850
4.	Jan Valerián Jirsík	1798-1883	1851-1883
5.	František Schönborn	1844-1899	1883-1885
6.	Martin Josef Říha	1839-1907	1885-1907
7.	Josef Antonín Hůlka	1851-1920	1907-1920
8.	Šimon Bárta	1864-1940	1920-1940
9.	Josef Hlouch	1902-1972	1947-1972
10.	Miloslav Vlk	1932-2017	1990-1991
11.	Antonín Liška	1924-2003	1991-2002
12.	Jiří Paďour	1943-2015	2002-2014
13.	Vlastimil Kročil	1961	od 2015

Soupis pramenů a literatury

Archivy

Archivio Storico. Sezione per i rapporti con gli stati
(Segreteria di Stato) (AA. EE. SS.)

fond Austria-Ungheria

fond Cecoslovacchia

Archiv Kanceláře prezidenta republiky (AKPR)

fond Kancelář prezidenta republiky

Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky (AMZV)

fond Politické zprávy - Vatikán

fond Zastupitelský úřad - Vatikán

fond II. sekce MZV politická

Archivio Apostolico Vaticano (AAV)

fond Nunziatura Cecoslovacchia

fond Nunziatura Vienna

fond Segreteria di Stato

Národní archiv

fond Policejní ředitelství v Praze

fond Předsednictvo ministerské rady

Österreichisches Staatsarchiv in Wien, Archiv der Republik,
Bundeskanzleramt/ Auswärtige Angelegenheiten

fond Neues Politisches Archiv. Liasse Tschechoslowakei

fond Neues Politisches Archiv. Prag

Pamětní kniha obce Sedlice, uložena v Městském úřadu Sedlice

Státní okresní archiv v Českých Budějovicích

fond Farní úřad Žimutice

fond Jirsíkovo státní gymnasium České Budějovice

Státní okresní archiv Třeboň

fond Biskupský archiv

Dobový tisk

Blahověst

Časopis katolického duchovenstva

Čech

Dorost

Hlas lidu

Jihočeské listy

Lid

Lidové listy

Lidové noviny

Národní osvobození

Národní politika

Naše listy

Ordinariátní list Budějovické diecéze

Otavan

Polední list

Pražský večerník

Sursum

Večerník Práva lidu

Venkov

Vlast

Vychovatel

Výroční zpráva vyššího gymnasia v Pelhřimově

Život

Vydané prameny

Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale

Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis

Actes et Documents du Saint Siege relatifs a la seconde guerre Mondiale

Adresář církve katolické v republice československé, 1927-1928, Praha 1928.

BENEŠ, Edvard, *Paměti. Dokumenty*, III., Praha 2007.

BLET, Pierre, *Pius XII. a druhá světová válka ve světle vatikánských archivů*, Olomouc 2001.

DEJMEK, Jindřich (ed.), *Kamil Krofta. Diplomatický deník 1919-1922*, Praha 2009.

DOSTÁL-LUTINOV, Karel, *Karel Dostál-Lutinov contra Karel Juda*, Prostějov 1906.

DRÁBEK, Jan (ed.), *Z časů nedlouho zašlých. Vzpomínky Dr. Mořice Hrubana*, Řím - Los Angeles 1967.

FARSKÝ, Karel, *Z pode jha. Vznik církve československé*, Praha 1920.

FORMÁNEK, Jakub, ŠMÍD, Marek (eds.), *Pastýřské listy 1918-1945*, Praha 2017.

HELAN, Pavel (ed.), *Československo a Svatý stolec*, II/3 Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti (1929-1931). Edice dokumentů, Praha 2020.

HELAN, Pavel, ŠEBEK, Jaroslav (eds.), *Československo a Svatý stolec*, II/1. Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti (1919-1925). Výběrová edice dokumentů, Praha 2013.

KADERÁVEK, Eugen, *O atheismu čili bezbožectví*, Olomouc 1878.

KAMENEC, Ivan, PREČAN, Vilém, ŠKORVÁNEK, Stanislav (eds.), *Vatikán a Slovenská republika (1939-1945). Dokumenty*, Bratislava 1992.

Kodex kanonického práva zpracovaný z rozkazu nejvyššího velekněze Pia X. a vyhlášený z moci papeže Benedikta XV., přeložil František Kop a kol., Praha 1969.

List Sv. Otce Pia XI. o Katolické akci, Olomouc 1936.

LORA, Erminio, SIMIONATI, Rita (eds.), *Enchiridion delle Encicliche*, V. (Pio XI), Bologna 1998.

LUDVÍK, František, *České katolické kněžstvo s národem a lidem v boji, utrpení a práci pro lepší zítřek. Dokumenty, projevy, směrnice*, Praha 1946.

MACHULA, Jaromír, *Vatikán a Československo (1938-1948). Paměti*, Praha 1998.

MARTINKOVÁ, Ludmila (ed.), *Sociální encykliky. 1891-1991*, Praha 1996.

MASARYK, Tomáš Garrigue, *Moderní člověk a náboženství*, Praha 2000.

MASARYK, Tomáš Garrigue, *Věda a církev. Církevně politický význam Wahrmondovy affairy*, Praha 1908.

MASARYK, Tomáš Garrigue, *Zrcadlo katechetů*, Praha 1906.

NĚMEČEK, Jan, KUKLÍK, Jan (eds.), *Československá zahraniční politika v roce 1943. 1. leden-31. červenec 1943*, Praha 2016.

OPASEK, Anastáz, *Dvanáct zastavení. Vzpomínky opata břevnovského kláštera*, Praha 1997.

POSPÍŠIL, Ctirad Václav (ed.), *Antitotalitní encykliky. Pius XI.*, Praha 2015.

ŠEDA, Oldřich, *SOA Třeboň - oddělení Třeboň, Biskupský diecézní chlapecký seminář České Budějovice, (1853) 1867-1847, inventář, evidenční číslo 312, s. 1-20 (kapitola Dějiny původce fondu)*.

VANĚK, František Bernard, *Vlaštovky se vracejí. Kniha pamětí*, Praha 1946.

VODIČKOVÁ, Stanislava (ed.), *I zvíře mělo více útrpnosti než člověk. Paměti patera Františka Štveráka, vězně nacistického a komunistického režimu*, Praha 2020.

WAHRMUND, Ludwig, *Katolický názor světový a svobodná věda. Populárně vědecká přednáška se zřetelem na syllabus Pia X. a encykliku „Pascendi Dominici Gregis“*, Praha 1908.

Literatura

ABRAMS, Lynn, *Bismarck and the German Empire 1871-1918*, London - New York 2006.

- ATKIN, Nicholas, TALLETT, Frank, *Priests, Prelates and People. A History of European Catholicism since 1750*, London - New York 2003.
- BABIUCHOVÁ, Jolanta, LUXMOORE, Jonathan, *Vatikán a rudý prapor. Boj o duši východní Evropy*, Praha 2003.
- BARBERINI, Giovanni, *Ostpolitik della Santa Sede. Un dialogo lungo e faticoso*, Bologna 2007.
- BENEŠ, Josef, *Kaine, kde je tvůj bratr?*, Praha 1973.
- BIFFI, Monica M., *Mons. Cesare Orsenigo. Nunzio apostolico in Germania (1930-1946)*, Milano 1997.
- BOHÁČ, Zdeněk, *Atlas církevních dějin českých zemí 1918-1999*, Kostelní Vydří 1999.
- BOROVÝ, Klement, *Národní dům český v Římě*, Praha 1874.
- BUBEN, Milan, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, Praha 2000.
- BUELL, Raymond L., *France and the Vatican*, Political Science Quaterly 36, 1921, č. 1, s. 30-50.
- CALIARI, Gian Pietro, *La pace positiva di Benedetto XV, Pace, diritti dell'uomo, diritti dei popoli* 2, 1998, s. 33-48.
- CINEK, František, *Velehrad víry*, Olomouc 1936.
- CUKR, Jiří, *Galerie vybraných absolventů Jirsíkova gymnázia v Českých Budějovicích. 350 portrétů od A do Ž*, České Budějovice 2018.
- ČERNÝ, Jiří, *Pelhřimov. Obraz města v architektuře 19. a 20. století*, Pelhřimov 1996.
- DACÍK, Reginald M., *Základy Katolické akce*, Olomouc 1939.
- DEJMEK, Jindřich, *Počátky diplomatických vztahů mezi Československem a Vatikánem (1920-1921). Kroftova vyslanecká mise v Římě*, Český časopis historický 91, 1993, č. 2, s. 224-246.
- DEL RE, Niccolò, *La Curia romana. Lineamenti storico-giuridici*, Vaticano 1998.
- DOLEŽAL, Josef, *Český kněz*, Praha 1931.

- ENGEL-JÁNOSI, Friedrich, *Österreich und der Vatikan, 1846-1918*, I., Graz 1958.
- FANTAPPÍE, Carlo, *Chiesa romana e modernita giuridica. Il Codex Iuris Canonici (1917)*, Milano 2008.
- FASORA, Lukáš, KUNŠTÁT, Miroslav, PAVLÍČEK, Tomáš W. a kol., *Papežství a fenomén ultramontanismu v českých zemích*, Praha 2019.
- FELDMANN, Vladimír, *Nacistickou cenzurou neprošlý pastýřský list biskupa Bárty*, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 36, 1999, s. 283-284.
- FRANZEN, August, *Malé dějiny církve*, Kostelní Vydří 2006.
- FRÝDL, David, *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky. Snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*, Brno 2001.
- FUCHS, Alfréd, *Z boje o modus vivendi. Výbor článků církevně-politických*, Hradec Králové 1934.
- GAJANOVÁ, Alena, *O poměru Vatikánu k předmnichovské republice*, in: *Církev v našich dějinách*, ed. Bohumil Černý, Praha 1960, s. 155-169.
- GRIBBLE, Richard, *Cooperation and Conflict Between Church and State. The Russian Famine of 1921-1923*, in: *Journal of Church and State* 51, 2009, č. 4, s. 634-662.
- GURRIERO, Elio, ZAMBARBIERI, Annibale, *La Chiesa e la societa industriale*, I. (1878-1922), Milano 1990.
- HAJN, Ivo, *Koněspřežní železnice: České Budějovice - Linec - Gmunden*, České Budějovice 2004.
- HALAS, František X., *Fenomén Vatikán. Idea, dějiny a současnost papežství. Diplomacie Svatého stolce. České země a Vatikán*, Brno 2004.
- HALAS, František X., *Sekularizace v první Československé republice a Svatý stolec*, in: *Národ - církev - stát*, ed. Tatiana Ivantyšynová, Bratislava 2007, s. 100-118.
- HANUŠ, Jiří a kol., *„Služebníci neužiteční“. Kněžská identita v českých zemích ve 20. století*, Brno 2015.

- HANUŠ, Jiří, *Krize a diferenciacie kněžské identity na přelomu 19. a 20. století*, in: *Sekularizace venkovského prostoru v 19. století*, eds. Lukáš Fasora, Jiří Hanuš a Jiří Malíř, Brno 2009, s. 161-168.
- HANUŠ, Jiří, *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*, Brno 2005.
- HANUŠ, Jiří, *Tradice českého katolicismu ve 20. století*, Brno 2005.
- HOFFMANN, Josef, *Studentský Seminář v Českých Budějovicích*, České Budějovice 1878.
- HOULIHAN, Patrick J., *Catholicism and the Great War. Religion and Everyday Life in Germany and Austria-Hungary, 1914-1922*, Cambridge 2015.
- HRABOVEC, Emília, *Menovanie biskupov v kontexte bilaterálnych vzťahov medzi ČSR a Svätou stolicou 1918-1928*, in: *Československo 1918-1938. Osudy demokracie ve střední Evropě*, II., ed. Jaroslav Valenta, Praha 1999, s. 542-555.
- HUDAL, Alois, *Die österreichische Vatikanbotschaft 1806-1918*, München 1952.
- CHADWICK, Henry, CHADWICK, Owen, *A History of the Popes 1830-1914*, Oxford 2002.
- JAKŠIČOVÁ, Dana, NOVOTNÝ, Miroslav, *Služebníci pod zákonem. Zlatý věk řeholních kongregací v českobudějovické diecézi*, České Budějovice 2001.
- JINDRA, Martin, SLADKOWSKI, Marcel (eds.), *Biografický slovník Církve československé husitské*, Praha 2020.
- JONOVÁ, Jitka, *František Zapletal (1861-1935). Slovan a Říman*, in: *Kněžské identity v českých zemích (1820-1938)*, eds. Lukáš Fasora, Jiří Hanuš a Tomáš W. Pavlíček, Praha 2017, s. 119-130.
- KADLEC, Jaroslav, *Českobudějovická diecéze*, České Budějovice 1995.
- KADLEC, Jaroslav, *Jan Valerián Jirsík*, České Budějovice 1993.
- KADLEC, Jaroslav, *Přehled českých církevních dějin*, II., Řím 1987.

- KAINDL, Dominik, *Dějiny kláštera Vyšší Brod v Čechách*, Červený Kostelec 2008.
- KALYVAS, Stathis N., *The Rise of Christian Democracy in Europe*, New York 1996.
- KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918–1938), III. O přežití a o život (1936–1938)*, Praha 2003.
- KAŠPAR, Karel, *Papež Lev XIII. a česká kolleje v Římě*, Praha 1905.
- KNOPP, Guido, *Vatikán. Moc papežů*, Praha 2003.
- KOLÍSEK, Alois, *Některé vzpomínky na českou vlast v Itálii*, Hodonín 1900.
- KOLOUCH, František, *Milion duší. Osudy biskupa Josefa Hloucha*, Kostelní Vydří 2013.
- KONÍČEK, Jiří, *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa. Církevně-politický vývoj v letech 1918–1993*, Olomouc 2005.
- KUKÁNOVÁ, Zlatuše, *Edvard Beneš a římskokatolická církev*, Semper Paratus, 2014, č. 2, s. 7–65.
- KUKÁNOVÁ, Zlatuše, *Karel Kašpar a římské koleje*, in: *Česká kolej v Římě. Od Bohemica k Nepomucenu. 130 let existence české kulturní a vzdělávací instituce*, ed. Tomáš Parma, Kostelní Vydří 2014, s. 171–200.
- KUKÁNOVÁ, Zlatuše, *Urovnání československo-vatikánských vztahů a jmenování nového nuncia v roce 1935*, *Paginae historiae*. Sborník Národního archivu 23, 2015, č. 1, s. 163–216.
- KUKLÍK, Jan, NĚMEČEK, Jan, ŠEBEK, Jaroslav, *Dlouhé stíny Mnichova. Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo*, Praha 2011.
- LÁŠEK, Jan Blahoslav, *Příspěvek k budoucímu životopisu prof. Karla Statečného. Počátky Statečného styků s patriarchou Farským*, in: *Docete omnes gentes*. Sborník příspěvků z mezinárodní konference, pořádané Husitskou teologickou fakultou Univerzity Karlovy v pražském Karolinu 2. a 3. října 2003 na téma Teologické vzdělání v pojetí modernistů včera, dnes

a zítra, eds. Zdeněk Kučera a Jan B. Lášek, Brno 2004, s. 137-141.

MAREK, Pavel, *Apologetové nebo kacíři? Studie a materiály k dějinám české katolické moderny*, Olomouc 1999.

MAREK, Pavel, *Církevní krize na počátku první Československé republiky. 1918-1924*, Brno 2005.

MAREK, Pavel, *České schisma. Příspěvek k dějinám reformního hnutí katolického duchovenstva v letech 1917-1924*, Rosice u Brna 2000.

MAREK, Pavel, *Český katolicismus 1890-1914. Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*, Olomouc 2003.

MAREK, Pavel, ŠMÍD, Marek, Arcibiskup František Kordač. *Nástin života a díla apologety, pedagoga a politika*, Olomouc 2013.

MARTINA, Giacomo, *Storia della Chiesa. Da Lutero ai nostri giorni*, IV, Brescia 2008.

MARTÍNEK, Zdeněk, *Pelhřimov*, Praha 2014.

McLEOD, Hugh, *Sekularizace v západní Evropě 1848-1914*, Brno 2008.

MÜLLER, Gerhard Ludwig, *Dogmatika pro studium i pastorači*, Kostelní Vydří 2010.

NĚMEC, Damián, *Modus vivendi z roku 1928 z pohledu kanonického práva*, Dialog Evropa. Revue pro křesťanskou orientaci ve vědě a kultuře 14, č. 1-4, 2004, s. 19-34.

NOVÁK, Lukáš, DVOŘÁK, Petr, *Úvod do logiky aristotelské tradice*, Praha 2011.

NOVAK, Michael, *Katolické sociální myšlení a liberální instituce*, Praha 1999.

NOVOTNÝ, Miroslav a kol., *Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na jihu Čech od středověkých počátků do současnosti*, České Budějovice 2006.

NOVOTNÝ, Miroslav, *Českobudějovická diecéze v kontextu proměn církevní správy v českých zemích v 18.-20. století*, in: Vývoj

církevní správy na Moravě. 27. mikulovské symposium 9.-10. října 2002, eds. Emil Kordiovský a Jan Libor, Brno 2003, s. 169-180.

NOVOTNÝ, Miroslav, *Die Diözese Budweis in den Jahren 1851-1907. Das Aschenputtel unter den Diözesen*, II., Berlin 2021.

NOVOTNÝ, Miroslav a kol. (eds), *Encyklopedie Českých Budějovic*, 2. vydání, České Budějovice 2006.

NOVOTNÝ, Miroslav, *Řeholní kongregace v Čechách na přelomu 19. a 20. století v kontextu proměn náboženského milieu*, Theatrum historiae. Sborník prací Katedry historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice 3, 2008, s. 307-320.

NOVOTNÝ, Miroslav, *Výchova diecézního kléru v českých zemích v letech 1848-1918. Na příkladu českobudějovického teologického institutu a biskupského semináře*, in: *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*, eds. Pavol Mačala, Pavel Marek a Jiří Hanuš, Brno 2010, s. 105-120.

NOVOTNÝ, Vojtěch, VAŇÁČ, Martin, KUNŠTÁT, Miroslav, *Biografický slovník katolických teologických fakult v Praze 1891-1990*, Praha 2013.

O'MALLEY, John W., *A History of the Popes. From Peter to the Present*, New York - Toronto 2010.

PALECZEK, Rudolf, *Die kirchliche Administration des deutschen Anteils der Diözese Budweis von 1938 bis 1946*, Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen - Mähren - Schlesien 7, 1985, s. 111-136.

PARMA, Tomáš, *Zakladatelská postava Františka Zapletala (1861-1935), prvního vicerektora koleje*, in: *Česká kolej v Římě. Od Bohemica k Nepomucenu. 130 let existence české kulturní a vzdělávací instituce*, ed. Tomáš Parma, Kostelní Vydří 2014, s. 89-112.

PAVELKOVÁ ČEVELOVÁ, Zuzana, KŘIŠŤAN, Alois, VEBER, Tomáš, *Antonín Skočdopole (1828-1919), předchůdci a žáci. Kapitoly z dějin české pastorální teologie*, Praha 2019.

POCHE, Emanuel a kol., *Umělecké památky Čech*, IV., Praha 1982.

- POKORNÝ, Jiří, *Sekularizace a školství*, in: *Sekularizace venkovského prostoru v 19. století*, eds. Lukáš Fasora, Jiří Hanuš a Jiří Malíř, Brno 2009, s. 83-88.
- POLC, Jaroslav V., *České diecéze po třicetileté válce*, in: *Studie*, 1990, č. 4-5, s. 271-296.
- POLLARD, John F., *Il papa sconosciuto. Benedetto XV (1914-1922) e la ricerca della pace*, Milano 2001.
- PUTNA, Martin C., *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848-1918*, Praha 1998.
- REARDON, Bernard M. G., *Roman Catholic Modernism*, Stanford California 1970.
- SEJBAL, Jiří, *Základy peněžního vývoje*, Brno 1997.
- SQUICCIARINI, Donato, *Die apostolischen Nuntien in Wien*, Vaticano 2000.
- SRB, Adolf, *Lev XIII. Jeho život a působení náboženské, sociální a politické*, Praha 1901.
- STŘÍBRNÝ, Jan, *Církev a náboženský život za nacistické okupace*, in: *Vlastenectví, církev a společnost v proměnách 19. a 20. století. Příspěvky z konference konané na počest dvoustého výročí narození vlasteneckého kněze a regionálního historika Josefa Mnohoslava Roštlapila dne 15. září 2009 v Dobrušce*, ed. Jiří Mach, Dobruška 2009, s. 93-142.
- SUCHÁNEK, Drahomír, *Katolická církev a „kulturní boj“*, *Teologie a společnost* 1, 2003, č. 2, s. 3-8.
- SVOBODA, Rudolf, *Biskupské české gymnázium a chlapecký seminář v letech 1868-1872*, nevydaný rukopis.
- SVOBODA, Rudolf, *Biskupský chlapecký seminář v Českých Budějovicích v letech 1853-1868*, nevydaný rukopis.
- SVOBODA, Rudolf, *Dějiny farnosti sv. Jana Nepomuckého v Českých Budějovicích*, I. Stavba kostela a vznik farnosti, České Budějovice 2014.
- SVOBODA, Rudolf, *Jan Valerián Jirsík (1798-1883). Kněz a teolog*, in: *Kněžské identity v českých zemích (1820-1938)*, eds. Lukáš Fasora, Jiří Hanuš a Tomáš W. Pavlíček, Praha 2017, s. 15-30.

SVOBODA, Rudolf, *Jan Valerián Jirsík. In the service of God, Church and Country*, Berlin 2019.

SVOBODA, Rudolf, *Josef Hlouch a Katolická akce*, *Studia theologica* 15, 2013, č. 3, s. 184-196.

SVOBODA, Rudolf, *Okolnosti vedoucí k založení biskupského českého gymnázia v Českých Budějovicích. Sonda do národnostní a náboženské problematiky v jihočeské metropoli v letech 1862-1868*, nevydaný rukopis.

SVOBODA, Rudolf, *Počátky českobudějovické diecéze*, Praha 2014.

SVOBODA, Rudolf, *Proces založení chlapeckého semináře v českobudějovické diecézi v letech 1852-1853*, nevydaný rukopis.

SVOBODA, Rudolf, *Proč v Českých Budějovicích nestojí katedrála? Úvahy o stavbě katedrály v Českých Budějovicích v letech 1888 až 1909*, in: *Veritas liberabit vos. Sborník k sedmdesátinám Karla Skalického*, eds. Tomáš Machula a Martina Pavelková, České Budějovice 2004, s. 163-174.

SVOBODA, Rudolf, *Stavba kostela sv. Jana Nepomuckého na Lineckém předměstí. Příspěvek k dějinám církevní správy v Českých Budějovicích v letech 1913-1917*, *Jihočeský sborník historický* 74, 2005, s. 182-202.

SVOBODA, Rudolf, *Vznik farnosti při kostele sv. Jana Nepomuckého v Českých Budějovicích. Příspěvek k dějinám církevní správy v letech 1915-1925*, *Jihočeský sborník historický* 75, 2006, s. 131-150.

SVOBODA, Rudolf, *Zakládání chlapeckých seminářů po roce 1850 jako důsledek proměny vztahu církve a státu v rakouském císařství*, nevydaný rukopis.

ŠEBEK, Jaroslav, *Katolická akce jako nástroj papežského centralismu a jeho recepce v meziválečném Československu*, *Moderní dějiny. Časopis pro dějiny 19. a 20. století* 25, 2017, č. 1, s. 89-111.

ŠEBEK, Jaroslav, *Kordačova aféra v roce 1931 v církevně-politických souvislostech*, in: *Posláním historik. Pocta prof.*

Robertu Kvačkovi k 80. narozeninám, eds. Jana Čechurová, Pavel Andrš, Luboš Velek a kol., Praha 2012, s. 355-367.

ŠEBEK, Jaroslav, *Mezi křížem a národem. Politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*, Brno 2006.

ŠEBEK, Jaroslav, *Od konfliktu ke smíření. Česko-německé vztahy ve 20. století očima katolické církve*, Kostelní Vydří 2013.

ŠEBEK, Jaroslav, *Papežové moderního věku*, Řitka 2015.

ŠMÍD, Marek, *Apoštolský nuncius v Praze. Významný faktor v československo-vatikánských vztazích v letech 1920-1950*, Brno 2015.

ŠMÍD, Marek, *Českobudějovická diecéze v období episkopátu Šimona Bárty ve světle třeboňského archivu*, *Studia Historica Nitriensia* 24, 2020, č. 2, s. 505-515.

ŠMÍD, Marek, *Masaryk a česká Katolická moderna*, Brno 2007.

ŠMÍD, Marek, *Obsazení biskupského stolce po skonu českobudějovického biskupa Josefa Antonína Hůlky v roce 1920*, *Jihočeský sborník historický* 83, 2014, s. 321-335.

ŠMÍD, Marek, *Osobnost Šimona Bárty (1864-1940), osmého českobudějovického biskupa, v období před jeho episkopátem*, *Theologická revue. Čtvrtletník Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy* 92, 2021, č. 1, s. 38-53.

ŠMÍD, Marek, *Římské mise Kamila Krofty ve dvacátých letech 20. století*. *Jihočeský sborník historický* 81, 2012, Supplementum 4, s. 93-107.

ŠMÍD, Marek, *Svatý stolec a Československo v roce 1938*, *Časopis Matice moravské* 136, 2017, č. 1, s. 99-121.

ŠPAČEK, Michael, *Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje 1910-1948. Bibliografie časopisu věnovaného sjednocení Slovanů v Kristu a ukázky jeho unijního úsilí*, Olomouc - Řím 2011.

TOTH, Daniel, *Studie o Masarykovi*, Hradec Králové 2003.

TRAPL, Miloš, *Český politický katolicismus v letech 1918-1938*, in: *Český politický katolicismus v letech 1848-2005*, eds. Pavel Marek, Karel Konečný, Miloš Trapl a kol., Brno 2008, s. 171-321.

TRAPL, Miloš, *Hnutí „Pryč od Říma“ („Los von Rom“)*, in: Politický katolicismus v nástupnických státech rakousko-uherské monarchie v letech 1918–1938. Sborník z konference „Postavení římskokatolické církve a politický katolicismus v nástupnických státech v letech 1918–1938“ konané v Olomouci v roce 1996, ed. David Papajík, Olomouc 2001, s. 13–29.

TRAUNER, Karl-Reinhart, *Die Los-von-Rom Bewegung. Gesellschaftspolitische und kirchliche Strömung in der ausgehenden Habsburgermonarchie*, Szentendre 2006.

TUMPACH, Josef, PODLAHA, Antonín, *Český slovník bohovědný*, I. díl (A – Bascap), Praha 1912.

VAŠEK, Bedřich, *Cesty k sociální spravedlnosti. Základní křesťanské zásady hospodářsko-společenské*, Praha 1936.

VAŠEK, Bedřich, *Katolická akce. Výzva Boží k laikům*, Olomouc 1939.

VAŠKO, Václav, *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*, I., Praha 1990.

VEBER, Tomáš, *Trpký osud jednoho semeniště. Českobudějovický biskupský kněžský seminář a diecézní teologický institut (1803–1950)*, České Budějovice 2021.

VOJÁČEK, Methoděj Josef, *Papež Pius X.*, Praha 1909.

VRBA, Rudolf, *Válka a náboženství*, Praha 1918.

WEIS, Martin, *Biskup Josef Hlouch – známý i neznámý*, *Studia theologica* 15, 2013, č. 3, s. 150–165.

WEIS, Martin, *Českobudějovický biskup Bárta – pilíř katolické tradice na jihu Čech*, *Verba Theologica* 12, 2007, s. 54–67.

WEIS, Martin, *Karel Statečný v letech 1890–1924*, *Studia theologica* 48, 2012, č. 2, s. 56–73.

WEIS, Martin, *Osudy katolické církve na jihu Čech v období Protektorátu Čechy a Morava*, *Studia theologica* 1, 1999, č. 1, s. 63–70.

WEIS, Martin, *Vyšebrodský opat P. Tecelin Jaksch, O. Cist. – osobnost náboženského života německy mluvící oblasti jižních Čech v letech 1938–1948*, *Verba Theologica* 13, 2007, s. 112–129.

ZIVOJINOVIC, Dragar R., *The Vatican, Woodrow Wilson, and the Dissolution of the Hapsburg Monarchy 1914-1918*, *East European Quarterly* 3, 1969, č. 1, s. 31-70.

ZLÁMAL, Bohumil, *Příručka českých církevních dějin*, VII. Doba československého katolicismu (1918-1949), Olomouc 2010.

Kvalifikační práce

KLIMEŠOVÁ, Petra, *Gymnasium J. V. Jirsíka v letech 1868-1918*, České Budějovice 2011, diplomová práce FF JU.

ŠMÍD, Marek, *Osobnost českobudějovického biskupa Šimona Barty (1920-1940)*, České Budějovice 2017, bakalářská práce TF JU.

ŠMÍD, Marek, *Život a dílo českobudějovického biskupa Šimona Barty*, České Budějovice 2019, diplomová práce TF JU.

Webové stránky

<http://digi.ceskearchivy.cz/DA?lang=cs>

<http://digi.ceskearchivy.cz/DA?lang=cs>

<http://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-martina-686062>

<http://www.scitani.czm>

<https://cs.wikipedia.org/wiki/Žimutice>

<https://www.idnes.cz/ekonomika/domaci/co-se-dalo-v-historii-koupit-za-sto-korun.A 1999M301F02A>.

English résumé

The dissertation *Life and work of Šimon Bárta (1864-1940)*, the eighth bishop of České Budějovice, is focused on the personality of the highest representative of the diocese of České Budějovice in the years 1920-1940. In a mostly chronological line, it touches Bárta's childhood, youth, priestly formation in Rome, his spiritual maturation in České Budějovice and Pelhřimov and his episcopal work in the diocese of České Budějovice. His work is placed in the religious and ecclesiastical context of the Czech lands in the second half of the 19th and the first half of the 20th century while also reflecting the European context of changes in the Catholic Church and the papacy.

The work is divided into six chapters, indicated by Roman numerals. The Introduction (Chapter I) is followed by II chapter entitled Šimon Bárta in the period 1864-1920, which is devoted to the period of his work before the episcopate, when he worked as a chaplain in Sedlica (chapter II.3), catechist and prefect of the episcopal seminary in České Budějovice (II.4) and professor of religion in Pelhřimov (II. 5). The chapter traces his work in České Budějovice where Šimon Bárta became a professor at the Jirsík Gymnasium at the turn of the 20th century. Here he subsequently spent his pre-war, war and post-war periods.

However, the chapter does not only follow the mentioned action, but also deals with more widely resonating events that swirled the waters in the Habsburg monarchy before 1918, i.e. the Juda's affair and Šimon Bárta's role in it. In this part of the work, the author also analyzes Bárta's philosophical writings, which were written before the World War I in order to argue with the then anti-Catholic sentiments of some of the intellectual layers of Czech society.

The core of the work is an extensive III chapter entitled Šimon Bárta in the period 1920-1940 which is fully focused on Bárta's episcopate, i.e. the time when he headed the diocese of České Budějovice as its eighth bishop. It analyzes the conditions immediately after October 1918 (chapter III.1) when a strong cultural struggle broke out in the Czech lands, the difficulties of Bárta's succession after the death of Bishop Josef Antonín Hůlka in 1920 (III.2), the specifics of the administration of the bilingual diocese and national pressure (III.4) and the activity of the Catholic Action (III.6).

Considerable attention is paid also the existence of the priestly seminary and its importance (III.8) as well as the bishop's travels around the diocese and beyond (III.9). The conclusion of the chapter is defined by the end of the 1930s when Czechoslovakia lost a large territory and a large number of inhabitants as part of the Munich Conference (III.11). In the diocese of České Budějovice, this was concretely manifested by the loss of many parishes, faithful priests and believers who found themselves in the Nazi Third Reich overnight.

The following IV chapter entitled The period 1940-1947 traces the last months of Bárta's earthly journey and his death in České Budějovice in May 1940 (chapter IV.1). It also analyzes the struggle for succession (IV.2) and conditions in the diocese in the Protectorate of Bohemia and Moravia in the period after his death until 1947 (IV.3), when theology professor Josef Hlouch was appointed as the new bishop of České Budějovice. The next chapter presents an excursion into the Bárta's life in the diocese of České Budějovice, interpreting his personality (V.1) and his place in Czech society (V.2).

The aim of the thesis is to present the personality of the bishop of České Budějovice, the analysis of his spiritual activities and qualities, the synthesis of his episcopal work and the interpretation of his episcopate in the years 1920-1940. These findings are then tried to be embedded in the political-religious contexts in the period of interwar Czechoslovakia. Through his personality - with an emphasis on his spiritual, priestly, intellectual and episcopal form - the corporate text probes into the functioning of one diocese in the relatively dramatic interwar and briefly wartime period.

The dissertation is based on materials from extensive collections of Czech, Austrian, German and Vatican archives. Of course, foreign domestic

funds are primary, but they place a narrow diocesan view of events in the broader framework of the history of Central Europe and the transformation of the Catholic Church in the period of that time.

Important sources include documents of an official nature, e.g. the Bulletin of the Diocese of České Budějovice *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis* or contemporary print (*Čech, Hlas lidu, Venkov, Dorost, Jihočeská jednota, Jihočeské listy, Lidové listy* etc.). Documents of the foreign policy of the Holy See during the World War II, the memoirs of the second Czechoslovak president Edvard Beneš, the memoirs of the priest and diplomat during the World War II Jaromír Machula, the diary of the first Czechoslovak envoy to the Holy See, Kamil Krofta, and others are also valuable. Their detailed list is given in the chapter List of sources and literature at the end of the dissertation.

The text tries to point out that bishop Šimon Bárta was an extraordinary personality whose importance and influence exceeded the narrow framework of the diocese of České Budějovice. With contacts to the young generation and an interest in social events, he belonged to a group of committed priests who were not indifferent to the situation of the Catholic Church in the country and the decline of its influence, whatever the influences behind it. He was also one of the many priests who broke with the conservative environment of the Habsburg monarchy at the end of the World War I and accepted democratic Czechoslovakia as their environment.

Šimon Bárta is relevant today in the Catholic environment precisely because of his emphasis on deep theological and philosophical education, with experiences from abroad, which he combined with deep and sincere piety. Despite hardship and loneliness, when he was orphaned at the age of 14, he did not become bitter but became an excellent student at the eight-year high school in České Budějovice, who soon realized that his mission in life was to serve God and people. He did not hesitate to go into conflict where he tried to defend the Catholic Church and religion, his arguments were thoughtful, rational and cultured. At the same time, he was a socially engaged person who certainly did not side with the Habsburg monarchy against Czech interests, but he was able to suitably combine his loyalty and love for his homeland to the benefit of both.